A POPULAR EDITION

of thr

SECOND AND THIRD TANT	RAS_{-at}^{-s}
el	nn
VISHNUS ARMAN	ea ea
Containing a full Colory and a literal man later of recent arrangments (Fest)	vu of the la
+ 5	1, 3 i
MAHADEVA SHIVARAM APIE.	
I a A or laber Maylen, High School, San	Ai A. ()
The state of the s	11
ULBLISHED BY HARL NARAYEN GOL	SHALL T
Manager, Arya-Bhushana Press,	, 1
POOMA.	051 dd
Monaph Calle	,
All rights reserved by the publisher	1,
	n ta
1594.	1101 / 6
	1 4
and the second second	
	1 1

A

POPULAR EDITION

OF THE

SECOND AND THIRD TANTRAS

VISHNU ARMAN

(Containing a full Glossary and a literal translation of the lia verses occurring in the Text.)

ΒY

MAHADEVA SHIVARAM APTE, B. A.,

1st Assistant Master, High School, Satara.

PUBLISHED BY HARI NARAYEN GOKHALI Manager, Arya-Bhushana Press,
POONA.

All rights reserved by the publisher.

1894.

BOOKSELL TO STORY



S: 89123 V8321 a

PRINTED AT THE Arya-Bhushana PRESS, POONA.

SL NO. 080132

SI WO. 086132 PREFACE

हेशा द्र-ालं प्र-वितः। पस्तां-

The following is a Popular Edition of the Second and Third Tantras containing full explanatory notes and the glossary of words, adapted to meet the requirements alless advanced students. By Popular Edition is measuch a one as can be easily understood without the help of a teacher even by a student who has studie the first few lessons of Dr. Bhandarkar's 2nd Bool It is thus hoped that it will be largely availed of both generality of students and especially by those whistudy privately. An experience of some years as eacher of Sanskrit has convinced the editor that book of the kind now presented would be generall that acceptable. Hence he thinks that the publication of the book meets a long felt want.

No pains have been spared to make this book useful to those for whom it is intended. Almost the verses have been literally translated into Englighteen only a few which, it was thought, could easily understood.

How far the object in view is carried out is lit, entirely to the public to judge.

Any suggestions as to the meaning of a particthe passage or individual words will be deemed a zworira

THE EDITOR ger,

। वि. पत्या

अथ

द्वितीयतन्त्रम्।

अथेदमारभ्यते मित्रप्राप्तिकं नाम द्वितीयं तन्त्रं यस्यायमादिम श्लोकः।

असाधना अपि प्राज्ञा बुद्धिमन्तो बहुश्रुताः । साधयन्त्याशु कार्याणि काकाखुमृगक्रुर्मवत ॥ ३ ॥ तद्यथानुश्रुयते ।

अस्ति दाक्षिणात्ये जर्नैपदे महिलारोध्यं नाम नगरम । तस्य ना तिईरेण महांश्छायावाच्ययेयेधपादणे नानाविहंगोपर्कुककलः कीटेरौ बृहुकोटरश्छायाश्वासितपथिकर्जनसमृहश्च । अथवा युक्तम् ।

k) fo

w

8.9

i.

र Called the acquisition of friends. It is a न. स. क bei added to make it न. मिन्नमानिः योग्यन ननः र The wise, talen and well-read (lit those who have heard much) thou without means, accomplish their purposes quickly, as the crow, thouse, deer and tortoise (in the following be a Forthe explanation of this, see the 1st Tantra. v No from it, near it a A large banian tree full of that shady. a The fruits of which were eaten by various of birds. नानावहंगे: उपभुक्तानि कलानि यस्य स. न. व The lows of which were filled with insects or worms. प. the shade of which multitudes of travellers tock

शुञ्चतन्त्रे ।

^१छायासुप्तमृगः शकुन्तिनिवहैिविष्विष्तुप्तच्छदः , कीटेरावृतकोटरः कष्किलैः स्कन्धे रूतपश्रयः । विश्रव्धं मधुर्थिनिपीतकुसुमः श्लाघ्यः सतां सत्तरुः सर्विक्वैर्वहृजीवसंघसुखद्दो भूभौरभूतोपरः॥ २॥

तत्र च लघुपैतनको नाम वायसः प्रतिवसित सम । स कदाचित्रा-श्वांवार्थं पुरमुद्दिश्य प्रचलितो यावत्पश्यित तावरजालैहस्तोतिक्षण-दुः स्फुटिनंचरण र्जंध्वंकशो यमिकंकंगकागे नरः संमुखो बभूव । स्थ तं दृष्टा व्यचिन्तयत् । यद्यं दुरात्माय ममाश्रंपैवटपादपसंमु-गोभ्येति । तत्र ज्ञायते किमय वर्टवासिनां विहंगानां विनाशो भवि-यति न वा । एवं बहुविधं विचिन्त्य तत्क्षणानिवृत्य तमेव वटपाद-गे गत्वा सर्वान्विहंगान्योवाच । भो अयं दुरात्मा लुँबैधको श्वालतै-खुलहस्तः समभ्येति । तत्सर्वथा तस्य न विश्वसर्नायम । एष जालं

[?] The shade of which was resorted to by the beasts of the forest for rest, the leaves of which were occupied in many places by multitudes (flights) of birds, the hollows of which were filled with worms, the branches of which were inhabited by herds of monkeys, the honey in the flowers of which was fearlessly drunk in by the bees-such an excellent tree, worthy of praise at the hands of the good, afforded pleasure to many creatures by its various limbs (parts), so that any other tree besides, was only irden to the earth. Almost all the compounds in this versa e ब. छात्रायां मुना: मुना: यरैय. Others should be similarly dis-'ved. बहु ... द -बहुजीवसंघाय मुख ददानाति. उप. २ लघु पैतनं यस्यः ब ort of flight. & In search of prey or livelihood. & Yords. It is used as a preposition being the द und of दिश h डद. ५ With a net in hand. जालं हस्तयाः यस्य ब. ६ Of black complexion. ब. • Splay-footed. स्फटिती चरणी यस्य-With the hair standing erect. & Having the form e servants of Yama (god of death) यमींककरस्त्रेव आकार: The banian tree which is my resting-place. 11 ing in the az tree. १२ A hunter. १३ Carrying a net and his hands. जालतंदुली हस्तयोः यस्य ब

प्रसार्य तण्डुलाझक्षेप्स्यति । ते भवद्भिः सर्वेरापि हालाहलेसहशा द्र-ह्रच्याः । एवं वदतस्तस्य स लुन्धकस्तत्र वटनल आगत्य जालं प्र-सार्- मिन्दुवारसहशांस्तण्डुलान्त्रक्षिप्य नातिहरं गत्वा निर्भृतः श्थितः । अथ ये पैक्षिणस्तत्र स्थितास्ते लघुपतनकेवाक्यार्गलया निवारितास्तां-स्तण्डुलान्हालाहलाई गतिव वीक्षमाणा निभृतास्तर्थः । अञ्चान्तरे चि-श्रुप्तीवो नाम कपातर्राजः सहस्रपरिवारः प्राणयात्रार्थं परिश्रमस्तास्त ण्डुलान्हरतापि पश्यंलयुपतनकेन निवार्यमाणाि जिह्नालोहेयाद्रक्ष-णार्थमपर्वतस्तपरिवारा निवार्द्धश्च । अथवा माध्विदमुच्यते ।

^{१४}जिद्वालौन्यप्रसक्तानां जलमध्यनिवासिनाम् । अचिन्तिनो वधोज्ञानां मीनानामिव जायते ॥ ३ ॥ अथवा न तस्य दोषास्ति । उक्तं च ।

१५ पौलस्यः कथमन्यदाग्हरणे दोषं न विज्ञानवान रामेणापि कथं न हमहरिणस्यामंभवा लक्षितः ।

Will scatter, throw. (2nd Future of far with प.) २ Like the deadly poison. (हालाहल.) ६ A kind of plant and its seed. . Hidden, concealed. . By the bar or bolt in the shape of the advice of Laghupatanaka. ६ Sprouts. ७ Of variegated neck, निशा ग्रांसा यस्य. व. ८ The king of pigeons. . With a retinue consisting of a thousand followers. सहस्र परिवार: यस्य. व. २० Being warded off or prevented. Pro. P. Passive of the cans. of 7 with fq. 12 Through the greediness of tongue. 1. Alighted (on the ground). 12 Was caught or entangled (in the net). 12 Unexpected death befalls those who are greedy of tongue, who live in the mid-t of water, and those who are ignorant, as it does the' fish जिहालीन्य &c. स. त. १५ How did not aulastya (Ravana) know that it was a crime to take away another's wife, how did not Rama even perceive the impessibility of a golden deer, and how did Yudhishthira bring upon himself a calamity by means of gambling (dice) all on a sudden? Generally the intellect of those whose minds are rendered senseless by a near danger. fails or is lessened. विज्ञानवान P. P. Active of जा with वि. सम्बरिः : = हेमः हरिणः प. त. प्रत्यासत्र &c. प्रत्यासत्र्या विपत्या मेटानि भनांसि येषां तेषां. ब.

अक्षेश्रापि ग्रुधिष्ठिरंण सहसा प्राप्तो हानर्थः कथं प्रत्यासन्त्राविपनिमूदमनसां प्रायो मिनः क्षीयते ॥ ४ ॥ तथा च । कैतान्तपाशष्कद्वानां दैवोपहतचेतसाम् । बुद्धयः कुब्जगामिन्यां भवन्ति महतामपि ॥ ५ तै

अञ्चान्तरं लुब्धकस्तान्बद्धान्विङ्गायः प्रहृष्टमनाः प्रोद्यतैयष्टि<mark>स्तद्ध-</mark> धार्थं प्राधावितः । चित्रश्रीवोप्यात्मानं सपरिवारं बद्धं मत्वा लुब्धक-मायान्तं दृष्टा तान्कपातानुचे । अहा न भेतन्वम् । उक्तं च ।

> ु व्यसनेष्वंव सर्वेषु यस्य बुद्धिर्न हीयंत । स तेषां पारमभ्यति तत्त्रभावादसंशयम ॥ ६ ॥

तन्सर्वे हेर्लेयोडीय सपाशैजाला अस्यादर्शनं गत्वा मुर्कि, प्राष्ट्रमः । नेचिक्रयविक्रवाः "सन्तो हेलया समृत्यातं न कश्ष्यिय ततो मृत्युम-वाप्स्यथ । उक्तं च ।

> ^६तनवोप्यायता निन्यं तन्तवो बहुलाः समाः । बहुन्बहुन्बाद्य**ग्रा**सान्सहन्तीत्युपमा सताम् ॥ ७ ॥

तथानुष्ठिते लुब्धको जालमादायाकाशे गच्छतां तेषां पृष्ठैतो भूमि-स्थोपि पर्यधावत् । तत् उर्ध्वाननः श्लोकमपठत् ।

The intellect of even the great who are tied by the nets of the god of death, whose minds are warped by ill-fate, go astray or in a crooked direction कृतातर्थ पान्ने बदानां तृ. त. देवेन उपहतानि नेतासि येषा. ब. २ Having raised a stick. भोयता यहिः येन. ब. ३ That man, whose presence of mind does not leave him in all calamities, surmounts them without doubt through its power हायते it is abandoned from हा 3 P. Passive. v With speed, speedily. Together with the nets and snares. पात्रज्ञाले सहिताः तृ. त. ६ Having gone beyond the reach of his sight. a Being bewildered or confounded. c Thin but long libers of equal length alwhys sustain many efforts (pulls) by reason of their large number. The same simile applies to the good. सहाते = सहत. ९ After (them). १० With the face upwards. उपने आनने यस्प. ब.

द्वितीयतन्त्रसू ।

जालमादाय गच्छन्ति संहताः पक्षिणोप्यमी । यावचे विवृद्धियन्ते पतिष्यन्ति न मंशयः ॥ ८ ॥

. । लेंचुपतनकोपि प्राणयात्राक्तियां त्यक्ता । किमन्न भविष्यतीति कुतू-हलाकत्यष्ठलंशोनुमरति । अथ दृष्टेरगोचैरतां गतान्विज्ञाय लुब्धको शिरीशः श्लोकमपठिनिवृज्ञश्च । ।

र्व हि भवित यन्न भाव्यं भवित च भाव्यं विनापि यन्तेन । करनलगतमपि नश्यित यस्य हि भवितव्यता नास्ति ॥ ९ ॥ तथा च । पराङमुखे विधौ चेत्स्यान्कथंचिद्दविणोदयः । तन्मोन्यदैपि संगृह्य याति शङ्कतिधिर्यथा ॥ १० ॥

तदास्तां ताविद्विद्दंगामिपलाभः । कुटुम्बवर्तनोपाँगयभूतं जालमिषि
मे नष्टमः । चित्रशीवोषि लुब्धकमद्शनिभृतं ज्ञात्वा नानुवाच । भो
निवृत्तः स दुगत्मा लुब्धकः । तत्सवेरिष स्वस्थैर्गस्यतां महिलागेष्यस्य प्रागुनर्गदिरभागं । तत्र सम सुदृद्धिरण्यका नाम मृषकः । सर्वेषां
स्थ प्राशुच्छेदं विधास्यति । उक्तं च ।•

⁹सर्वेषामेव मर्त्यानां व्यसने समुपस्थिते । बाङ्कात्रेणापि साहाय्ये मित्रादृत्यो न संदर्भ ॥ ११ ॥

These birds united together are going away with the net; but there is no doubt that as soon as they begin to - dispute, they will fall down. > Going after them. fr. ব-? The state of being beyond the reach of sight, gone beyoud the reach of sight. That which is not to happen, does not happen, but that which is to happen, does happen evan without efforts; that which is not destined to live, perishes, though placed on the palm of one's hand 4 When "fate is adverse, there may happen with great difficulty the rise of wealth, but that goes away taking with it something else, as does जांखानिय-a store of ceaches. ६ Let the desire of catching the birds be aside, not to mention &c. . Which · was the means of acquiring the livelihood of my family, Having known that he had disappeared . In the front ार्ज महि and towards the north. १० When a calamity be fells any creatures, no one but a friend will assist them, even with so much as exchanging words.

एवं ते कपोति श्रित्रधीवेण संबोधिता महिलारोप्य नगरे हिरण्यु-कविलदुर्गं प्रापुः । हिरण्यकोपि सहस्रमुखविलदुर्गं पविद्योकृतोभयः स्रोलेनास्ते । अथवा साध्विदमुच्यते ।

दंष्ट्राविरहितः सर्गे मदहीनो तथा गजः । सर्वेषां जायते वश्यो दुर्गहीनस्तथा नृपः ॥ १२ ॥ तथा च । "न गजानां सहस्रेण न च लक्षेण वाजिनाम् । तत्कर्म सिध्यते राज्ञां दुर्गेणैकेन यद्गणे ॥ १३ ॥ शतमेकोपि संघने पाकारस्यो धनुर्धरः । तस्मादृगै प्रशंसन्ति नीतिशास्त्रविद्यो जनाः ॥ १४ ॥

अथ चित्रशीवो बिलमासाय तारँक्गण प्रोवाच। भो भो मित्र हिरण्यक सत्वरमागच्छ । महती मे व्यमनीवस्था वर्तते । तच्छुत्वा हिरण्यकोपि बिलदुर्गान्तर्गतः सन्योवाच। भाः को भनान। किमर्थ-मायातः । किं कारणम । किहिके व्यमनावस्थानम् । तत्कथ्यतामि-ति । तच्छुत्वा चित्रशीव आइ । भोश्वित्रशीवो नाम करोतराजोहं भे सुद्धत । तत्सत्वरमागच्छ । गुरुतरं प्रयोजनमस्ति ।तदाकण्यं पुलकि-तत्तनुः प्रदृष्टान्मा स्थिरमैनास्त्वरमाणो निष्कान्तः । अथवा साष्विद-मुच्यते ।

र The fort-like hole, बिलं दुर्गीमन. र A fort-like hole having a hundred entrances. सहस्रम्ख=गदल मुखानि यस्य. व. ३ Without fear from any quarter, नामित करता भयं यस्ये. ब. ४ A snake without fangs, an elephant without the ruts and a king without a fort, become subject to the power of all, that is, are easily conquered by all. All the compound in this verse are of. of. & That thing which kings accomplish in battle with only a fort, cannot succeed by thousand elephants and by a hundred thousand horses. & For translation see Pancha-tartra Part I. In a loud tone, aloud. c A state of calamity or danger, a dangerous condition. What is the 'nature of the danger you are in? to The need of your assistance is greater than you are aware of. Unless we explain this way there is no propriety of the comparative termimation तर. ११ Steady in mind.

द्वितीयतन्त्रम् ।

श्चहदः स्नेहसंपना लोचनानन्ददायिनः । गृहै गृहवतां नित्यमागच्छन्ति महात्मनाम् ॥ १५॥ तथा चं। भवनेतिथयो यस्य समागच्छन्ति।नित्यशः।

यत्सीरव्यं तस्य चित्ते स्यान्न तत्स्वर्गेपि जायते ॥ १६ ॥ अथ चित्रशीवं सपरिजनं बद्धमालोक्य हिरण्यकः सविषादिमिद-माह । भी: किमेतत । स आह । भी जानन्त्रपि कि पुच्छिति । उक्ते च यतः।

यस्माच येन च यथा च यदा च यज्ञ यावज्ञ-यत्र च शभाशभमात्मकर्म । तस्माच तेन च तथा च तदा च तच

ताबच तत्र च कतान्तवशाद्येति ॥ १७ ॥

तत्प्राप्तं मयेतद्वर्यमनं जिह्नालील्यात् । तत्त्वं पाशमोक्षं कुरु माविलम्बम् ौ तटाकण्यं हिरण्यकः पाह ।

> ^८अध्यर्धायोजनशतादामिपं वीक्षते खगः । सोपि पार्श्वस्थितं दैवाइन्धनं नै च पश्यति ॥ ३८ ॥

Friends full of affection and giving delight to the eyes of the beholders (their friends) always go to the houses of the magnanimous house-holder. There is a different reading for आगण्छन्ति. It is नागण्छन्ति which means do not come, that is, if they come at all, they do so rarely. That happiness, which is produced in the mind of him to whose house guests always come, is not to be had even in heaven. > Sadly, sorrowfully, faur-देन सहितं यथा तथा. अन्य. 8 Through the power of the god of death, one goes for that reason, by that cause, in that manner, at that time, to that, for that period and there; from which reason, by which cause, in which manner, at which time, to which, for what time, and where he has committed either a good or evil action (in the past birth). , Misery ; calamity. & Release us from bondage, from the snares. पाजान माक्ष. पं. न. • Without , delay. It is an adverbial compound. नारित or न कियंत विलंबी यथा तथा. ८ A bird (lit. खग sky-goer) sees flesh from a distance of a hundred and fifty yojanas, but the very bird does unfortunately not see the snares (prepared to catch him) even when near him. A yojana is equal to 8 miles or 4 Koss.

तथा च । रिबितिशाकरयोर्ग्रहपीडनं
गजभुजंगविहंगमबन्धनम् ।
मतिमतां चै निरीक्ष्य दरिद्रतां
विधिरहो बलवानिति मे मतिः॥ १९ ॥

6,

तथा च । वैयोमेकान्तविहारिणोर्षि विहगाः संप्राप्नुवन्त्यापदं बध्यन्ते निपुणैरगाधसिललान्मीनाः समुद्राद्षि । दुर्नीतं किमिहास्ति किं च सुकतं कः स्थानलाभे गुणः कालः सर्वजनान्त्रसारितकरो गृह्णाति दूराद्षि ॥ २० ॥

प्रवमुक्ता चित्रयीवस्य पाशं छेनुमुखतं स तमाह । भद्र मा मैवं कुरु । प्रथमं मम भृत्यानां पाशच्छेदं कुरु तदनुँ ममापि च । तच्छु-त्वा कुपितो हिग्ण्यकः पाह । भो न शुक्तमुक्तं भवता यतःस्वामि-नोनन्तरं भृत्याः । स आह । भद्र मा मैवं वद्र । मद्राश्याः सर्व एते

Having seen the obscuration (lit. persecution) of the sun and moon by the planet (Rahu), the confinement of elephants, snakes and birds, and the poverty of the talented, it is my conviction that destiny is powerful. The first two lines occur differently elsewhere as शशिदिवाकस्यो: महपीडनं, गजनजंगमयोरियवंधनं where the word is omitted. ? The birds, though sporting in the solitude of the sky, meet with calamities, the fish are. caught even from the deep ocean by persons expert in catching them; what is the special effect of misconduct on of good conduct in this world, and what is the special merit or advantage of securing a particular place, (for) time (death) with outstretched hands seizes all creatures even from a distances अगाधमलिलात् adjective of समदात् अगाधं मलिलं यस्य. ब. प्र-सारितकर = प्रसारिती करी येन व. The last ling is differently worded as कालोयं ज्यसनप्रसारितकरो गृह्वाति दरादपि -which means this death ready with open arms for calamities &c. & Thereafter. and in this sense governs the accusative. a Since the servants (come, take) after the master, that is, the masterdeserves precedence over servants. A Dependent on me 🕻 अहं अर्रेपः येषाः वः)ः

वित्तकाः। अपरं स्वकुदुम्बं परित्यज्य समागताः । तन्क्रथमेतावैन्माश्र-मि समानं न करोमि । उंकं च ।

³यः संमानं समाधते भृत्यानां क्षितिपोधिकम् । विज्ञाभावेषि तं दृष्ट्वा ते त्यजन्ति न कहिंचित् ॥ २३ ॥ तथा च । विश्वासः संपदां मूलं बेन् यूथपतिर्गजः।

सिंहा मृगाधिपत्येषि न मृगैरुपयुज्यते ॥ २२ ॥ अपैरं मम कडाचित्याशच्छेदं कुर्वतस्त दन्तभङ्गी भवति । अथवा दरात्मा लब्धकः समभ्येति । तन्ननं मम नग्कैषात एव । उक्तं च ।

। कुन्धकः सम्भ्यात । तन्नन मम नग्कपात एव । उक्त सँदाचारेषु भृत्येषु संमीदन्तु च यः प्रभुः ।

सुखी स्थानरकं याति परनेह च मीदित ॥ २३ ॥
तच्छुत्वा प्रहृष्टो हिरण्यकः प्राहृ । भो विद्याचहं राजधर्मम् । परं
मया तव परीक्षा कता । तत्मर्वेषां पृर्वं पाशच्छेदं करिष्यामि । भवानण्यनेन विधिना बहुकपोतपैरिवारो भविष्यति । उकं च ।

"केहरूण्यं सविभागश्च यस्य भूत्येषु प्रवेदा ।

कारुण्यः सावमागन्त्रं यस्य मृत्यपु भ्रुवद्। । संभवेत्सः महीपालस्त्रैलोक्यस्यापि रक्षणे ॥ २४ ॥

Poor fellows. Cf. Marathi बाउडा or विचाराः **२** Why then should I not show even so much respect ? एतावन्मात्रम्-एतावती मात्रा यस्य. ब. ६ The servants never desert that king even in the absence of wealth, who shows great respect for them & Confidence is the root of prosperity, whereby the elephant is the chief of the herd; the lion though lord of the beasts, is not availed of (used) by the beasts. Equation may mean is not joined. Besides. Falling into or going to hell. That lord, who is happy while his righteous servants are suffering misery, goes to hell and suffers pain both in the next world and here. Lonly put you to the test, tried you. Having many pigeons for your retinue. to That king, who has compassion for, and is always even handed towards, his servants, will be able to protect even the three worlds. सनि भाग is, I think, a misprint for सनिभाग which means equal shage. बेलोक्य-the collection of the three worlds. बयाणां ली-कानी समाहार:-समाहारद्विग्-

ण्वमुका सर्वेषां पाशच्छेदं कत्वा हिरण्यकश्चित्रप्रीतमाह। मित्रं गम्यतामधुना स्वाश्रये। भूयोपि व्यसने प्राप्ते समागन्तव्यम्,। इति तान्त्रेष्य पुनरपि दुर्गं प्रविष्टः। चित्रप्रीवोपि सपरिवारः स्वाश्रयमग∽ मत्। अथवा साध्विद्मुच्यते।

> ैमित्रवान्साधयत्यर्थान्दुःसाध्यानपि वै यतः । तस्मान्मित्राणि कुर्वीत समानान्येव चात्मनः ॥ २५ ।।

लघुपतनकोपि सर्वं तं चित्रशीवबन्धैमोक्षमवलोक्य विस्मितमना व्यचिन्तयत्। अहो बुद्धिरस्य हिरण्यकस्य शक्तिश्च दुर्गस्य सामग्री च।तदीदृगेव विधिविंहंगानां बन्धनमोक्षात्मकः। अहं च न कस्य-चिद्विश्वसिमि चलप्रकृतिश्च। तथाप्येनं मित्रं करोमि। उक्तं च।

> ँअपि संपूर्णतायुक्तैः कर्तव्या सुहृदो बुधैः । नदीशः परिपूर्णीपि चन्द्रोदयमपेक्षते ॥ २६ ॥ •

एवं संप्रधार्य पादपादवर्तार्य बिलद्वारमाश्रित्य चित्रमीववच्छंड्देन् हिरण्यकं समाहृतवान् । एधेहि भो हिरण्यक एहि । तच्छब्दं श्रुत्वा हिरण्यको व्यचिन्तयत् । किमन्योपि कश्चित्कपोतो वंधनशेषस्तिष्ठति येन मां व्याहरति । आह च । भोः को भवान् । स आह । अहं रुषुपतनको नाम वायसः । तच्छुत्वा विशेषादं निर्लंगो हिरण्यक आह । भो द्वतं गम्यतामस्मात्स्थानात् । वायस आह । अहं तव पार्श्वे

शुरुकै।र्येण समागतः। तैर्लिकं न कियते मया सह ब्रांनम्। हिरंपेंयेकं आह । न मेस्ति त्वया सह संगमेन प्रयोजनिमिति । स आह । भो- श्वित्रप्रीवस्य मया तव सकाशात्याशमोक्षणं 'हष्टम् तेन मम महती प्रीतिः सँजाता । तत्कदाचिन्ममापि बन्धने जाते तव पार्श्वान्मुकिर्भ-विन । तत्कयतां मया सह मैत्री ७ हिर्ण्यक आह । अहां त्वं भोका। अहं ते भोज्यभूतः । तत्का त्वया सह मम मैत्री । तद्गस्यतां 'मैत्रीविरोधभावात । उक्तं च ।

^६ययोरेव समं विनं ययोरेव समं कुलम् । तयोर्मेवी विवाहश्व न तु पृष्टविपृष्टयोः ॥ २७ ॥

तथा च । ^९यो मित्रं कुरुते मृढ आन्मनोसदृशं कुधीः । हीनं वाप्यधिकं वापि हास्पनां यात्पसौ जनः ॥ २८ ॥

तद्गम्यतामिति । वायस आह । भो हिरण्यक एँपोहं तव दुर्गद्वार उमविष्टः । यदि त्वं मैत्रीं करोषि ततोहं प्राणयात्रां करिष्यामि । अ-न्यथा प्रायोषवेशीनं मे स्यादिति । हिरण्यक आह । भोस्त्वया वैरिणा सह कथं मैत्रीं करोमि । उक्तं च ।

> ^{१२}वैरिणा न हि संद्ध्यात्सुश्रिष्टेनापि संधिना । सुतप्तमपि पानीयं शमयत्येव पावकम् ॥ २९ ॥

On some important business. Why do you not see me? Because. At your hands. Eater. Diject of eating, that is, food. On account of the absence of friendship, or by reason of the impossibility of intendship. Friendship and marriage are fit between those two only whose wealth and family are equal and not between those who are rich and pour or fat and lean. That foolish person, who makes such friends as are unequal to him, that is, either lower, a higher than himself, is ridiculed. There I &c. & I shall starve myself to death. & One should not make friends with an enemy though bound to him with firm ties; water, though well-heated, does indeed extinguish fire-

बायस आह । भोस्त्वया सह दर्शनमि नास्ति कुंतो वैरम् । त-त्किमनुचितं वदसि । हिरण्यक आह । द्विविधं वैरं भवति सह जं छै-त्रिमं च । तत्सहजवैरी त्वमस्माकम् । उक्तं च ।

^४कत्रिमं नाशमभ्येति वैरं द्राृकृत्रिमेर्गुणैः । प्राणदानं विना नैव सहजं याति संक्षयम् ॥ ३० ॥

वायस आह । भो द्विविधस्य वैरस्य लक्षणं श्रोतुमिच्छामि । त-त्कथ्यताम् । हिरण्यक आह । भोः कारणेन निर्वृत्तं कित्रमम् । तत्त-द्वहापकारकरणाद्वच्छति । स्वाभाविकं च पुनः कथमि न गच्छति । तर्यथा नकुलसंपाणां शप्पभुद्भृत्वायुधानां जलबह्नेचोर्द्ववहैत्यानां सार-मेयमार्जाराणामीश्वर्यदरिद्वाणां सपन्तीनां सिंहगर्जानां लुब्धकहरिणा-नां श्रोत्रियश्रंधकियाणां मूर्वपण्डितानां पतिवताकुल्धकानां सर्जानेदु-जनानाम् । न कश्चत्केनापि व्यापादितः । तथापि प्राणान्सतीपयन्ति सम । वायस आह । तदकुरिणमेतत् । श्रयतां मे वचनम् ।

I have not seen you even, then how can there be enmity ? २ Natural. सह जाते. ३ Artificial. ४ Artificial enmity is soon destroyed by artificial remedies; while natural friendship is never destroyed without the sacrifice of life. & Characteristic, mark. & Brought about. & It is removed by conferring obligations fit for it. & It follows: (1) The enmity between the mungoose and sitting; (2) that between graminivorous animals and those having nails for their weapons. नखानि आयुधानि येषां. ब.; (3) between water and fire; (4) between gods and demons; (5) between dogs and cats; (6) between the rich and poor; (7) between one's fellow-wives. सपत्नी-समान: पतिर्यस्यत: ब ; (8) between the lion and elephant; (9) between the hunter and deer: (10) between a Brahman versed in the Vedas and an epostate. भष्टाः किया: येषा ते. व.; (11) between the foolish and wise; (12) between chaste women and adulteresses; (13) (and that between the good and wicked. . None of these (mentioned above) has killed the other. to Still they cluse maffliction to the mind. ?? This is without a cause. ..

कारणान्मित्रतां याति कारणाद्याति शञ्जतास १ तस्मान्मित्रत्वमेवांत्र योज्यं वैरं नु धीमता ॥ ३१ ॥ तस्मात्कुरु मया सह समार्गमं मित्रधर्मार्थम । हिरण्यक आह । भोः श्रृयतां नीतिमैर्वस्वम् ।

स्टब्रमपीष्टं यः पुनः संधातुमिच्छिति ।

स मृत्युमुपगृह्णाति गर्भमश्वतरी यथा ॥ ३२ ॥ अथवा गुणवानहं न मे कश्चिद्दैरयार्गनां करिष्यत्येतद्पि न सं-भाव्यम । उक्तं च ।

भिंहो व्याकरणस्य कर्तुरहरत्याणान्त्रियारणणिने-मीमांमाकतमुन्ममाथ सहमा हस्ती मुनि जैमिनिम् । छन्दोज्ञाननिधिं जधान मकरो बेलातटे पिङ्गल-मज्ञानानृतचेतसामितिस्पां कोर्थस्तिरश्यां गुणैः ॥ ३३ ॥ बायम् आहं । अस्वतत्तथापि श्रृयताम् । उपकाराज्ञ लोकानां निमिनान्मुग्नपक्षिणाम् । भयाह्योभाज्ञ मुर्ग्वाणां मेत्री स्याहर्शनात्मताम् ॥ ३४ ॥

[?] One becomes another's friend or enemy from some cause; therefore, a prudent man should form friendshin and not enmity (with others). ? Association, friendship. For the sake of friendly duty. Y The essence of morality or the moral science. . He who wants to make friends of him who has once been his enemy, meets with death, as does the mule meet death in the form of her offspring. The remital of enmity. A lion took away the life of Panini the author of grammar; an elephant destroyed all on a sudden the sage Jaimini, the founder of Mimamsa (the system of philosophy), an alligator killed on the seashore Pingala, who was, as it were, a store of the Vedic knowledge, what is the use of accomplishments to the lower animals whose minds are full of ignorance and who are very passionate, that is, they cannot appreciate merit. अज्ञानावृत्तचेतसां-अज्ञानेनावृतानि चतासि येषां तेषाम्. व. ८ Friendshin is formed among people by reason of obligations (mutually conferred), among beasts and birds for some motive. among fools through fear and greed, and between the good at the very sight.

तत्साधुरहम् •। अपरं त्वां शपथादिभिनिभयं करिष्यामि । स आह । न मेस्ति ते शपथैः प्रत्ययः । उक्तं च ।

³शपथैः संधितस्यापि न विश्वासं व्रजेद्रिपोः । अद्रोहशपथं कत्वा वृत्रः शकेण स्रुदितः ॥ ३५ ॥

ँ न विश्वासं विना शत्रुर्देवार्नामपि सिध्यति । विश्वासात्त्रिदशेन्द्रेण दिनेर्गर्भो विदारिनः ॥ ३६॥

अन्यच ।

ैबृहस्पतेरिप प्राज्ञस्तस्मानेवात्र विश्वसेत् । य इच्छेदात्मनो वृद्धिमायुष्यं च सुग्वानि च ॥ ३७ ॥ तथा च ।

हसुमूक्ष्मेणापि च्छिद्रेण प्रविश्याभ्यन्तरं रिपुः । नाशयेच शनैः पश्चात्रृतं सिललपूरवत् ॥ ३८ ॥ न विश्वसेदविश्वस्तं विश्वस्तेपि न विश्वसेत् । विश्वासाद्ययमुत्पन्नं मूलान्यपि निकन्तवि ॥ ३९ ॥

Free from fear. ? I have no faith in oaths. ? No confidence should be placed enemy though joined or united to us by oaths; Vritra was killed by Indra after taking an oath not to kill him (Vritra). Y An enemy is not conquered even by the geds, unless faith is put in them; the lord of the gods (Indra) tore open the womb or feetus of Diti (the mother of demons) through faith. . Therefore, a man, who is wiser even than Brihaspati, should never put faith in any one. if he wishes his own prosperity, life and happiness. An enemy, having entered even by a very small hole (by finding a very trifling defect), will gradually destroy (any one) afterwards, as does a flood of water sink a boat. One should not place confidence in one who is un-· worthy of it; as also in one who is trustworthy; (for) the danger arising from placing confidence, cuts down even the roots.

ैन बध्यते ह्यविश्वस्तो दुर्बलोपि बलोत्कटै: । विश्वस्ताश्वाशु बध्यन्ते बलवन्तोषि दुर्बलै: ॥ ४० ॥ बुद्धस्य विष्णुगुनस्य मित्रामिर्भाग्धस्य च । बुहस्पनेरविश्वासो नीनिसंधिस्त्रिधा स्थितः ॥ ४१ ॥ तुशा॰च । महताप्यर्थसारेण यो विश्वासं समागतः ।

भार्यासु सुविरकासु तद्नं तस्य जीवितम् ॥ ४२ ॥ तच्छुत्वा लघुपतनकोपि निरुनैरश्चिन्तयामास । अही बुद्धिप्रौग-इभ्यमस्य नीतिविषयं । अथवा त एवास्योपिर्गिमेत्रीपक्षपातः । स आह । भी हिरण्यकः ।

ँसस्यं साप्तपदीनं भी इत्यादुर्विनुधा जनाः । बलान्वं मित्रनां प्राप्ता वचनं मम तच्छृणु ॥ ४३ ॥ वृशिस्थेनाम्नि न्वया मया सह नित्यमेवालापो गुणदोषसुभाषित-

Even a weak person who has not put faith, is not killed even by the powerful; while those who have confided (In any one) are quickly destroyed by the weak, though themselves very powerful. The Sukritya of Vishnugupta, the Mitrapati of Bhargava (Sukra), and Avisvasa of Brihaspati-thus threefold is Smriti. Sukritya &c. are the treatises on Niti. They mean good action, the acquisition of friends and mistrust respectively. a He, who though with a large fortune, has put faith in his wife feeling no affection for him, has his death at her hands. महना &c. is an instance of the Instrumental absolute. v Without answers; having nothing to say in reply? & How great is his proficiency in the science of politics ! & I have, or there. is, great partiality for his friendship; I am inclined to make friends with him. . Friendship is formed by going with any one seven steps (lit. of seven paces. Adj. from सन्तर्पर), go say the wise; you have become my friend against your will (that is, I have forced you to be my friend) so hear what I say. ¿ Even by remaining in your fort-like hole. Such as conversation on diverse subjects that is about merits and demerits &c. गुणदोषयां: सुभाषितनोडीक-था ? भादमो यस्य सः नः

गोष्टीक थादिः सर्वदा कर्तव्यो ययेवं ने विश्वसिषि । तच्छुत्वा हिरण्य-, कोपि व्यचिन्तयत्। विदर्भवचनीयं दृश्यते लघुपतनकः सत्यवाक्य-श्व । तयुक्तमनेन मैत्रीकरणम् । परं कदाचिन्ममं दुर्गेः चरणपातीषि न कार्यः । उक्तं च ।

भीतभीतः पुरा शत्रुमंन्दंमत्दं विसर्पति ।
भूमी प्रहेलया पश्चाज्जारहस्तोङ्गनास्विव ॥ ४४ ॥
तच्छुन्वा वायस आह । भद्र एवं भवतु । ततः प्रभृति द्वाै ताविषि
सभापितगाष्टीमुख्मनुभवन्तौ तिष्ठतः । परस्परं र्कतोपकारौ कालं नयतः । लधुपतनकोपि मांसशकलानि मध्यानि बलिशेर्पाण्यन्यानि
वत्सलाहतानि पकाजविशेषाणि हिरण्यकार्यमानयति । हिरण्यकोपि
तण्डुलानन्याश्च भद्रैविशेर्पालुषुपतनकार्यं राजावाहृत्य तत्कालायानस्पापयति । अथवा युज्यते द्वयोर्ण्यत्त । उक्तं च ।

'दैदिति प्रतिगृह्माति गुह्ममास्याति पृच्छिति । भुद्गे भोजयते चैव षड्विधं प्रीतिलक्षणम् ॥ ४५ ॥ 'नीपकारं विना पीतिः कथंचित्कस्यचिद्भवेत् । उपयाचितदानेन यतो देवा अभीष्टदाः ॥ ४६ ॥

In this way, that is, openly, by coming out &c. ? Clever or elequent in speech. विदाधं वचनं यस्य. व. ३ True of words. T. v Even so much as placing his foot. An enemy being afraid first approaches gently walking on the ground and then with haste or speed, as does the hand of a paramour on women. & Conferring obligations on each other. कारी-कता: उपकारा: याभ्यां ती. ब. " Sacrificial pieces of flesh (क्र-ध्य lit. fit for sacrifice). ८ The remains of offerings. बिलम्पः क्रोपाणि. प. त. ९ Other good dainties brought by him through friendship or affection (बन्सल). २० Special things to be eaten. The word fang as a latter part of compounds has this sense. ११ To him who returned at that time (रात्री). 37 Six-fold is the way of manifesting friendship, viz. a friend gives anything, takes in return, confides a secret and asks it, eats and causes to eat. 12 Nobody's love can ever be secured without conferring obligations; since the gods even become givers of what is desired by being given; what is promised or by means of a vow. अभी हं ददाती. हप.

ताब्द्भीतिर्भवेल्लोके यावहानं प्रदीयते ।

बत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा परित्यजाति मानरम् ॥ ४७ ॥

पश्य दानस्य माहात्म्यं सदाः प्रत्ययकारकम् ।

यस्प्रभावाद्षि द्वषी मित्रतां याति तत्क्षणात् ॥ ४८ ॥

पुत्राद्षि प्रियतरं खलु तेन दानं

मन्ये पशारिष विवेकविवर्जितस्य ।
दने खलेषि निष्विलं खलु येन दुग्धं

नित्यं इटाति महिर्णा सस्तापि पश्य ॥ ४९ ॥

किं बहुना।

^४प्रीतिं निरन्तरां कत्वा दुर्भेयां नखमांसवत् । मृषको वायसश्चेव गतौ कत्रिममित्रताम ॥ ५० ॥

प्वं स मुपकस्तद्र्षकाररिवतस्तथा विश्वस्तो यथा तस्य पक्षमध्ये प्रविष्टस्तेन सह सर्वदेव गांधी कराति । अथान्यस्मिकहिन वायमां-श्रुपूर्णन्यनः समध्येत्य मगद्गदं तमुवाच । भद्ग हिरण्यक विरिक्तः संजाता मे साप्ततं देशस्यास्यापरि । तदन्यत्र यास्यामि । हिरण्यक

There will be affection only so long as anything is given: even the calf of a cow leaves off its mother when it sees . the stopping of milk, that is, as soon as a calf sees that it can get no milk from the cow, it leaves it off. > Observe the importance of gift, which produces fruit immediately and through whose power an enemy is in a moment turned into a friend. . I, therefore, think that a gift is dearer than even the son in the case of beasts. are without consideration or discriminating power, whereby a she-buffalo, even when its calf is alive, gives the whole of its milk even to a wicked person. fark &c. is a. तः समना ॰ व. ४ Having formed close and indissoluble striendship like the relation between the nails and flesh, the mouse and the crow became artificial friends being naturally enemies). 4 Pleased by the obligations (of the erow) तृ. तृ. ६ One day, on a certain day-not the next day as one would expect. > Stammeringly, तबटेन सहितं यथा तथा.

आह । भद्र कि विरक्तेः कारणम् । स आह । भद्र श्रूमताम् । अव देशे महत्यानावृष्टचा दुर्भिक्षं संजातम् । दुर्भिक्षत्वाज्जनो बुभुक्षापी -दितः कोपि बिलिमात्रमपि न प्रयच्छिति । अपरं गृहे गृहे बुभुक्षितज-नैर्विहंगानां बन्धनाय पाशाः प्रगुणीळेताः सन्ति । अहमप्यायुःशेष-तया पाशेन बद्ध उद्धिरिनोस्मि । एतिहरक्तेः कारणम् । तेनाहं विदेशं चिलित इति बाष्पमोक्षं करोमि । हिरण्यक आह । अथ भवान्क प्रस्थितः । स आह । अस्ति दक्षिणापये वनगहँनमध्ये महासरः । तत्र त्वनोधिकैः परममुहत्कूर्मो मन्थरको नाम । स व मे मत्स्यमांसख-ण्डानि दास्यित । नाहमत्र विहंगानां पाशवन्यनेन क्षयं द्रष्टुमि-च्छामि । उक्तं च ।

कितिभारः समर्थानां किं दूरं व्यवसायिनाम् :- को विदेशः सविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम् ॥ ५९ ॥

९ अस्मिन In this . Hunger, lit, desire of eating, भोक्त इच्छा. Desi. noun from 45 7 A. to eat. 3 Even an oblation (of rice daily offered by householders and eaten by crows). प्र Made ready. ५ डद्धरित: for डद्धत. P. P. of y 1 P with se saved, drawn up. 4 In the southern region. . A difficult or impassable place in the forest. c More than yourself (as regards friendship). . By eating them (मन्द्र मांसखण्डानि) तेषां मेंक्षणात्. It is an instance of the objective ogenetive in Sanskrit. 10 What thing is a heavy burden to the able? What is remote to those who are industrious? What country is foreign to those who, are possessed of learning, and who is a stranger to those who talk sweetly? The answers to all these questions are negative. This is an instance of what is called question of appeal in Sanskrit-a question of appeal being that in which a positive question expects a negative answer, and a negative question a positive answer; for instance, the reply to the first question कोतिभारः समर्थाना is न कोपि.

ैविद्वस्तं च नुपत्वं च नैव तुल्यं कदांचन । स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वानसर्वत्र पूज्यते ॥ ५२ ॥ बक्षा च । अनावृष्टिहते देशे सस्ये च प्रलयं नते ।

धन्यास्तात न पश्यन्ति देशभद्गं कुलक्षयम् ॥ ५३ ।

•हिरैण्यक आह । यथेवं तद्हम्भि त्वया सहागमिष्यामि।ममापि
महद्गुःसं वर्तते । बायस आह । भोस्तव किं दुःखम् । तत्कथय । हिर्ण्यक आह । भो बहु वक्तव्यमस्त्यत्र विषये । तत्रेव गत्वा सर्वं सविस्तरं कथायिष्यामि । वायस आह । अहं तावदाकाशगनिस्तत्कथं
भवतो मया सह गममम् । स आह यदि मे प्राणान्दर्शित तदा स्वपृष्ठमारोप्य मां तत्र प्रापयिष्यसि । नान्यथा मम गनिरस्ति । तच्छुत्वा सानन्दं वायस आह । यथेवं तद्धन्योहं यद्भवतापि सह तम्
कालं नयामि । अहं मंपातादिकौनष्टावुद्वीनगनिविशेषान्वोग्ने ।
तत्समारोह मम् पृष्ठं येन सुलेन त्वा तत्सरः प्रापयामि । हिरण्यक
आह । उद्दीनोना नामानि श्रोतुमिच्छाम् । म आह ।

संपातं विप्रपातं च महापातं निषातनम् । वकं तिर्यक्तथा चीर्ध्वमष्टमं लघुमंज्ञकम् ॥ ५४ ॥

The quality of learning and royalty are never equal; & king is honoured (only) in his own kingdom, (while) a learned man is honoured everywhere. R When a country is stricken by famine (drought) and when the corn is destroyed. . blessed indeed are those who do not remain there to see the destruction of the country and the extirpation of their families. Construe the second half thus: ये देशानेम कलक्षयं च न पत्र्यन्ति ते धन्या: । ३ Much is to be said on this subject-अन्नविषये= भरिमन् विषये. ४ At length, in detail. विस्तरण सहित यथा तथा. अन्य-६ Having access to, or motion through, the air. आकाश गाति-र्यस्य. व. ६ If you save my life, that is, if you do not kill me being your enemy. In which falling down or alighting (सुंपनत) is the chief, संपात: आदियंश ते. ब. ८ Tho various modes of flight. . Flight. . Sampita (ordinary flight downwards), Viprapáta, (a higher flight) Mahápáta (a great flight) and Nipatana (flying down), Vakra (crooked flight), Tiryak (downward flight), Urdhva (upward flight) and the eighth called Laghu, these are the eight modes of flight.

तच्छुत्वा हिरएयकस्तत्क्षणादेव तदुपरि समारुढः । सोपि शनैःश्रुनैस्तमाद्य्य संपातो ह्वानैप्रस्थितः कमेण तन्सरः प्राप्तः । ततो लघुपबनकं मूषकोषिष्ठितं विकीवय दूरतोषि देशकालविदसामान्यकाकोयः
भिति ज्ञात्वा सत्वरं मन्थरको जले प्रविष्टः । लघुपतनकोषि ती रस्थतककोटरे हिरण्यकं मुक्तवा शाखात्रमाहृह्य तारस्वरेण प्रोवाच। भो मन्थरक
आगच्छागच्छ । तव मित्रमहं लघुपतनको नाम वायसश्चिरात्सोत्कप्रकः सम्मूयातः । तदागत्यालिङ्गय माम् । उक्तं च ।

ैकिं चन्दनैः सकर्पृरैस्तुहिनैः किं च शीतलैः। सर्वे ते मित्रगात्रस्य कलां नाहंन्नि षोडशीम् ॥ ५५ ॥

तच्छुत्वा निपुणैतेंग ज्ञात्वा सत्वरं सिललानिष्कम्य पुलकिततनु-रानन्दार्श्वपूरितनयनां मन्थरकः प्रोवाच।एहोहि मित्र आलिङ्गय माम्। ैचिरकालान्मया त्वं सम्यङ्ग ज्ञातः। बेनाहं सिललान्नः धनिष्टः। बकं च।

> ^१ यस्य न ज्ञायंत वीर्यं न कुलं न विचेष्टितम् । न तेन संगतिं कुर्यादित्युवाच बृहस्पतिः ॥ ५६ ॥

पूर्ण Going by the flight called Sampita. ३ Seated upon or ridden by a mouse. त्. त. ३ Knowing what is fit for place and time, that is, prudent. १ Krawing that he was an extraordinary crow. ५ Situated on the bank. ६ Having placed. ७ With a loud tone; aloud. इ. Eull of anxiety. ९ What is the good of sandal mixed with camphor and of cold snow, for they all do, not equal even one-sixteenth part of the pleasure derived from the embrace of a friend. सक्त्युरे: त. १० More distinctly. ३१ With the eyes filled with the tears of joy. आनंदाश्वाः प्रति नयने यस्य क्रिकंट हो ould not know you well as a long time has elapsed since we met last. १३ One should not form friendship with him whose valour, family and actions are not known so said Brikaspati.

्रवमुक्ते लघुपतनको वृक्षाद्वतीर्य तमालिङ्गितकन् । अध्वा साध्विदमुच्यते ।

> ैं अमृतस्य प्रवाहैः किं कायक्षालनसंभवैः । ैचिरान्मित्रपरिष्वङ्गो योसौ मृल्यविवर्जितः ॥ ५७ ॥

पैवं द्वाविष तौ विहितालिङ्गने परस्परं पुलिकतशारी वृ-साद्धः समुपिवद्दी योचतुरात्मचिरिववृनान्तम । हिरण्यकोषि मन्थ-रकस्य प्रणामं कत्वा वायसाभ्याँशे समुपिविष्टः । अय तं समालो-क्य मन्थरको लवुपदनकमाह । भोः कीयं मृषकः । कस्मान्वया भक्षभूतोषि पृष्ठमारोध्यानीतः । तन्त्रात्र स्वत्पकारणेन भाव्यम् । तच्छुत्वा लचुपतनक आह । भो हिरण्यको नाम मृषकोयम । मम सुद्दृद्वितीयमिव जीवितम । तन्कि बहना ।

र्भनिक्स्य यथा धारा यथा च दिवि तारकाः ।
सिकतारेणवो यद्वत्मंख्यया पश्विर्जिताः ॥ ५८ ॥
"गुणाः संख्यापश्चियकास्तद्वदस्य महात्मनः ।
परं निर्वेदमापन्नः संप्रातायं तवान्तिकम् ॥ ५९ ॥

मन्थरक आह । किमस्य वैराग्यकारणम । वायम आह । पृष्टो म-या । परमनेनाभिहितम । यद्वह् वक्तव्यमस्ति तत्रैव गतः कथयिष्यामि ।

What is the good of streams of nectar which are intended to wash the body; that which is the embrace of a friend after a long time, is really invaluable.

? Proximity. ? There is here some great or extraordinary motive. ? As the streams of rain, the stars in the sky, the grains of sand are innumerable, so are the merits of this magnanimous person, but since he has become greatly dejected, he is come near you. The expressions desired as an at easing the same thing.

ममोपि न मिवेदितम् । तद्भद्र हिरण्यक इदानीं निवेचतामुभः सोरप्यावयोहेतदात्मनो वैराग्यकारणम् । सोज्ञवीत् ।

॥ कथा १ ॥

अस्ति दाक्षिणात्ये जर्नपदे महिलारोप्यं नाम नगरम् । नस्य नातिवरे मठायैतनं भगवतः श्रीमहादेवस्य । तत्र च ताम्रचहा नाम परिवाजकः प्रतिवसति स्म । स च नगरे भिक्षार्टनं कत्वा प्राणयात्रां समाचरति । भिक्षीशेषं च तत्रैव भिक्षापात्रे निधाय तद्भिक्षापात्रं नागर्दैन्ते विलम्बय पश्चादात्री स्विपिति । प्रत्येषे च तदनं कर्मकरीणां । दत्त्वा सम्यक्तत्रैव देवतायतने संमार्जनेमळेपनर्मण्डनादिकं समाजाप-यति । अन्यस्मित्रहनि मम बान्धवैनिवेदिनम् । स्वामिन् मठायतने सिद्धमुनं मुषकभपानत्रेव भिक्षापात्रे निहितं नागदनेतवलम्बतं तिष्ठति सदैव । तद्वयं भक्षयितं न शक्तमः । स्वामिनः पुनरगम्यं किमपि नास्ति । तिकं वथाटनेनान्यत्र । अद्य तत्र गत्वा यथेच्छं भईज्यहं तब प्रसादात । तदाकण्यीहं सकल्युथपरिवृतस्तत्क्षणादेव तत्र गतः । उत्पत्य च तस्मिन्भिक्षापात्रे सैमारूढेः । तत्र भैक्ष्यविशेषा-णि सेवकानां दत्त्वा पश्चात्स्वयमेव भक्षयामि । सर्वेषां तृती जातायां भयः स्वगृहं गच्छामः । एवं नित्यमेव तदनं भक्षयामि । परिवाज-कोपि यथाशकि रक्षाति । परं यदेव निदान्तरिनो भवति तदाहं तत्राहरात्मकत्यं करोमि । अथ कदाचिनेन मर्भे रक्षणार्थं महान्यतनः कतः । जर्जरवंशैः समानीतः । तेन सप्तीपि मम भयाबिक्षापात्रं ताइयति । अहमर्प्यैभक्षितेप्यने पहारभयादपसर्पामि । एवं तेन सह

र A monastery; a temple र Wandering about for alms. र The remains of the alms (after eating &c.)... v A peg; a nail. Labourers. & Sprinkling of water (सर्वा in Marithi) cow dunging or smearing and decorating &c & Ready roed, that is, cooked food &c. ८ स्टब्स्ट्रेड्न्जामहे Let us eat. ९ Got into the begging-not. १० For भरपारवेशपान. ११ Was bet in sleep, was asleep ११ मन रहणार्थन-मनः (अन्त्य) रक्ष-मण्या. To save the food from being eaten by me. १३ A worn-out bamboo-stick १४ Even before I had eaten the food.

कलां रात्रिं विग्रेहपरंस्य कालो वजित । अथान्यस्मिल्लहिन संस्य ठ बृहस्स्फिङ्मामा परिवाजकस्तस्य सुहतीर्थयात्राप्रसङ्गेन पान्यः गिष्ट्रणंकः समायादः । तं दृष्ट्वा प्रत्युत्यानविधिनः संभाव्य प्रतिपर्ति-विकमभ्यार्गतिकियया नियोजितः । ततश्च रात्रावेकत्र कुशसंस्तरे विकमभ्यार्गतिकियया नियोजितः । ततश्च रात्रावेकत्र कुशसंस्तरे विमि श्रेसुती धर्मकथा कथियतुमारव्धी । अथ बृहस्तिककथागोष्ठीषु ताम्रचूडो मूषकत्रासाव्याक्षिममना जर्जन्वरीन भिक्षापात्रं ताइयं-स्तस्य शून्यं प्रतिवचनं प्रयच्छिति । तन्मनी न विचिद्वदाहर्गति । अ-थासावभ्यागतः परं कोपमुपागतस्तमुवाच । भोस्ताम्रचृढ परिज्ञात-स्वं सम्यङ सुहत । तेन मया सह माहीदं न जल्पमि । तद्रात्रीविपि स्वदीयं मठं त्यकान्यत्र मठे यास्यामि । उक्तं च ।

^{१९}एद्यांगच्छ समाश्रयासनिमदं कस्माचिगदृश्यसे का बुर्ना अतिदुर्बळोसि कुशलं प्रीतोस्मि ते दर्शनात्। <u>एवं ये समु</u>पागतान्त्रणयिनः प्रद्वाद्यन्त्याद्गत तेषो युक्तमशर्द्धितेन मनसा हम्बाणि गन्तुं सदा॥ ६०॥

Quarrelling with him the whole night, struggling with him to get the food. ? In the course of wandering on holy pilgrimages. a A guest. a Having honoured him with the ceremony of प्रत्यत्थान which consists in rising up from one's -eat in order to receive a guest. & Respect-रिष्ट्रीपु. अतिपत्तिः प्रयो यस्मिन्कर्मणि अथा तथा. अध्य. ६ A guest. 🤏 A bed & Having the mind distracted. त्याक्षितं मनः यस्य सः ब Meaningless, unmeaning. to Having his mind solely directed towards him. तरिमन मन परप. ब. १२ Speaks, says. १३. Delightfully. अन्य. १३ Even at night, even while it is night. Ly It is always proper to go without any doubt in the mind. to the houses of these friends who respectfully please the guests come to them in the following manner: - come on. come, take this seat, how do you come after a long time? what is the news? you are very weak, I hope you are well, I am pleased at your sight. समुपाननान lit. those who come or have arrived.

शृही पत्रागतं दृष्ट्वा दिशो बीक्षेत वाप्यधं: ।
तत्र ये सदने यान्ति ते शृक्षगहिता वृषाः ॥ ६१ ॥
नाम्युत्थानिक्रया यत्र नालापा मधुराक्षराः ।
गुणदोषकथा नैव तत्र हम्यें न गम्यते ॥ ६२ ॥
तदेकमठपाप्यापि त्वं गवितः । त्यकः सुहस्त्रेहः । नैतर्हेत्सिक य
स्वाम मठाश्रयव्याजेन नरकापाजैना कता । उक्तं च ।

[%]नरकाय मितस्ते चेत्पैारोहित्यं समाचर । वर्षं यावत्किमन्येन मठचिन्तां दिनत्रयम ॥ ६३ ॥

तन्मूर्स शोचिनव्यंस्त्वं गर्वं गराः । तद्कं त्वदीयं मठं परित्यज्यं यास्यामि । अथ तच्छुत्वा भयत्रस्तमनास्ताम्रजुदस्तमुवाच । भो भगवन् मा मैवं वद् । न त्वत्समोन्यो मम सुहःकश्चिद्दस्ति । परं तच्छ्यतां गोष्ठांशैथिँह्यकारणम् । एप दुगत्मा मृष्कः शोचतस्य निं धृतमपि भिक्षापात्रमुरुकुत्यागेहिति भिक्षाशेषं च तत्रस्यं भूक्षयति । तद्भावादेव मठं मार्जनिकृत्यापि न भवति । तन्मृषकर्यासार्थमेतेन वंशेन भिक्षापात्रं मृदुर्मृदुस्तादयामि । नान्यत्कारणमिति । अपरमेनतन्छुतृहरुं पश्यास्य दुगत्मनो यन्मार्जारमर्कटादयोपि विरस्कता अस्योत्यतनेन । बृहत्व्स्कगाह । अथ ज्ञायते तस्य विलं क्सिंसस्तर्य-

Those, who go to that house the owner of which having seen a guest arrived, looks about or down, are bulls without horns. One should not go to that house, where there is no proper reception (by getting up to receive a guest), where there are no sweet words uttered and other there is no conversation about merits and demerits. Even by obtaining one monastery, that is, by being the superintendent of only one car. Under the guise of resorting to a monastery. If you have a mind to go to hell, do the duties of a family-priest for one year; what need is there of any thing else, look after the affairs of a monastery only for three days. Your case is deplorable, since you are full of pride. The reason of my being indifferent to the conversation, the reason why I could take no interest, in the conversation. Though placed on a very high place. To scare away the mouse. Surpassed (lit. despised).

देशे । तम्बन्द आह । भगवन् न वोद्धे सम्यक् ।'स् आह । नृत्रे निधानस्योपिन अस्य बिलम् । निधानोष्मणा प्रकृदेते । उक्तं च ।

³ऊष्मापि, वित्तजो वृद्धिं तेजो नयति देहिनाम् । ईकं पुनस्तस्य संभागस्त्यागकर्मममन्वितः ॥ ६४ ॥ तथा च । नाकस्माच्छाण्डिलीमाता विकीणाति तिलैस्तिलान् । लुञ्चितानितरेर्येन कार्यम्ब भविष्यति ॥ ६५ ॥ ताम्रचूड आह । कथमेत्त । म आह ।

॥ कथा २ ॥

यदहं कृस्मिश्चिन्स्थाने पानुद्वाले नगडहणीनिमनं कंचिद्राह्मणे वासाँथँ प्रार्थितवान । ततश्च तहचर्नाननापि शृंश्रपितः सुप्तेन द्वी-र्वनपरितष्ठाम् । अथान्यस्मिचहिन प्रत्यूष प्रबुद्धांहं बाह्मणबाह्मणी-संबद्धं, द्वान्धीनः शृणामि । तत्र बाह्मण आह । बाह्मणि प्रभाते द्विणीयनमंकान्तिगनन्तैदानफलदा भिन्ध्यित । तदहं प्रतिर्थहार्थं प्रामाननं द्वास्थामि । त्वया बाह्मणेकस्य भगवतः सूर्यस्यादेशेन किचि-द्वाननं दानन्यम् । अथ तच्छुत्वा बाह्मणी पर्वपत्रवचनेस्तं भैत्मी-

[?] Above a treasure. ? (He) jumps so high. : Even the mere warmth of wealth heightens the lusture of men ; how . much more then its actual enjoyment accompanied with charity and other actions Here we might take न्यागकर्म to mean the act of charity. v Shandilimata does not exchange pared sesame for unpared ones without any motive; so there must be some cause for it. 4 In the rainy season. 4 For the purpose of undertaking a vow for the performance of some . religious ceremony. For staying in my house. At his advice. This goes with देवाचेन पर: तिष्ठामि. ९ Waited upon or served by him. 17 fen P. P. of the desid of y 5 P. to Intent on worshipping gods. ?? Who had paid attention to ?? The summer solstice (lit. संकाति means crossing or going beyon)... th Giving endless fruit of gifts &c. 39. tr For receiving gifts or dakshina. 14 Referring to the god, the sun. Harsh. to Scolding or reviling him. Pre. P. of 474 10 U.

48

यमाना पाह । कुतस्ते दारिधोपहैतस्य भोजनपातिः । तस्ति न लञ्जस एवं बुवाणः।किं च न मया तव हस्तलेश्रया कविद्पि लब्धं स्रुलं न मिष्टान्नस्यास्वाद्भनं न च हस्तपादकण्ठादिभृषणम् । तच्छु-त्वा भयत्रस्तीपि विप्रो मन्दं मन्दं पाह । बाह्मणि नैतयुज्यते बकुम् । ककं च ।

> ^४ग्रासाद्**पि तदर्धं च कस्मान्नो दीय**नेथिषु । इच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥ ६६ ॥

^{"र्}ईश्वरा भूरिदानेन यल्लभन्ते फलं किल**ः।** - दरिदस्तच काकिण्या पाम्रुयादिनि नः श्रुतिः ॥ ६० ॥

^हदाना लघुरिप सेन्यो भवति न रूपणो महानिप समृष्या । . कृपोन्तःस्वादुजलः र्शान्ये लोकस्य न समुद्रुः॥ ६८:॥

तथा च। अकतत्यागमहिम्ना मिथ्या किं राजराजशब्देनं ने गोप्तारं न निर्धानां कथयन्ति महेश्वरं विबुधाः ॥ ६९ ॥

[?] Striken by poverty. ? Who have fallen into your hands. 3 Ornament for the hands, feet, neck &c. v Why should not even half of a morsel of food be given to sup- . plicants? When will any one ever obtain prosperity according to his desire? & Such is our uff, or we hear, that . a poor man obtains with even a coure that fruit which the rich do by means of large gifts. & A donor, though insignificant, becomes fit to be waited upon, and not one who is miserly though rich in prosperity; a well. which centains fresh water inside is liked by people and not the sen. अन्त: स्वाद जल यस्य. ब. . What is the use of the vain title of king of kings when it is not accompanied with great gifts by way of charity; wise men do not call the person who guards a treasure, a great man. How is a ब. (न कतः त्यागमहिमा यस्मिनः) राजराज-राज्ञां राजा = राजराजः म. त.

. भ्रापि च। सदादानः परिक्षीणः शस्त एव करीश्वरः । अविनः पीनगात्रोपि निन्य एव हि गर्दभः ॥ ७० ॥ यच्छ्यकृत्रलमपि जलदो वछभतामे क्षि सकललोकस्य । निन्यं प्रसारितकरो मित्रोपि न वीक्षितु शक्यः ॥ ७९ ॥ एवं ज्ञान्वा दारिद्याभिभृतैमपि स्वल्यात्स्वल्पनरं काले पात्रे च देयम् । उक्तं च ।

सत्पात्रं महती श्रद्धा देशकालं यथोचितम । यद्दीयतं विवेकज्ञस्तद्दननाय कल्पते ॥ ७२ ॥ तथा च । अतितृष्णाः न कर्तव्या तृष्णां नेव परित्यजेत । अतितृष्णाभिभृतस्य चृडा भवति मस्तके ॥ ७३ ॥ बाह्मण्याह । कथमत्तृ । स आह ।

॥ कथा ३॥

अस्ति कस्मिश्चिद्वनोद्देशे पुर्लिन्दः । त च पापार्द्धे कर्तुं प्रस्थितः ।

t A lord of elephants, who is always charitable (that is, from whose temples rutting juice is flowing) though emaciated, is praiseworthy; while an ass, who is not charitable (that is, from whom no rut flows) though fat bodied, is r certainly consurable, मदादान, अदान and पानगान are क Here, of - course; there is a play upon the word and which has both the senses given above, viz. (1) charity and (2) rut. A cloud, who gives only water, become a favourite with the people; while the sun (also a friend) who has always his hand (rays) stretched forth in supplication, is not even at to be seen. जलद. उप. ३ A little out of a little. y That • which is given away by the prudent to a fitting object with great faith, at a proper place and time, and according as prescribed, tends to everlasting happiness. Here the construction is rather unusual. After सत्यान &c. we must underetand something like अस्तिति बीश्य & There should not be unbounded ambition, nor should one leave off a desire altogether, (for) a crest grows on the head of him who is overtaken by excessive greed. A barbarian, a forester.

अथ तेन पैसंपूर्ता महानञ्जनपर्वतशिखराकाः की हः समासादितः विद्वां कर्णान्तिकद्विनिश्चितसायकेन समाहतः । तेनापि कोपाविद्वेच वितसा बालेन्द्रपुतिना इंद्राप्रेण पाटितोद्दरः पुलिन्दो , गतासुर्भूतलेप-तत् । अथ कुँब्धं व्यापाय सूकरोपि शरप्रहारवेदनया पञ्चत्वं गतः । एतस्मिन्नतरे कश्चिदासेन्नमृत्युः शृगाल इतस्ताः पिश्चसंस्तं भदेशमाजगाम । यावद्वराहपुलिन्दी द्वाविष पश्यति तावत्यहृष्टो व्य-चिन्तस्त । भोः सानुकूलो मे विधिः । तेनैतद्पीचिन्तितं भोजनमु-पस्थितम् । अथवा साध्विद्युच्यते ।

र्वे अकतेप्युचमे पुंसामन्यजन्मकतं फलम् । शुभाशुभं समस्यिति विधिना संनियोजितम् ॥ ५४ ॥ तथा च । यैस्मिन्देशे च काले च वयसा यादृशेन च । कतं शुभाशुभं कर्म तन्तथा तेन भुज्यते ॥ ५५ ॥

तुर्ह तथा भक्षयामि यथा बहून्यहानि मे प्राभयात्रा भवति । तत्तीवदेवं स्नार्येपाशं धनुष्कोटिगतं भक्षयामि । उक्तं न्व ।

ैर्शनैःशनैश्च भोक्तव्यं स्वयं वित्तमुपार्जितम् । रसायनमिव पात्तेर्हेलया न कदाचन ॥ ७६ ॥

एवं मनसा निश्चित्य चापचटितैकीटि मुखे प्रक्षिप्य स्नायुं

भू While wandering about in search of game. र Resembling the top of a mountain of collyrium. र A boar. Who had drawn his sharp arrow as far as the car. A llaving the listro of the young moon. र Whose belly was torn open. पाटित उद्धर प्रय स ज. अ A hunter. A hog, boac, hie whose death was at hand or near १० Favourable. ११ Unexpected. १२ Even though no exertions are made, any fruit either good or evil secured in the by-gone birth, is obtained by men, being directed towards them by fate. १३ A man reaps the fruit of an action either good or evil done by him in a particular place, at a particular time, and at a particular period of life. १४ In the first place, first. १५ The and or snare of entrail sticking to the end of the bow. Ye Wise men should spend or enjoy the wealth offsined by them gradually like the elixir of life and never with haste. 19 The end of the bow-string.

भृक्तितुं प्रवृत्तः । ततथ कर्तिते पाशे तार्हुदेशं विदार्यं चापकोटिर्मस्त-कमध्येन निष्कान्ता । सोपि मृतः । अतीहं बवीमि ।

अतितृष्णा न कर्तव्या तृष्णां नैव परित्यंजेत् । औतितृष्णाभिभूतस्य चूडा भवति मस्तके ॥ ७७ ॥

अथैवं सा तेन प्रवीधिता बाह्मण्याह । यथेवं तदस्ति मे गृहे स्ती-कितिराशिः । ततस्तिलाहुँ विचेस्त तिलचुर्णेन बाह्मणं भोजियष्या-मीति । तलस्तद्वचनं श्रुत्वा बाह्मणो यामं गतः । सापि तिलानुर्ण्णोन्दकेन संमैयं कृटित्वा, स्वर्यानपं दनवती । अश्रान्तरे तस्या गृहकर्मव्यायास्तिलामां मध्ये कश्चित्सारमयो मृत्रोत्सर्गं चकार । तं दृष्ट्वा सा चिन्तित्वती । अश्वे नेपुण्यं पश्य पराङ्गुर्याभूतस्य विधेयदेते तिला अभोज्याः कताः । तद्हमेतान्समादाय कस्यचिहृहं गत्वा लुव्चित्तरेन लिला अभोज्याः कताः । तद्हमेतान्समादाय कस्यचिहृहं गत्वा लुव्चित्तरेन लिला अभोज्याः कताः । तदहमेतान्समादाय कस्यचिहृहं गत्वा लुव्चित्तरेन लिला अभाज्याः प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या विकाय प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या । स्वा अश्वाह्मा स्वा अश्वाह्मा प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या प्रविद्या । सातः अश्वाह्मा स्विम् तिलाः । नास्या अलुव्चितैर्लुव्यिता प्राह्माः । काण्णं किञ्चिक्षा विलाः । नास्या अलुव्चितैर्लुव्यिता प्राह्माः । काण्णं किञ्चिक्षा विलाः । अतीहं वर्वाम्यच्छिति । तच्छुत्वा तया परिन्त्यक्षास्ते तिलाः । अतीहं वर्वामि ।

नाकस्माच्छाण्डिलीमाता विकीणाति तिक्रैस्तिलान् । "लुञ्चितानितरैर्पेन कार्यमत्र भविष्यति ॥ १८ ॥

The palate. From the middle of the head. Small, little. I Having people or pared. Having washed. Having pounded. Exposed them to the sun. While she was engaged in her household duties. (Gen. abs. construction.) Urinated, made water. To Skill, professionery. United for eating. Anybody will be ready to exchange in this way. 12-Ass soon as; no sooner than. If A work of K4-mandaki in Niti.

एतदुका सु भूयोपि शह । अथ है। यते तस्य कमणमार्गः । ता-अचूड आह । भगवन हायते यत एकाकी न समार्गच्छति । किं त्वसंख्ययूथपरिवृतः पश्चतो मे परिश्रमिलतस्तरः सर्वृजनेन सहाग-च्छति याति च । अभ्यागत आह । अस्ति किंचित्तिनित्रकम् । स्रं आह । बौडमस्ति । एषा सर्वलोहमयी स्वहास्तिका । अभ्यागत आह । तहिं प्रत्यृषे त्वया मया सहै बोद्धन्यं येन द्वाविष जनचैर-णामिलिनायां भूमौ तत्यदानुसारेण गच्छावः । मयापि तद्वचनमाक-व्यं चिन्तितम् । अहो विनष्टोस्मि यतोस्य साभिपाँयवचांसि श्रयन्ते । नूनं यथा निधानं ज्ञानं तथा दुर्गमप्यस्माकं ज्ञास्मिति । एतदिभिप्राया-देव ज्ञायते । उक्तं च ।

> ैसळदिष दृष्ट्वा पुरुषं विबुधा जानन्ति सारतां तस्य । हस्तनुळयापि निपुणाः पलप्रमाणं विजानन्ति ॥ ७९ ॥ वैद्यान्यक्षेत्रं सूचयित पूर्वतरं भविष्यं पुंसां यदन्यतनुजं स्वशुभं शुभं वा । विज्ञायते शिशुरजानकलापचिह्नः प्रत्युद्धतेरपसरन्सरसः कलापी ॥ ८० ॥

ततोहं भयत्रस्तमनाः सपरिवागे दुर्गमार्गं परित्यज्यान्यमार्गेण गन्तुं प्रवृत्तः। सपरिजनो यावद्यतो गच्छामि तावत्समुखो बृहत्कायो

Is the way by which he comes known? Here sty is used to ask a question. A spade, a pick-axe. Yes. A spade. Should wake up, rise. Each of the ground is diffred by the steps of the people, that is, before the dust is trodden by people and foot-prints of the mice are effaced. Words full of meaning; significant words. This is known from his mere intention. Wise men know the strength of a person by seeing him only once; experts know the weight of a palae even by weighing it on their hands. The Even more derive indicates long beforehand that which is to befall people in the coming existence whether good or evil; a young peacock; even before it has its feathers grown, is known to turn out a fine bird by means of his steps turned backwards. The having a large body.

मार्जारः समायाति । स च मूर्षकवृन्दमवलोक्य तन्मुध्ये सहसी-त्पपात । अथ ते मूषका मा कुमार्गगामिनेमवलोक्य गईयन्ते हतैशेषा रुपिरह्मावितवसुंधरास्तमेव दुर्गं प्रविष्टाः । अथवा साध्यि-दुर्मुच्यते.।

> पिक्चा पाशमपास्य कूटर्चनां भङ्क्चा बलाह्नागुरां पर्यन्ताग्निशिखाकलापजटिलाजिगत्य दूरं बनात् । व्याधानां शरगोचरादिष जवेनोत्पत्य धावन्मृगः कूपान्तः पतितः करोत् विधेगे किंवा विधो पौरुषम् ॥८९॥

अथाहमेकोन्यत्र गतः । शेषा मूढतया तत्रैव दुर्ग प्रविष्टाः । अत्रा-न्तरे स दृष्टपरिवाजको रुधिरविन्दुं चर्चितां भृमिमवलोक्य तेनैव दुर्ग-मार्गणागन्योपस्थितः । ततश्च स्वहस्मिकया सनितृमारच्यः । अथ तेन सनता प्राप्तं तिन्धानं यस्यापि मद्देवाहं कृतवसीतिर्यस्योष्मणा महा-दुर्गमि गुच्छामि । ततो हृष्टमनास्ताप्रचृडमिद्रमृचेभ्यागतः । भो भ-गवन इदानीं स्वपिहि निःशङ्कः । अस्याप्येणा मृषकस्ते जागरणं क-रोति । पुवमुक्ता निधानमादाय मठाभिमुखं प्रस्थितो द्वाविष । अह-मपि यावनिधानमागच्छामि तावद्रमीर्णायमुद्देगकारकं तत्स्थानं

A multitude a Going by a bad way, that is, going astray. 37. 3 Those who remained without being killed. - those who survived the killed. q. q. v Who smeared the garth or ground with their blood. हथिए अविता वसंघरा ये: न. ब. भाaving broken the mares, removed the trap, having forcibly broken the not, having gone far away from the . rest covered with a number of flames of fire spreading around, having speedily escaped by flight from the range of the arrow of hunters, a deer while running fell into a well; what manly effort could he do when the fate was adverse ! पर्यता :: जिटलान is a Babu compound qualifying वनात. करात here the use of the imperative is rather unusual. • ६ Smeared or covered with drops, of blood. त. त. व. Ap-. proached, came near < A pick-axe. . Who made a residence. कृता इसनियेन. ब १० A difficult place.११ By the warmth . of it, that is, on its strength. ??, Dreary, desolate.

बीक्षितुमपि नृशकोमि । अविन्तयं च किं करोमि । क गच्छामि । क्यं में स्यान्मनसः प्रशीनिः । एवं चिन्तयतो महाकष्टेन स दिवसी व्यतिकान्तः । अथास्तमितेर्के सोद्वेगो निरुत्साहस्तस्मन्मठे सप-रिवारः प्रविष्टः । अथास्तपितर्वेहें स्वेद्वेगो निरुत्साहस्तस्मन्मठे सप-रिवारः प्रविष्टः । अथास्तपित्रवृहंशब्दमाकण्यं ताम्रचूडोपि भ्रुयो भिन्कापात्रं जर्जरवंशेन ताडियतुं प्रवृत्तः । अथासावस्थागतः प्राइ । सस्ते किंमयापि निःशङ्को न निद्रां गच्छासि । स आह । भगवन भ्रूयोपि समायातः सपरिवारः स दुष्टात्मा मूषकः । तद्रयाज्जर्जरवंशेन भिनक्षापात्रं ताडयामि । ततो विहस्यास्यागतः प्राह । सन्वे मा भैषीः । विनेन सहगतोस्य कुर्दनोत्सीहः । सर्वेषामपि जन्तूनामियमेव स्थितिः । उक्तं च ।

यदुत्साही सदा मर्त्यः पराभवित यज्जनान । यदुद्धतं वदेद्वाच्यं तत्सर्वं वित्तजं वलम् ॥ ८२ ॥ अथाहं तच्छुत्वा कोपाविष्टो भिक्षापात्रमुद्दिश्य विशेषादुत्कूर्दिनो-प्राप्त एव भूमो निपतितः।तच्छुत्वासो मे शत्रुर्विहस्य तम्त्रचुक्मुवाच्याः भोः पश्य पश्य कीतहलम् । आह च ।

अर्थेन बलवान्सर्वी अर्थयुक्तः स पण्डितः । पश्येनं मूषकं व्यर्थं सजातेः समतां गतम् ॥ ८३ ॥ तत्स्वपिक्षि न्वं गतशद्दः । यदस्योत्पतनकारणं तदावयोईस्तर्गेतं जातम् । अथवा साध्विदम्च्यते ।

¹°दृष्टाविरहितः सर्पो मद्हीनो यथा गजः ।

Peace. र The sun. र Full of mental agitation. र Retinue followers. A The energy to leap or jump up. र That a man is always full of vivacity, despises people and speaks insolently is all owing to (the power imparted by) wealth. Without reaching my destination. ¿ Everybody is powerful by wealth; he who possesses wealth, is clever; look at this mouse reduced to the level of his kind when deprived of wealth (उपयेष). उपये is a Bahu. विभाग अपर प्रमान. Las fallen into our kands, is in our possession. १० A serpens without fangs, an elephant without intoxication (when not in ruts) so also a man deprived of wealth, exists only in name.

तथार्थेन विहीनोत्र पुरुषो नामधारकः ॥ ८४ ॥ तच्छुत्वाहं मनसा विचिन्तितवान् । यतोङ्गुलिमात्रमपि कूर्दनश-किर्नास्ति तद्धिगर्भर्हानस्य पुरुषस्य जीवितम् । •उकं च ।

• अर्थन च विहीनस्य पुरुषस्याल्यमेधसः।
उच्छियने कियाः सर्वा ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ८५ ॥

ग्रैयथा काकयवाः भोक्ता पैथारण्यभवास्तिलाः।
नाममात्रा न सिद्धौ हि धनहीनास्तथा नगः॥ ८६ ॥

सन्तापि न हि राजन्ते द्रिहस्येतरे गुणाः।
आहित्य क्ष्य भूतानां श्रीगृणानां प्रकाशिनिः॥ ८० ॥

न तथा बाध्येत लोकं प्रकत्या निर्धनो जनः।

यथा द्रव्याणि संप्राप्य तैर्विहीनः सुन्धितः॥ ८८ ॥

गृष्कस्य कीटखातस्य बह्नद्रधस्य मर्वतः।
नगेर्ष्युषरस्यस्य वरं जन्म न चार्थिनः॥ ८९ ॥

राद्वनीया हि सर्वत्र निष्यताषा दरिदता।

Reven as high as a finger. All the actions of a man who is without wealth and who possesses little talent, are rendered useless, as is the case with small rivers in summer. . 3 Just as the corn called Kakayara and the sesame pro duced in the forest exist only in name and not in reality (that is, although they exist they are of no use) so do persons void of wealth. Although there may be other qualities in a poor man, they do not shine; it is wealth that brings to light all the qualities, as the sun does all things. 4-7. Pre. P. of str 2 P & A person who is originally poor is not so afflicted in this world as the one, who, having obtained wealth, and being accustomed to. pleasures, is, when deprived of it (wealth). E Better is the existence even of that tree which is dried up, caten. through by worms, scorched by fire on all sides and situated in a barren ground, than that of a beggar. . Poverty which is impotent is liable to suspicion everywhere; for,,a man goes away by abandoning a poor man even when he comes (to him), to confer some obligation. निष्धनाप & नि १व are both w. compounds.

उपकर्तुमिप प्राप्त निःस्वं संत्यज्य गच्छति ॥ ९० ॥ उन्नम्योजम्य तञ्जेव निर्धनानां मनोरथाः ।: हृद्येष्वेव क्षायन्ते विधवास्त्रीस्तनाविव ॥ ९१ ॥ • . व्यक्तेपि वासरे नित्यं दौर्गत्यतमसावृतः । अयनोपि स्थिता यवान्न केनापीह दृश्यते ॥ ९२ ॥

एवं विलप्याहं भन्नोत्साहस्तविधानं गण्डापधानीयकतं हृद्दां स्वं दुर्गं प्रभाते गतः । ततश्च मङ्गत्याः प्रभावे गच्छन्तो मिथा जल्य- । न्ति । अहो असमर्थायमुद्रग्रुग्णस्माकम् केवलमस्य पृष्ठकत्रानां वि-डालादिविपचयः । तन्किमननाँगधितेन । उक्तं च ।

यत्मकाशात्र लाभः स्यात्केवलाः स्युर्विपत्तयः ।

स स्वामी दृग्तस्त्याच्या विशेषादनुर्जीविभिः ॥ ५३ ॥ एवं तेषां वचांसि श्रुत्वा स्वदुर्गं प्रविद्योहम् । यावत्र कश्चिन्मम संमुखान्यति तावन्मया चिन्तितम् । धिगियं दृग्दिता । अथवा सा-ष्विदम्च्यते ।

> ⁹°मृतो द्रिदः पुरुषो मृतं मैथुनमप्रजम् । सृतमश्रोत्रियं श्राद्धं मृतो यज्ञस्त्वदक्षिणः ॥ ९४ ॥

The desires of those who have no wealth rise constantly in the mind and sink down even there, like the breasts of a widow. To One who is surrounded by the darkness of adversity is not noticed by any one ever if he make efforts, though standing in the front in the open day-light. a Disspirited. & Placed under the pillow (lit. made into a pillow). ♠ Among themselves. ♠ Of us, who follow.him or go after him. Then what is the use of pleasing or propitiaticg-Lim'r c That master, from whom no benefit is to be, derived but only miseries are to be encountered, should be abandoned especially by the servants even from afar. . The particle far generally governs the accusative and very rarely the nominative as in the present instance: to A poor man is (to all intents and purposes) ucad, useless ! lit. dead) is the sexual intercourse that produces no issue, in vain is the S'radha ceremony in which there is no शानिय "(a Brahman who has studied the Vedas and Vedlingsis, and of no use is the sacrifice in which no Dakshina is given to Brahmans &c. दक्षिण is the money given away in charity.

्षवं मे चिन्तयतस्ते भृत्या मम शत्रूणां सेवका जाताः । ते च मामकाकिनं दृष्ट्वा विडम्बनां कुर्वन्ति । अथ मयैकाकिनां योगनिद्रां गत्नेन भृयो विचिन्तितम् । यनस्य कुतर्पेन्वनः समाश्रयं गत्वा तद्ग-ण्डोपधानवर्तिकनां विनपेटां शनेः शनैर्विदायं तस्य निदावशं गतस्य स्वदुगे तृद्धिनमानयामि येन भृयोपि मं विनप्रभावनाधिपत्यं पूर्ववद्ग-वति । उक्तं च ।

व्यथयनि परं चेतो मनोरथशतैर्जनाः ।
नानुष्ठानैभेनैहींनाः कुलजा विधवा इव ॥ ९५ ॥
दीर्गन्यं देहिनां दुःखमपमानकरं परम ।
येन स्वैरिष मन्यन्ते जीवन्तापि मृता इव ॥ ९६ ॥
वैन्यस्य पात्रतामिति पराभृतेः परं पदम ।
विपदामाश्रयः शुश्वहौर्णन्यकलुपीकतः ॥ ९० ॥
लिलज्जन्ते बान्धवास्तेन संबन्धं गोपयन्ति च ।
सित्राण्यमित्रतां यान्ति यस्यं न स्युः कपर्वकाः ॥ ९८ ॥
पूर्वि लाघवमेवैतद्यायानामिदं गृहम ।
पूर्यायो मरणस्यायं निर्धनन्वं शर्गिणाम ॥ ९९ ॥

Made a mockery of me. र This is explained in Tantra I. र A bad ascetic. र The box containing the wealth. A Having opened. & Sovereignty, viz., of mice. Persons without wealth trouble their minds by hundreds of desires and not by acts, as do widows born in noble families. & Poverty is a great misery very humiliating to people, hereby (poor) people, though alive, are considered even by their relatives (रूप:) as dead. A person distressed by poverty; is always subjected to insults, is a great object of scorn and is the abode of all calamites. Here the subject रोग युक्त कार्यक्र के 15 to be supplied before every predicate, such as पति, अस्ति &c. रोग ये is an abstract noun formed from रूपति. १० The relatives feel ashamed of, and deny all relationship with, him who has no money, and his friends become his enemies क्यर्क a cowri क्या. १ The state of being poor is insignificance incarnate, is the abode of all injuries and is a synonym for death (in the case of mortals.)

अजाधूलिस्व बस्तैर्मार्जनीरेणुवज्जनैः।
दीपखद्गोत्थच्छायेव त्यज्यते निर्धनो जनैः।। १००॥
दीपखद्गोत्थच्छायेव त्यज्यते निर्धनो जनैः।। १००॥
दीपखद्गोत्याच्यस्ति किंचित्कार्यं कविन्मृदा ।
निर्धनेन जननैव न तु किंचित्ययोजनम् ॥ १०१॥
अधनो दातुकामोपि संप्राप्तो धनिनां गृहम ।
मन्यते याचकोयं धिय्वस्तिः स्वल देहिनाम ॥ १०२॥

भन्यन याचकाय विश्वारध स्तु दृहिनाम् ॥ १०२ ॥ अती विनापहारं विद्धानो येदि मे मृत्युः स्यानथापि शोभनम् । उक्तं च । स्वविनहरणं दृष्टा यो न रक्षत्यसी नरः ।

पितरोपि न गृह्वन्ति तद्दनं सलिलाञ्जलिम ॥ १०३ ॥

तथा चं । मवार्थे बाह्मणार्थे च स्त्रीविनहरणे तथा ।

पाणास्त्यजित यो युद्धे तस्य लोकाः सनातनाः ॥ १०४ ॥ एवं निश्चित्य रात्री तत्र गत्वा निदावशसुपागतस्य पेटायां मया छिदं रुतं यावनावत्यबुद्धौ दृष्टतापसः । ततश्च अर्जरवंशप्रहारेण शिगिस ताडितः कथांचिदायुःशेषरीया निर्गताहं न मृतश्च । उक्तं च ।

A poor man is shunned by people through fright, just as the dust raised by shegoats, dust thrown about by a broom and the shadow of a bed projected by a lamp. दीपखद्वीत्थलायेन &c. Dissolve खद्वायाः शैनप्रताति = खद्वीतथा-दी-पेन खट्टात्था दीपखट्टात्था क. र There is sometimes some use even of that earth which remains after it is used for cleansing the secret parts after stools, but there is no use whatsoever of a man who has no gealfa. a A poor man, when he goes to the houses of the rich even with the desire of giving them anything, is considered to be a mendicant-fie upon the poverty of men! & If I were to die while taking away the wealth, that would also be good or desirable. & Even the manes do not accept the cavityfuls of water given by him who does not protect his own wealth, when he sees that it is being taken away. & The worlds of perpetual happiness are secured by him who loses his life for the sake of cows and Brahmans, and also when the wealth of a woman is being taken away, and in a battle. When he was under the influence of sleep.

ैप्रांतब्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोपि तं लङ्घयितुं न शक्तः । तस्माक्ष शौचामि न विस्मयो में • यदस्मदीयं न हि तत्परेषाम ॥ १०५॥ काँककुर्मा पृच्छतः । कथमेतत् । हिग्ण्यक आह ।

॥ कथा ४ ॥

अस्ति कस्मिश्चित्रगरे सागरदना नाम विशव । तत्सूनुना हैप-कशंनेन विकियमाणः पुस्तका गृहीतः । तस्मिश्च लिखितमस्ति । प्राप्तव्यमर्थं लभते मैनुष्या द्वापि नं लङ्क्षित्रं ने शकः । तस्मुज शाचामि न विस्मया म युद्म्महीयं न हि तत्यंग्याम ॥ ३०६ ॥

तहृष्टा सागरदनेत तनुकः पृष्टः । पुत्त कियंता मृत्येतेष पुस्तकां गृहीतः । साववीत् । रूपकशतेत । तच्छृत्वा सागरदनोववीत । - पिक्कृषं व्यं लिखितकेश्लोकं पुस्तकं रूपकशतेत यहृह्णास्पत्यां बृद्धचा कथे ह्व्योपार्वनं किप्यिमि । तद्यप्रभृति त्वया म गृहं न प्रविष्वय- म । एवं निर्भत्न्यं गृहीनिःसारितः । स च तन निर्वदेनं विप्रकृष्टे- । शान्तरं गृह्णा किपपि नगरमासायाविस्थितः । अथ किपपिद्विसै-

[া] A man obtains as much wealth as he is destined to do, even god is not able to prevent him from so doing a therefore. I neither lament nor wonder; that which is our cannot belong to others. সানকা has the force of certainty, is for a hundred supers. ভাষালা বানন গান হ'ব This word is always used in the masculine gender. v A son. 'For what or how much price?' that in which there is written only one verse. নিজন এক: 'ইক: মানন নন ক. 'With this talent (for business). 'Dejection, sorrow. 'Very distant or remote.

स्तन्नगरनिवासिनौ केनचिदसौ प्रष्टः । कता भवानागतः । किनामा त्वम । असावजनीत । प्रामन्यमर्थं लभते मन्ष्यः । अयान्येनापि पृष्टे-नानेन तथैवीनरं दनम्। एवं च तस्य नगरस्य मध्ये प्राप्तव्यमर्थ इति जम्य प्रसिद्धं नाम जातम् । अथ राजकन्या चन्द्रवती नामाभिनवर्क-ष्यौवनसंपन्नासर्वादिर्वायैकेस्मिन्डिवसे नगरं निरीक्षमाँणास्ति । तत्रै-व च कश्विद्राजपुत्रोतीय रूपसंपन्नी मनारमध्य कथमपि तस्या दृष्टि-गोंचे गतः। तहर्शनसमकार्लमेव कसमबाणाहतया तया निजम-रूपभिहिता। सचि यथा किलानेन सह समागमो भवति तथाद्य स्वया यतिनवैर्थम । एवं च अन्वा सा सस्वी तत्सकाशं गत्वा शीव्रम-ब्राचीत । यदहं चन्द्रवत्या त्यीन्तिकं श्रेपिता । भणितं च त्यां प्रति ं तया । यन्मम त्वदर्शनान्मनाभवन पश्चिमावस्थी कता । तयदि शीघ-मेव मदन्तिके न समेष्यसि तदां में मरणं शर्रेणम् । इति श्रुत्वा तेना-भिहितम। यदावश्यं मया त्रवागन्तव्यं तत्कथय केनोपायन प्रवेष्टव्यम। अथ सम्याभिहितम । रात्री सीधीवलम्बितया दृढवरत्रीयास्वया तत्री-राढ्यम् । मोत्रवीत् । ययवे निश्चयो भवत्यास्तढहभेवं करिष्यामि । इति निश्चित्य सम्बा चन्द्रवर्वामकाशं गता । अथागतायां रजन्यां स राजपत्रः स्वचेतसा व्यचिन्तयत् । अहो महद्रुक्तर्यमेतत् । उत्हरं च ।

[ा] Residing in that town. Here तन्नार is a कमे । Endowed with blooming youth and beauty. अधिननाभ्यों क्षयीवनाभ्ये मं यन्ना त त । Accompanied by her female friend, lit. having her female friend as her second. सर्वा वितीया यस्याः किया । Burveying । Endowed with (manly) beauty तः त । Charming to the mind. मनः रमयनीति-इन. । Came within the range of her sight. At the very moment when she saw him. । Bruck by the arrows of Cupid (fit. the flower arrowed one) कुमनवाल-कुमनाल्यन नालाः यस्य मा त । । Real of endeavour or atrive (Pot. Pass. P. of यन् 1 A) । ११ Near. १२ The extreme of last stage. १३ Recourse, support. में मरणे अरलम् means death will be my only recourse, that is, I shall die. १४ Hanging down from the terrace of the palace. १५ Rope. १६ An unit action, an evil deed.

ैगुरोः सुतां मित्रभार्यां स्वामिसेवकगेहिनीम् । यो गच्छति पुमालोकं तमाहर्बद्धापातिनम् ॥ १०७ ॥ अपरं च । :

ैअयशः प्राप्यते येन येन चापगतिर्भवेत् । ै स्वर्गाच्चअथ्यतं येन तन्कर्म् न समाचरत् ॥ ९०८ ॥ .

इति सम्याखिचायं तृत्सकाशं न जगाम । अथ प्राप्तव्यमर्थः पर्यट-म्ध्यलगृहैपार्थे ग्रवाववलिक्तवर्या हृद्या कीतृकाविष्टहृद्यस्तामाल-म्ब्याधिहृद्धः । तया च गजपुष्या म एवायिमत्याश्वम्तिचित्रया कान-स्वादनपानाच्छादनादिना मंमान्य तेन सह शयनतरः माश्रितर्या तद-इ.संस्पर्शम् जातहर्षगाचिचतगाँचयोक्तमः । युष्पहर्शतमाबानुगर्कया स्यात्मा प्रद्नीयमः । त्वहर्जमन्यो भर्ता मनस्यपि मं न भविष्यतीति । तत्कस्मान्मया सह न बर्वापि। साबवात । प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यः । इत्युक्तं तयान्यस्यमिति मन्वा धवलगृहाद्वनीयं मुनैः । स तु वैपण्डदेव-कुलैल गत्वा सुमः। अथ तब कयाचित्रव्यस्थ्या दन्तमंकतिका यावह-

They (people) call him a Brahm in murderer who has sexual intercourse and the daughter of his preceptor, the wife of his friend an : " wife of his master or servant. ? One should not do that the tion by which a man obtains infamy, by which he goes to hell, and by which he falls off from · heaven, g A palace, lit. a house whitened with chunam. With the mind filled with curio-tiy. With the mind set at ease. आधून चिनं यन्या:. व. ६ Lying down on the bed. ७ With the limbs covered with horripilation produced from the joy arising from the contact with his body. तदंगमंग्यशंमंत्रातान हर्षात् रामाध्यितानि गात्राणि यस्या. ब. ८ Who became attached to you just at your very sight. युग्महर्जनमात्रेण अनुरक्तया तृ. त. ९ Without or excepting you. 3754 comp. 10 Having let down or brought down (abs. of तू with उद caus.) ११ W.as dismissed, let 📆. १३ A god called in Marathi एडावा. १६ A house, temple: av.A loose or unchaste woman. 24 With whom an appointment was made. इन: संकन: यस्में ब

ण्डेपाश्रीकः प्राप्तस्तावदस्ती पूर्वस्तुमस्तेन दृष्टी रहस्यसंरक्षणौर्थमभिहि-तश्व। को भवान । सोबवीत । प्राप्तव्यमर्थं लभते मनुष्यः । इति श्रत्वा दण्डपाशकेनाभिहितम् । यच्छन्यं देहगृहमिदम् । तदत्र महीयस्थाने गत्वा स्विपिति। तथा प्रतिपद्य सं मतिविपर्यासादन्यशयने सुनः । अथ बस्य रक्षकस्य बहुर्कन्या विनयवती नाम रूपयीवनसंपन्ना कस्यापि पुरुषस्यानुरुका संकेतं उत्त्वा तत्र शयने सप्तासीत 🕈 अथ मा तमा-यातं दृष्ट्वा म एवायमस्मद्वल्लभ इति रात्री घनतरान्धंकारव्यामाहि-नोत्थाय भोजनाच्छादनादिकियां कार्यित्वां गान्धर्वविवाहेनात्मानं विवाहियत्वा तेन समं शयने स्थिता विक्यितवदनैकमला तमाह । किमयापि मया सह विश्रव्धं भवान बवीति । साबवीत । शामव्य-मर्थं लभने मनुष्यः । इति श्रुत्वा तया चिन्तितम् । यत्कार्यमेभैमीक्षि-तं कियते तस्पेहक्फेलविपाका भवतीति । एवं विमुश्य सविषीदयाः तया निःसारिनोमौ । स च यावद्वीशीमैंगिंण गच्छति तावदन्यविष -यवामी वरकीर्तिर्नाम वरें। महता वायशब्देनागच्छित । प्राप्तव्यम र्थीपि तैः समं गन्तमारब्धः। अथ यावत्त्रत्यासने लैंबसमय गज-मार्गार्सकश्रष्टिगृहद्वारि रचितैमण्डपवेदिकायां कृतकौर्वकमङ्ख्वेषा

A constable, a police watchman. there already. a In order to preserve the secret (of his going to the place of secret meeting). & Having agreed or consented . Through an error of understanding. The cldest daughter. Being deceived by the darkness thicker than usual. . Having caused him to marry herself. & With her blooming lauslike face. १० Without consideration. न समीक्षित यथा तथा, अञ्य. ?? The maturity of the fruit. ?? By her who was full of grief. \> Along the street, or by the public road. \Y Living in another kingdom or country. \(\Lambda \) bridegroom. \(\Lambda \) iz. बरेण सह गण्छिह: नरे:. २७ When the time for marriage vas at hand. 1 . At the door of the merchant's house situated along the main-street. राजमार्गासत्रं श्रेष्ठिगृहं तस्य द्वारि. १९ Having a mandapa (a temporary hall) and an altar raised near it. रिवितेमंत्रप वेदिके यस्मिन. ब. qualifying द्वार. २० Who had put an'auspicious dress for the festivity of marriage, an alagra मंगलवेषो यया. व.

बिषक्सनास्ने तावन्मदमनो हस्त्योग्रहकं हत्वा प्रणश्य जनकोलीहेलेन लोकमाकुलयंस्तमेवाद्वशं प्राप्तः । तं च हष्ट्वा सर्वे वैरानुयायिन नो वंग्णे सह प्रपृथ्य दिशा जैग्मुः। अथास्मिजवक्षरे भयतरेललाचनामे-काकिनी कन्यामवलोक्य मा भेषीग्हं परिवातित सुधीरं स्थिरिकत्य दक्षिणपाणी संगृद्ध महासाहसिकर्तथा प्राप्तव्यमर्थः पैरुपवाक्येहिन्सिनं निर्भित्मित्वान । ततः कथमीप देवयोगादप्रयातं हिस्तिन यावत्सस्देवान्धवातिकानं लग्धमम्य वर्ग्वातिगण्डाति तावनां कन्या-मन्यहस्त्रेगतां हृष्ट्वाभिदितम । भोः श्वशुक्त विकद्धमिदं त्वयानुष्ठितं यन्महं प्रदेशि कन्यांन्यस्मी पदनेति । सोववीत ।

भा अहमपि हस्तिभयेपलायित। भवदिः सहायाता न जाने कि-मिदं वृत्तमः । इत्यभिधाय दृहितरं प्रष्टुमीरब्धः । वत्से न त्वया सु-- न्द्रं कतमः । तैत्कथ्यतां कायं वृत्तान्तः । साबवीतः । यद्हमनेन प्रा-णसंश्यादक्षिता तदनं मुक्त्वा सम[ी]जीवृत्त्या नान्यः पाणि यहीष्य-तीति। अनेन वार्नाव्यतिकरेण रजनी व्युष्टा । अथ पातस्तव संजाते महाजनसमैवीये वार्नाव्यतिकरं श्रुत्वा राजदृहिता तदेशीमागता ।

र A rider or a driver of elephants. Confounding or frightening the people by the noise made by the people while running away. प्रायम्म मन is a का र The followers of the brillegroom. 2 Went in different directions, lit, went to the quarters, ran away. 4 With the eyes unsteady through fright. 5 Very boldly. Having made steady, having comforted. 2 With great during. 8 With harsh words. 5 Censured or reproached (P. P. Active of बन्मे 10 with निम्मे) १६ Accompanied with his friend and relatives मुद्दबान के स्वित्त के दिन Gone into the hands of another १३ Having promised to give. 57 Run away through the fear of the elephant 18 Danger to life. 18 While I live. 5 The night dawned while this incident was taking place. 77 Adj. spent. 12 Multitude. 18 To that place. 7 देशे. क.

केणंपरंपरया श्रुखा दण्डपाशकस्तापि तत्रैवागता। अथ तं महाजनस-मवायं श्रुखा राजापि तत्रैवाजगाम । प्रात्तव्यमर्थं प्राहः । यद्विश्रव्यं कथ्य कीदशामी हुनान्तः । अथ मोजवीत । प्रात्व्यमर्थं छभते मनुष्य इति । राजकत्या स्मृत्वाजवीत । देवीपि तं लद्भुपितु न शकः । तता दण्डपाशकस्ताजवीत । तस्माज शोचामि न विस्मयो म इति । तम्भुण्ललोकत्वनान्तमाक्षण्यं विणवस्ताजवीत । यदस्मदीयं न हि तत्यरेपामिति । अभयदानं दन्वा राजा प्रथवर्ष्ट्रथण्डुनान्ताञ्जा-त्वावर्गतनन्त्वस्तस्मे पात्रव्यमथीय स्वदृहितां स्वह्मातं प्राप्तसहस्रेण् समं सर्वालकारपर्वित्युतां दन्वा त्वं म पुत्रामिति नगरविदितं तं यौवर्गाय्यिपिकवान । दण्डपाशकेनापि स्वदृहिता स्वशक्त्या वस्व-दानादिना संभाव्य पात्रव्यमथीय प्रद्ना । अथ पात्रव्यमर्थेनापि स्वीयपितृमातरी समस्तकुदुम्बावृती तस्मिजगरे संमानपुरःसरं समानी-ती । अथ सोपि र्वगोत्रण सह विविध्यभोगानुषभुञ्जानः सुवेनाव-स्थितः । अनोह जवीमि ॥

> प्राप्तव्यमर्थं लभने मनुष्यां देवीपि ने लङ्गुयितुं न शक्तः । तस्माच शोचामि न विस्मयो म यद्स्मदीयं न हि तत्परेषाम ॥ १०६॥

तदेतत्मकलं सुखदुःखमनुभृय परं विषादमार्गतातेन मित्रेण त्वत्म-काशमानीतः । तदेतन्मे वैराग्यकारणम् । मन्थरक आह । भद्ग भः -बति सुहद्रयैक्षसंधिग्धं यः क्षुत्क्षामोपि शत्रुभृतं त्वां भक्षस्थाने स्थिन तमेवं पृष्ठमारोप्यानयति न मार्गिपि भक्षयति । उक्तं च यतः ।

र From ear to ear, from one person to another. २ After giving a promise to spare them or not to punish them. ३ Separately. १ Who knew the truth. अन्तान नर्ने यन सः क. ५ Together with all ornaments and retinue. ६ Him, who was known to the people of the town. नगरे निदित्त स. न. ७ Crowned him as heir-apparent to the throne. < Together with all the members of their family. ९ Members of family. १ He is undoubtedly a friend; he is a friend indeed.

ैत्रिकारं योति नो चिनं विने यस्य कदाचनं । मित्रस्य सुकुलीनस्य कारयेन्मित्रमुनंमम ॥ ११० ॥

विद्वातिः सुदृदामत्र चिह्नैग्तैग्मंशयम् १

• परीक्षाकरणं शोक्तं होमाधिरिव पण्डितैः ॥ १११ ॥

तथा ज¹³आएकाले तु संत्रांत यन्मित्रं मित्रमेव तत । वृद्धिकाले तु संत्रांत दुर्जनीपि सुहृद्धवेत ॥ ११२ ॥

तन्ममाप्यवास्य विर्थये विश्वामः समुत्यना यता नीतिविरु**देयं** मैत्री मांसाशिभिर्वायमैः सह जलचराणाम । अथवा साध्विद्मु-च्यते ।

> ^६मित्रं कोपि न कस्यापि नितान्तं न च वैरकत । दृश्यंत मित्रविध्वम्तः कार्याद्वैरिप्ररक्षितः ॥ ११३ ॥

तस्त्रागतं भवतः । स्वगृहवदाँस्यतामत्र सरस्तीरं । यच विजनाशी विदेशवासश्य तेन्संजातस्त्र विषये संतापा न कर्तव्यः । उक्तं चु।

्रभ्रखाया सलप्रीतिः सिद्धमन् च योषितः ।

किचित्कांलोपभोग्यानि योवनानि धनानि च ॥ ११४ ॥

One should make friends with that excellent man, who is nobly born, and whose mind never changes even in prosperity (विने). Here the causal form कार्यन is used for the primitive क्योत. र The learned say that by these unmistakalle-igns friends should be known, just as the examination of the fire of sacrifice is prescribed by those versed in it. a He, who is our friend when adversity befalls us. is a real friend; when the time of prosperity comes, even a wicked man will be our friend. In respect of this. Against the rules of politics. 5 No body is one's friend or bitter enemy, (because) one is seen to be destroyed by a biend and saved by an enemy according as occasion arises. Here कायोन is to be taken with both नि बरन and Remain here as in your own house and make yourself at home. a The shadow cast by a cloud, the love of a wicked person, cooked food, women, youth and wealth-these are to be enjoyed only for a short time.

The wise or considerate. ? Those who have subdued themselves, जित: आत्मा ये त. व. ३ These heartless riches, which are collected with care, protected as one's own life and never used even for one's own body, do not accompany, the owner . even five steps when he goes to the abode (अन्त) of Yama, that is, dies. 2 As flesh is devoured by the fish in water, by the beasts on land and by the birds in the sky, so is a rich man (deprived of his riches) everywhere. A king accuses a rich man, though free from fault, of crimes; while a poor man. though found to be guilty, is free from molestation every where, प्रापटांप:=पाम, दांप: यन, ब. ६ There is trouble in the earning of wealth and also in protecting that (wealth) which is earned; there is pain both in the destruction and expenditure of wealth; a fic on wealth which is the resort of all troubles! For नाजा दु:खं other editions read आये द:खम which means there is trouble or pain in the acquisition of it. कष्टसंभया: प. त. or कड़ाः संभयाः येपाते. व. । If one mbo longs for absolution were to undergo even a hundredth part of those troubles which a foolish man, who desires wealth, does, he would obtain salvation. तानि चेत्=तानि सहत चेत्. ८ Proceeding from residence in a foreign country. विदेशवासान् जातं or जायते. उप. ९ Absence of all desires. विरागस्य भाव: वैराग्यार.

को धीरस्य मनस्विनः स्वविषयः को वै विदेशः स्मृतो यं देशं अयोत तमेव कुरुते वाहप्रतापार्जिनम् । यहंष्ट्रानम्बुलाङ्गलप्रहरणैः सिंहो वनं गाहने

तस्मिनेव हतिह्वेन्द्ररुधिरेन्द्रणां छिनन्यात्मनः ॥ १०० ॥
अर्थहीनः पर देशे गतापि यः प्रज्ञावान्भवति स कथेचिद्पि न
सीर्वेति । उक्तं च ।

कातिभारः समर्थानां कि दूरं व्यवसायिनाम ।
को विदेशः सुविद्यानां कः परः प्रियवादिनाम । १२२ ॥
तत्प्रज्ञांनिधिर्भवाकः प्रारुतपुरुषतुरुषः । अपरं प्रातेष्यर्थः कर्मप्राप्या नश्यित । तदतावन्ति दिनानि व्वदीष्ठमामीतः । मुहुर्नमप्यनास्मीयं भाकुं न लभ्यते । स्वयमागतमपि विधिनापहिष्यते ।
अर्थस्योपार्जनं छत्वा नैव भागं समश्चते ।
अर्थस्योपार्जनं छत्वा नैवः सामिलका यथा ॥ १,३२ ॥

र्नाहरणयंक अ•ह । कथमतत । स आह ।

What is said to be the own or foreign country of a wise and prudent person ? He acquires by the might of his arm that country to which he resorts; the lion slakes his thirst with the blood of elephants killed by the help of the weapons in the shape of his jaws, nails and tail, in the very forest which he happens to enter. Another reading for की व विदेश: समन: is की वा विदेशस्तथा which means or what is also a foreign country? For यहंद्रानखलांगलभडरणैः 🖘 have युर्दे , प्रहरण which is an adjective qualifying the word सिंह: देशन्यलांगलानि पहरणानि यस्य. ब र Suffers misery or pain. What is a great-burden to the able? what is remote or distant to those who are adventurous? what is a foreign country to those who are very learned? and who is a stranger or an enemy to those who are sweet-speakers ? मृतियानां= शोभना विद्या येषां वः र A treasure or store of wisdom. ५ An ordinary person. By the ordinance of fate. That which is not one's own. न. त. ८ Is taken away by fate. By having acquired wealth a man does not necessarily enjoy it, just as was the case with the foolish Somilaka (in the following story) after reaching a large, forest.

ा कथा ५ ॥

अस्ति कस्मिश्चिद्विषद्याने सोमिलको नाम कौकिको वसति स्म। सोनेकविधपटर चनारिजनानि पार्थिवोचितानि सदैव वस्त्राण्युत्पाद-यति । परं तस्य चानेकविधपटर चनानिपुणस्यापि न भोजनाच्छाद-नाम्यधिकं कथमप्यर्थमात्रं संपर्थत । अथान्ये तत्र सामान्यकोलिकाः स्यूलवस्त्रसंपाद्वेनविज्ञानिनो महिद्धिसंपन्नाः । नानवलोक्य स स्व-भार्यामाह । त्रिये पश्येतान्स्यूलपटकान्धनकनकसमृद्धान् । कै-द्यारणकं ममैतनस्थानम् । तदन्यत्रोपार्जनाय गच्छामि । मा प्राह । भोः प्रियतम मिथ्या प्रलिपनमेनयदन्यत्र गनानां धनं भवति स्वस्थाने न भवति । उक्तं च ।

''उत्पतान्ते यदाकाशे निपतन्ति महीतले । पक्षिणां बदपि प्राप्त्या नादनमुपतिष्ठति ॥ १२३ ॥ तथा च ।

> ⁹⁹न हि भवति यन्न भाव्यं भवति च भाव्यं विनापि योन्न। करतुरुगतमपि नश्यति यस्य तु भवितव्यता नास्ति ॥१२४॥

A weaver. र Variegated by reason of the threads of various colours being interwoven. द Fit for kings to weer.

Although he was skilled in weaving various kinds of garments. A More than what was barely necessary for food and clothing. A Ordinary, common, not skilled a Knowing only how to make coarse clothes: < Prosperity. A Wealth in general (पून) and gold (कन्क). A This place is not my debtor, that is, it owes me nothing. A That which is not given abready (in the previous existence) is not obtained by the birds even, if they fly in the air or alight on the earth. A For that which is not take place. A cos not take place, and that which is not destined to live, persishes even without efforts; that which is not destined to live, persishes even though placed on the palm of the hand.

ै यथा धेनुसहस्रेषु वन्सो बिन्दंति मातरम् । तथा पूर्वकतं कर्म कर्तारमेनुगच्छति ॥ १२५॥ ैशेने सह शयानेन गच्छन्तमनुगच्छिति । नराणां प्राक्तनं कर्म तिष्ठति तु सहात्मना ॥ १२६ ॥ ^३ यथा छायानगै नित्यं मुमंबद्धौ परस्परम् । एवं कर्म च कर्ता च मंश्लिष्टावितरेनरम् ॥ १२०॥ नस्मादत्रेव व्यवसॉयंपरो भव । कौलिक आह । प्रिये न सम्यग-भिहितं भवत्या । व्यवसीयं विना न कर्म फलति । उक्तं च । ^६ यथैकेन न हस्तेन तालिका संप्रपद्यते । तथांचमपरित्यक्तं ने फलं कर्मणः स्मृतम् ॥ १२८ ॥ • ^{° पभ्य} कर्मवशांत्प्राप्तं भोज्यकालेपि भाजनम् । हस्तोद्यमं विना वक्त्रे प्रविशेत्र कथंचन ॥ १२९॥ क्षित्रथा च । डियोगिनं पुरुषसिंहम्पैति लक्ष्मी-देवं हि दैविमिति कापुरुषा वद्नि । दैवं निहत्य करु पौरुपमात्मशक्त्या *यन्ते कते यदि न सिध्यति कांत्र दापः ॥ १३० ॥

Just as the calf knows its mother even among a thousand cows, so an action done in the previous existence goes to the doer (tinds out the doer). The action done by men in the previous existence, sleeps with them while they sleep, goes with them when they go and remains with them (standing when they stand). . Just as light and shade always on ela follow each other, so an action and its door are (closely) united with each other. , Be industrious, work. 4 Some adventure. & Just as the clap of the hands cannot be produced with only one hand, so it is said there is no fruit of that action which is not accompanied with exertions. . See, the food, obtained through fate even at the time of meals, will flever enter the mouth without the exerwelons of the hand .c The goddess of wealth approaches that lion-like man who is industrious; it is the cowardly that asay that fate is fate ; so having set aside fate do manly efforts to the best of your powers; if anything does not succeed when exertions are made for it, what fault is there? that is, then we are not to blame.

वधा च । उद्योग हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथै: ।
न हि सुप्तस्य सिंहस्य विशंन्ति वदने मृगाः ॥ १३१ ॥
उपमेन बिना राजच सिध्यन्ति मनोरथाः ।
कातरा इति जल्पन्ति यद्राव्यं तद्रविष्यति ॥ १३२ ॥
स्वशक्त्या कुर्वतः कर्म न चेत्सिद्धं प्रयच्छति ।
नोपालभ्यः पुमांस्तव दैवान्तरितपीरुषः ॥ १३३ ॥

तन्मयावश्यं देशान्तरं गृन्तव्यम् । इति निश्चित्य वर्धमानपुरं गत्वा तत्र वर्धवयं स्थित्वा सुवर्णशेतवशोपार्जनं कत्वा भूयः स्वगृहं प्रस्थितः। अथार्थपथे गच्छतस्तस्य कदाचिर्वट्य्यां पर्यटतौ भगवात्रविरस्तमुपा-गतः । तत्र च व्याळॅभयात्स्थूळत्त्वटस्कंध आरुह्य प्रसुतो याविच-ष्ठति ताविजिशीथे द्वौ पुरुषी शैद्रीकागै परस्परं जल्पनावशृणोत् । तत्रैक आह । भोः कर्नः त्वं कि सम्यङ्कः वेत्सि यदस्य सोमि-छकस्य भोजनाच्छादनाहतेषिका समृद्धिनीस्ति । तिक त्वयासः सुवर्णशतत्रयं दनम् । स आह । भोः कर्मन मयावश्यं दातव्यं व्य

अथ यावदसी कौलिकः प्रवेर्देकः सुवर्णमैन्थिमवलाकयित ताव-द्विकं पश्यति । ततः सीक्षेपं चिन्तयामाम । अङ्को किंमेशह् 1 'नदताः कष्टेनोपार्जितं विचं हेलेया कापि गतम । यव्ययेश्रमोकिंचेनः कथं स्वपत्या मित्राणां च मुखं दर्शयिष्यामि । इति निश्चित्य तदेव पत्तनं

[?] Actions succeed by industry and not by were wishes; (for) beasts do not (of their own accord) enter the mouth of a lion while he is askep. a Un king, desires do not succeed without exertion; it is the cowardly that say that what is to happen will happen. If an action does not succeed when one has put forth all one's powers; no one is to blame in that case, because his maniferes is rendered futile by his fate. Y For three years—animates is rendered futile by his fate. Y For three years—animates, a Having earned three hundred coins of gold. Forest. Through the fear of some wild beast. A the dwarf of inght. Of terrible forms: Yo End, result. Ye Awakened. Y The knot or purse that contained the gold. Whose efforts are in vain and who has nothing. Endly not a six anital fater 4.4.

गतः । तत्र च वर्षमात्रेणापि सुवर्णशैतपञ्चकमुपार्ग्य अयोपि स्व-स्थानं प्रति प्रस्थितः । यावदर्धपथे भयोटवीगतस्य भगवानभानरस्तं जगामाथ सवर्णजौशमयात्स्रश्रीन्तोपि न विश्रास्यति केवलं कर्तणहो-त्कैण्ठः सुन्वरं वजित । अत्रान्तरे ही पुरुषी ताहशी हुँ ष्टिदेशे समा-गच्छन्ती जल्पन्ती च शणोति । तत्रीकः प्राह । भोः कर्तः कि त्वयै-तस्य सुवर्णश्चतपञ्चकं दनम्। तिर्देश न वेत्मि यद्गोजनाच्छादनाभ्य-धिकमस्य किंचिन्नास्ति । स आह । भोः कर्मन मयावश्यं देयं व्य-वसायिनाम । तस्य परिणामस्त्वदायनः । तत्कि मामुपालम्भयसि । तच्छन्वा सोमिलको शावह न्थिमवलोकयति तावत्सुवर्णं नास्ति । ततः परं दःखमापन्नो व्यचिन्तयत । अहा कि मम धनगहितस्य जीवि-तेन । तदक परवक्ष आत्मानमुद्धेष्य प्राणांस्त्यजामि । एवं निश्चित्य **देर्भम**यीं रजेजें विधाय स्वकण्ठे पाशं नियाज्य शाखायामात्मानं नि-्रबध्य यावन्प्रक्षि^{र्}ति तावदेकः पुमानाकौशस्य एवदमाह**ा भो भोः** 🕯 नेमिलक मैवं साहमं कुरु । अहं ते विनापहारको न ते भोजना--अंदिनाभ्यधिकं वैराटिकामपि सहै। नेतृच्छ स्वगृहं प्रति । अ-न्यच भक्कीयसैौहसेनाहं तृष्टः । तथा मे न स्याद्वचर्यं दर्शनम । त-<u>, स्यार्थ्यताम्भीष्टो बरः कश्चित् । मामिलक आह । ययेवं तहेहि मे</u> मभूतं धनम् । स आह । भाः किं करिप्यिम भागिरहितन धनेन य-तस्तव भोजनाच्छादनाभ्यधिका प्राप्तिगपि नास्ति । उक्तं च ।

> ैंकिं तया कियते लक्ष्म्या या वधुरिव केवला । या न वेश्येव सामान्या पथिकैरुपभृज्यते ॥ १३४ ॥

र Even-in the course of one year. र Five hundred coins of gold. र Through the fear of losing the gold. र Though greatly tired or fatigued. with eagerness to reach home. इता एडा-व उत्तरा पत. व. ६ Such as are described above. र In. the range of the sight. & Having hanged or hung up. . Made of Darbha grass. १३ Rôpe. ११ Throws himself down. १२ While yet, in the sky. १३ A cowrie २४ समामि for सह. १५ Adventare, boldness. १६ Which will give you no enjoyment. १४ What is to be done with that wealth which is only like one's wife and not a common property like a harlot, who is enjoyed by travellers (or by any body whatever),

सोमिलक आह । ययपि भोगो नास्ति तथापि भवतु मे धनम् । उक्तं च ।

ैकपणोध्यकुर्तीनोपि सदा संश्रितमानुषैः । सेव्यते स नरो लोके यस्य स्याद्विनसंचयः ॥ १३५ ॥ तथा च। ैशिथिलौ च सुबद्धौ च पततः पततो न वा । निरीक्षितौ मया भद्रे दश वर्षाण पञ्च च ॥ १३६ ॥ पुरुष आह । किमेतत । सोबवीत् ।

॥ कथा ६॥

किसिश्चिद्धिष्ठाने तीर्वैणविषाणो नाम महावृष्यभो वसित । स च मदाँतिरेकान्यस्ति कित्रायम् वसित । स च मदाँतिरेकान्यस्ति कित्रायम् वेच्छ-या मरकत्सदृशानि शृष्पाणि भक्षयन्त्रण्यचरो बभूवं। अयं तत्रेव वने प्रलोभको नाम शृणालः प्रतिवसित स्म । स कदाचित्स्वभायया सह नदीतीर सुखोपविष्टस्तिष्ठति । अत्रान्तरे स तीक्ष्णविषाणो जलार्थं तदेव पुलिनमवर्ताणः । ततश्च तस्य लम्बमानौ वृष्णोवालोक्य शृणाल्या शृणालोभिहितः । स्वामिन पश्यास्य वृष्णस्य मान्यप्रस्टे . लम्बमानौ यथा स्थितो । ततः क्षणेन प्रहरेणं वा पतिष्यतः । एवं ज्ञान्वा भवता पृष्ठयौथिना भाव्यम् । शृणाल क्षाह् । प्रिये न ज्ञायते

र That man, who has hoards of wealth, though miserly and low-born, is served by those who resort to him. संशित्ताम ते मानुपा: क, र Good lady, I have observed for fifteen years those two, which are loose and well-formed and appear as if they fall down or do not. र Of sharp or pointed horns. तारून विषाणे पुरुष व. ? Through excess of intoxication. Who had left off his own herd, who had separated himself from the herd. परिचन विषये येन. व. र Tender grass es green as emerald. & Enticer, seducer. & Sand-bank. & Testicles. र o The fourth patt of the day and, therefore, equal to 3 hours. र You should always be after him.

्कदाचिदेतयोः पतनं भविष्यति वा न वा । तार्त्कं वृक्षा अमाय मां नियोजयित । अत्रस्थस्तावज्जलार्थमागतान्मृषकान्भक्षयिष्यामि समं त्वया मार्गोयं क्षतस्त्रेषाम् । अय यदा त्वा मुक्त्वास्य तीक्ष्णविषाणस्य वृषभस्य पृष्ठे गमिष्यामि तदागत्यान्यः कश्चिदेततस्थानं समाश्चयिष्य-ति । नैतयुज्यते कर्त्म । उक्तं च ।

अधे धुवाणि पित्यज्य अधुवाणि निषवते । धुवाणि तस्य नश्यन्ति अधुवं नष्टमेव च ॥ १३७ ॥ शृगाल्याह । भी: कापुरुषस्त्वं यिकिचित्यामं तेनापि संतोषं क-रापि । उक्तं च । .

सुपूरा स्यान्कुनदिका सुपूरा मृषिकाञ्जलिः।
सुसंतुष्टः कापुरुषः स्वल्पकेनापि तुष्यति ॥ १३८ ॥
तस्मात्पुरुपेण सदैवात्साहँबता विशेषाधिनै। भाव्यम् । उक्तं च ।
पत्रोत्साहसमारम्भो यत्रालस्यविनियहः।
नयषिकमसंयोगस्तत्र श्रीरचला ध्रुवम् ॥ १३९ ॥
तदैवमिति संचिन्त्य त्यज्ञेनायाँगमात्मनः।
अतुयागं विना तैलं तिलानां नापजायते ॥ १४० ॥

Why do you then ask me to do that wherein my attempts will be useless. बुधायमाय (कमण) बुधा भमाः यह्मिन् ब. २ If. > That man, who having left off what is certain, runs after that which is uncertain, val ses what is certain, while what is uncertain is already lost. A small river is easily filled, the cavity of the hands of a mouse is easily filled, and a mean fellow, who is quite contented with his lot, is satisfied even with little. & Full of energy. & One who wishes for something special. The goddess of wealth is certainly firm there, where there are the display of energy, the curbing of laziness and the combination of justice and valour, One should not give up one's industry depending on fortune; no oil can be extracted from sesamum without the applica-' tion of labour. There is a different reading for अनुयोग विना which is अडयोगेन नो तैलं तिलेभ्योपीह जायत which means no oil can be obtained even from sesamum without exertions.

अन्यञ्च । धः स्तोकेनापि संतोषं कुरुते मन्द्धीर्जनः । तस्य भाग्यविहीनस्य दत्ता श्रीरिप मार्ग्येते ॥ १४१ ॥ यञ्च त्वं वदस्ति । एतौ पतिष्यतो न नेति । तद्प्ययुक्तमः। उक्तं चृ। कतनिश्वयिनो वन्यास्तुङ्गिमा नोपभुज्यते । चातकः को वराकोयं यस्येन्द्रो वारिवाहकः ॥ १४२ ॥

अपरं मूषकमांसस्य निर्विण्णोहम् । एतौ च मांसपिण्डौ पतनँपा- श्र् सौ दृश्येते । तत्सर्वथा नान्यथा कर्तव्यमिति । अथासौ तदाकण्य । मूषकँपाप्तिस्थानं परित्यज्य तीक्ष्णविषाणस्य पृष्ठमन्वगच्छत् । अथ-षा साध्विदसुच्यते ।

र्तावत्स्यात्सर्वकत्येषु पुरुषोत्र स्वयं प्रभुः । स्त्रीवाक्याङ्कुशविक्षुण्णो यावन्नो भ्रियने बलात् ॥ १४३ ॥ "अकत्यं मन्यते कत्यमगम्यं मन्यते सुगम् । अभक्ष्यं मन्यते भक्ष्यं स्त्रीवाक्यप्रेरितो नरः ॥ १४४ ॥ एवं स तस्य पृष्ठतः सभार्यः परिभ्रमश्चिरकालमनयत् । न च नयोः पतनमभूत् । ततश्च निर्वेदात्पञ्चदशे वर्षे शृगालः स्वभार्या-माह ।

y The wealth of that unfortunate and dull headed fellow who contents himself with little, though obtained, is lost. साउदी lit. is washed off. र Those whose resolution is firme are to be saluted; mere greatness is not enjoyed, that is, ... of no use; what is the poor Chataka bird (compared to Indra), but even Indra is the bearer of water to him, that is, is his menial servant? र Disgusted. P. P. of विद्र with तिस् र Almost about to fall, ready to fall. The plate of obtaining mice. A man will be the moster of himself in all things only so long as he is not held forcibly back by the goad in the form of the words of his wife. सिमाना अ क्या का thing unfit to do as fit, considers anything that is inaccessible as accessible, and thinks what is unfit to eat as fit. सिमाना & co. is a त. त. and appeal &c. are त. त.

शिथिलौ च संबद्धौ च पततः पततो न वा । निरीक्षितौ मया भद्रे दश वर्षाणि पञ्च च ॥ ११४५ ॥ तयोस्तत्पश्चादौष पातो न भविष्यति । तत्तदेवै स्वस्थानं गच्छा -वः । अतोहं ब्रवीमि ।

शिथिली च सुबद्धी च पनतः पनता न वा । निरीक्षिनी मया भंद दश वर्पाणि पत्र्च च ॥ १४६ ॥

पुरुष आहं। ययंत्रं तद्गच्छ त्वं भूयोपि वर्धमानपुरम्। तत्र क्षे वाणिकपुत्रो वसतः। पूर्वा गुर्नेधनः। दितीय उपभुक्तधनः। ततस्त-योः स्वरूपं बुद्धिकस्य वरः प्रार्थनीयः। यदि ते धनन प्रयोजनमभ-क्षितेन ततस्त्वापि गुप्तधनं करोमि। अथवा द्वाभाग्येन धनेन ते प्रयोजनं तदुपभुक्तधनं करोमिति। एवमुक्तवादर्शनं गतः। सोमिलक्षिते विस्मतम्ना भृयोपि वर्धमानपुरं गतः। अथ संध्यासमये भ्रमनः कथमपि तत्पुरं प्राप्तां गुप्तधनगुरं एच्छक्तष्टचाह्युक्ष्वास्तमिन तर्द्ध्यं प्रविष्टः। अथामौ भार्यापुत्रसमेतेन "गुप्तधनेन निर्भत्त्र्यमानो हठाद्वृहं प्रविश्योपविष्टः। ततश्च भाजनवेलायां तस्यापि भैक्तिबन् द्विष्टुक्ष्यानं द्वाम्। ततश्च भुक्ता तत्रेव यावत्सुपो निशीये पश्यित तावनाविष द्वो पुरुषो परस्परं मन्त्रयतः। तत्रेक आह । भोः कर्तः किं त्वयास्य गुत्रधृनम्यान्याधिकां व्ययां निर्मिता यन्मामि-लक्स्यानेन भोजनं दन्म। तद्रयुक्तं त्वया कतम। म आह । भोः कर्मने न ममात्र दोषः। भया पुरुषस्य लाभपाविद्यात्व्या । तत्य-प्रिणिते पुरुष्ट्वद्यायेनित । अथामौ यावदुनिष्ठित तावहुनधनो

र After that, viz, the period of 15 years. र He whose wealth is concealed. गर्न भन नर्ग. न. र One who has enjoyed wealth न. र Natare, another reading for र्नस्य is चेटिन which means movements, actions. A Given away in charity and enjoyed. L Having obtained. It has for its object नर्ग राष्ट्र गर्ग. के Atsunset, when it was sunset. ट Together with his wife and son. A Boreibly. १० Without respect or honour.

विस्विकया वियमानो रुजै।भिभूतः क्षणं तिष्ठति । ततो द्वितीयिद्वि तद्दोषेण क्रतोपैद्यासः संजातः । सोमिलकोपि प्रभाते तद्दुहाजिष्कर-स्योपभुक्तधनगृहं गदः । तनापि चाभ्युत्थानीदिनाः सत्कतो विहिन्तभोजनीच्छादनसमानस्तरयेव गृहं भव्यशय्यामारुह्य सुष्टाप । ततश्च निशीथे यावत्पश्यति तावनावेव द्वौ पुरुषौ मिथो मन्वयतः । अत्र तयोरेक आह । भोः कर्तः अनेन सोमिलकस्योपकारं कुर्वता प्रभृतो व्ययः रुतः । तत्कथय कथमस्योद्धारकविधिभविष्यति । अनेन सर्वमतव्यवहारकगृहात्समानीतम । स आह । भोः कर्मन् मम कत्यमेतत् । परिणतिस्वदायनेति । अथ प्रभातसमये राजपुरु-षौ राजपसाद्यं विनमादाय समायात उपभुक्तधनाय समर्पयानास । तदृष्ट्वा सोमिलकश्चिन्तयामास । संचयरहितोपि वरमेष उपभुक्तधनो नासौ कदर्यो गृनधनः । उकं च ।

ैं अप्रिहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तकलं श्रुतम् । रितपुत्रफला दाग दत्तभुक्तफलं धनम् ॥ १४७ ॥ ं तद्विधाता मां दत्तभुक्तपैनं करोतु । न कार्यं मे गुप्तधनेन । ततः सोमिलको दत्तभुक्तधनः संजातः । अतोहं ब्रवीमि । अर्थस्योपार्जनं कत्वा नैव भोगं समस्तते ।

अरण्यं महदासाय मृढः सोमिलको यथा ॥ १४८ ॥

१ Cholera-another reading is विस्तिकारीयेण which means by the effects of Cholera. २ Overcome by a disease. ३ He who had observed a fast कुतः उपवासः चनः व प्रति । उपलब्ध के प्रति । अभिना कार्यक्ष कार्यक्ष के प्रति । अभिना कार्यक्ष कार्यक्ष के प्रति । अभिना कार्यक्ष कार्

तद्भद्र हिरण्यक एवं ज्ञात्वा धनविषये संतापो न कार्यः । अयं विद्यमानमपि धनं भोज्यवन्धैयतया तदविद्यमानं मन्त्रव्यम्। उक्तं च । गहमध्यनिखतिन धनेन धनिना यदि ।

__ भवामः किं न तेनैव धनेन धनिनो वयम् ॥ १४९ ॥

तथा च। ³उपार्जितानामर्थानां त्याग सब हि रक्षणम । तडागोदरसंस्थानां परीवाह इवाम्भसाम ॥ १५००॥

अन्य च ।

^४ठानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुद्धे तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥ १५१ ॥ एवं ज्ञात्वा विवेकिना न स्थित्यर्थं विनोपार्जनं कर्तव्यं वती दःखाय तत्। उक्तं च।

> "संतोषामैतवृत्तानां यत्सुखं शान्तचेतसाम् । कुतस्तद्धैनलुब्धानामितश्चेतश्च धावताम् ॥ १५२ ॥ र्धायषमिव संतोषं पिवतां निर्वातः परा । द्वःग्वं निरन्तरं पुंसामसंतीपवतां पुनः ॥ १५३ ॥

By reason of the absence of enjoyment. If people are to be considered as rich by that wealth which is buried in the middle of the house, why should we not be considered Ach by the same wealth? (since both do not enjoy it). tharity alone is the proper mode of protecting that wealth which is carned, just as the flowing out of the water in the body of a lake is the proper mode of utilizing it. r Charity, enjoyment and destruction-these three are the conditions of wealth-the third is the condition of the wealth of him who neither gives away in charity nov enjoys. & Whence can those, who are greedy of wealth and min after it here and there, get that happiness which, those who are satisfied with the nectar of contentment and whose minds are calm, get ? & Great is the happiness entjoyed by those who drink the nectar in the form of contentment, while perpetual misery is suffered by those who are discontented.

ेनिसेपार्चेतसोक्षाणि निरुद्धान्यसिलान्यपि । आच्छाबित रवी मेथैः संछनाः स्युर्गभस्तयः ॥ १५४ ॥ बाञ्छाबिच्छेदनै पादुः स्वास्थ्यं शान्ता महर्षयः । बाञ्छा निवर्तते नार्थैः प्रिपासेवामिसेवनैः ॥ १५५ ॥ ५ ५ ॥ अनिन्यमपि निन्दन्ति स्तुवन्त्यस्तुत्यमुज्जकैः । स्वापत्त्रं यस्य विनेहा तस्यापि न शुभावहा । प्रक्षालनाद्धि पद्भस्य दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ १५७ ॥ वानेन तुल्यो विधिरसित नान्यो लाभाच नान्योस्ति परः पृथिव्याम् । विभूषणं शीलसमं न चान्यत् संताषतुल्यं धनमस्ति नान्यत् ॥ १५८ ॥

By the curbing of the mind, all the organs of sense are curbed; when the sun is covered by the clouds, the rays are all concealed. The sages whose minds are calm say that the checking of desires is the peace of mind; a desire is not removed by wealth as thirst is not slaked by resorting to fire. a What indeed do. mortals not do for the sake of wealth. ('स्वापतेय) ? for they' censure even him who is not fit to be censured, and loudlypraise him who does not deserve praise. ? The desire of wealth even for religion does not do any good to any body: it is better to avoid mud from a distance than to touch it and then wash it off. For ज्ञानहा there is another reading which is मुखावहा, meaning bringing about happiness. There is no other act equal to charity, there is no enemy on the earth other than avarice, there is no other ornament so great as good disposition, and no wealth equal. to contentment. The second line is read differently as स्मभीरितनान्यो ६रतः १थिव्याः which means there is no gain greater than that of the earth.

१ दारिद्र्यस्य परा मूर्तिर्यन्मानद्रविणाल्पता । जरद्रवधनः शर्वस्तथापि परमेश्वरः ॥ १५९ ॥

्षवं ज्ञात्वा भेद्र त्वया संतोषः कार्य इति । अन्यरकवचनमाकण्यं - वायस आह । भद्र मन्यरको यदेवं वदति तन्वया चिनेकर्तन्यम् । ' अथवा साध्विदमुच्यते ।

> हैतुलभाः पुरुषा राजन्सननं भियवादिनः । अप्रियस्य च पश्यस्य वका श्रोता च दुर्लभः ॥ १६० ॥ ^{श्रु}अप्रियाण्यपि पश्यानि ये वदन्ति नृणामिह । त एव सुदृद**ः** प्रोक्ता अन्ये स्युनीमधारुकाः ॥ १६१ ॥

अथैवं-जल्पनां नेपां चित्राङ्गां नाम हिग्णों लुब्धंकेत्रासिनस्तिम्-केव सग्सि प्रविष्टः । अथायान्तं समंभ्रममवलोक्य लघुपननको वृ-क्षमारुढः । हिरण्यकः शग्स्तस्व प्रविष्टः । मन्यग्कः सिललाशियमा-"स्थितः । अथ -लघुपननको मृगं सम्यक्ष्मिताय मन्यरकमुवाच । एश्वेहि सन्वे मन्यरक मृगोयं तृषानीत्र समायानः सगसि प्रविष्टः ।

[&]quot;: " The fact that there is the lack of the riches of respect is the great image of poverty; although S'arva (God Siva) has an old bull for his wealth, still he is the great god of . all. This verse is altogether omitted in other editions. •मान एव द्विणं, क. अरहयः एव धने यस्य. व. २ Should be borne in mind (lit. should be committed to the mind.) ? Oh king, such persons as always speak sweetly are easy to find ; but · he, who says what is unpleasant but beneficial is hard to get. y . Those alone are said to be friends who speak what is unpleasant but beneficial to men; others are friends only in name. जामभारक lit. holder or bearer of a name. ु For अन्ये स्य: we have elsewhere यन्ये स्य:-in that case ते should be understood before नामभारकाः. ५ Scared or fright-, tened by the hunters. ६ Understand त after आयाना. । 🛦 hicket of reeds. c Reservoir. e Having well or minutely examined.

ं तस्य शब्दो्यं न मानुषसंभव इति । तच्छुत्वा मन्यरको देशैकालोष्टि
 तमाह । भो लघुपतनक यथायं मृगो इश्यते प्रभूतमुँच्छासमुद्धहजु
 बुलिह्हच्चा पृष्ठत्मेवलोकंयति तल तृषानं एषं नून्हे लुब्धकंत्रासितः ।

 तज्ज्ञायतामस्य पृष्ठे लुब्धका आगच्छन्ति न वेति । उक्तं

 न

"भयत्रस्तो नरः श्वासं प्रभूतं कुरुते सुदृः । दिशोवलाकयत्येव न स्वास्थ्यं वजति कचित् ॥ १६२ ॥

तच्छुत्वा चित्राङ्ग आह । भो मन्थरक ज्ञातं त्वया सम्यक्षेष्म आर्सकारणम् । अहं लुब्धकशरप्रहाराँदुद्धारितः कच्छेणात्र समायातः मेम यूथं तैर्लुब्धकैव्यीपादितं भविष्यति । तच्छरणागतस्य मे दर्शय किंचिदगम्यं स्थानं लुब्धकानाम् । तदाकण्यं मन्थरक आह । भो-श्रित्राङ्ग श्रूयतो नीतिशास्त्रम् ।

1°द्वाबुपायाविह प्रोक्ती विमुक्ती शत्रुदर्शने । इस्तयोश्वालनादेका द्वितीयः पादवेगजः ॥ १६३ ।

तद्गम्यता शीघं धैन वनं यावद्यापि नागच्छन्ति ते दुरात्मानो कुन्धकाः । अञ्चानते लघुपतनकः सत्वरमभ्युपेत्योवाच <u>। भो मन्धर</u>क क गतास्ते लुन्धकाः स्वगृहोन्मुग्वाः प्रचुरमांसपिण्डधारिणः । तचि-

१ Proceeding or arising from a human being.

३. What was fit for the place and occasion. ३ Sighing very heavily. Y With bewildered looks. ९ A man who is frightened breathes heavily, looks about him often and often and is never at peace. ६ The cause of my fright. ९ Saved or spared from the arrows of hunters. ८ With great difficulty. ९ The herd to which I belong. १० Two remedies are here prescribed for one's release at the sight of the enemy-the one by means of the movements of the hands and the other from the velocity or speed of the feet. १२ Deep, dense. १२ Homewards, with their faces homewards. १वर्गभी उन्मुखा: ९. त.

त्राङ्गु त्वं विश्वव्यो जलाहिर्मव । ततस्ते चत्वारोपि मित्रभावेमाभि-तास्तास्मिन्सरसि मध्याह्रसमय वृक्षच्छायाधस्तान्सभाषितगोद्वीससम-नुभवन्तः सुविन कह्नुलं नैयन्ति । अथवा युँकमेतहुत्र्यते ।

ुं भाषितरसास्वादबद्धरोमाञ्चकञ्चुकम । विनापि संगमं श्लीणां कवीनां सुखमेधते ॥ १६४ ॥

तथा च।

^६सळदुक्तं न गृह्णाति स्वयं वा न करोति यः । यस्य संपुटिका*-*नास्ति कृतस्तस्य सुभाषितम् ॥ १६५ ॥

अथैकस्मिन्नहानि गांधीसमयं मृगो नायातः । अथ ते व्याकुलीभू ताः परस्परं जल्पिनुमारव्धाः । अहो किमय सहस्र समायातः । किं सिंहादिभिः कच्छियापदिन उन लुब्धकैरथवानले प्रपतिनो गर्नावि-सैके वा नवंतृंणलोल्यादिति । अथवा साध्विदमुस्यते ।

[?] Come out of the water. ? Who had become great friend 11 - Enjoying the pleasure derived from the conversation on good sayings. Y This is aptly said. & The happiness of poets, in which there is a sort of upper garment formed by the hair standing on their ends at the pleasure derived from witty sayings, increases even without a contact with women. The reading elsewhore हें सुभाषित-कञ्चकाः विनापि संगमं आणां कवयः सुखमेधते. This is easier and more appropriate, as the first line is made to qualify कवप:- and एवन here means the same as above. The sense is, as the hair of men stand on their ends at the contact with a woman, so do those of poets. &c. How can he, who does not understand anything when Since uttered, or does not reproduce it himself, and who has no collection of witty sayings, have power to speak on useful scholects? सपुटिका is a box used for ornaments and valuables. A very difficult ditch. & Through eagerness to gat fresh grass.

द्वे स्वगृहोद्यानगतेपि स्निग्धैः पापं विशङ्कचते मोहात् । किसु दृष्टबहुपायपतिभयकान्तारमध्यस्थे ॥ १६६ ॥

अथ मन्यरको वायसगाह । भो लघुपतनक अहं हिरण्यकश्च ताबहुावप्यशको तस्यान्वेषणं कर्तुं मन्दगतित्वात् । तद्गत्वा त्वमग्ण्यं शोधय यदि कुंत्रचिनं जीवन्तं पश्यसीति । तदाकण्यं लघुपतनको नातिदुरे यावद्गच्छति तावत्पत्वं कृतीरे चित्राङ्गः कृटपाशनियन्त्रित-स्तिष्ठति । तं दृष्ट्या शोकन्याकुलितमनास्तमवोचन् । भद्र किमिदम् । चित्राङ्गोपि वायसमवलोक्य विशेषेण दःस्वितमना बभ्व ।

अथवा युक्तमेतत्।

⁸अपि मन्दत्वमापन्नो नष्टो वापीटदर्शनात् । प्रायेण प्राणिनां भृयो दुःखावेगोधिको भवेत् ॥ १६०॥ ततश्च वाष्पीवसाने चित्राङ्गो लघुपतनकमाह । भा मित्र संजा-तोयं तावन्मम मृत्युः । तयुक्तं संपन्नं यज्ञवता सह मे दर्शनं मंजा-तम् । उक्तं च ।

> भाषात्यये समुराने यदि स्यान्मित्रदर्शनम् । तद्वाभ्यां सुखदं पश्चाज्जीवतोपि मृतस्य च ॥ १६८॥

Reven when a man has gone into the gardon attached to the house, his friends suspect evil about him through fondness; how much more then will they do so, when he is in the midst of the forest in which many dangers are observable and which is dangerous. TEX-द्भाग & प्रतिभय are both adjectives qualifying कांनार-the first is a w. ? A pond, a puddle. ? Caught in a trap. Benerally, the velocity of the grief of creatures though lessened or lost, increases at the sight of a friend. Here appre and नष्ट go naturally with द खावेग: and hence the translation. They might also go with जाणिना but in that case, the construction would be ungrammatical as these participles instead of being in the Genetive are in the Nominative case. At the end of tears, that is, after shedding tears. A proper thing has happened or come to pass. . If when the end of life has approached, a friend is seen, it becomes beneficial in two ways afterwards whether a person lives or dies.

•तत्क्षन्तव्यं यन्मयां प्रणयात्मुभाविनगोष्ठीष्वभिहितम् । तथाः हिर-ण्यकमन्यरको मेम वाक्याद्वाच्यौ ।

अज्ञानाज्यानतो वापि दुरुकं यदुदाहृतम् । । भया तत्क्षम्यतामयं द्वाभ्यामपि प्रसादतः ॥ १६९ ॥

तच्छुत्वा लघुपतनक आह । भृद्र न भेतव्यमस्मिद्धिभैमित्रैवियै-मानैः । यावदहं हुततरं हिरण्यकं गृहीत्वागच्छामि । अपरं ये सत्पु-रुषा भवन्ति ते व्यमने न व्याकुलन्वभुपयान्ति । उक्तं च ।

संपदि यस्य कहर्षो विपदि विपादो रणे न भीकत्वम ।
तं भुवनत्रयतिलकं जनयित जननी सुतं विग्लम् ॥ १७० ॥
एवसुक्त्या लघुपतनकश्चित्राङ्गमाश्वास्य यत्र हिरण्यकमन्थरकौ
तिष्ठतस्तत्र गत्वा सर्वे चित्राङ्गपौशपतनं कथितवान । हिरण्यकं च चित्राङ्गपश्मांक्षणं प्रति कतनिश्चयं पृष्ठमागण्य भूयोपि सत्वरं चित्रा-इसमीपे गतः । सोपि मृपकमवलाक्य किंचिज्जीविनाशया सं-श्लिष्ट आह ।

Whatever (harsh) words I may have spoken in the course of our former conversation. ? Both of you should kindly pardon me for whatever ill words I may have uttered either unknowingly or knowingly. When there are friends like us alive. This is an instance of the > Lastrumental absolute in Sanskrit. अन्मद्रिधीमंत्रीविद्यमानः = अन्म-दिधेषु मित्रषु विद्यमानेषु. v Do not become bewildered or confused. A mother rarely brings forth a son who has no delight in prosperity; sorrow in adversity, timidity in battle, and who is the best in the three worlds. भुवनत्रयतिलक् a mark® on the forehead of the three worlds, and hence the most prominent figure in the three worlds. Another reading for रंभे न मीहत्व is रंभे च शीरत्वं which means "and who has boldness in battle," The account how Chitranga was caught in the snare. Who had formed the resolution of freeing Chitrangs from the enare. q. a. c Possessed by the desire of lifing, who had hopes of living &c.

'आपनाशाय विबुधैः कर्तव्याः सुहृदोमलाः । न तरत्यापदं कश्चियोत्र मित्रविष्ठितः ॥ ५७१ ॥

हिरण्यक आहे। भद्र त्वं तावन्नीतिशास्त्रज्ञो दहाँ इति । तत्कथ-मत्र कृटपाशे पतितः । स आह । भो न कालोयं विवादस्य । तिर्भ यावत्स पापात्मा लुब्धकः समभ्येति ताबहुत्तगं कर्तयेमं मत्पादपाश-म । तदाकण्यं विहस्याह हिरण्यकः । किं मय्यपि समायाते लुब्ध-काह्रिभेषि । ततः शास्त्रं प्रति महती भे विरैक्तिः संपन्ना यद्भवद्विधा अपि नीतिशास्त्रविद एतामवस्यां प्राप्तुवन्ति । तेन त्वां पृच्छामि । स आह । भद्र कर्मणा बुद्धिरैपि हन्यते । उक्तं च ।

> हैकतान्तपाशबद्धानां दैवोपहतचेतसाम् । बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति महतामपि ॥ १७२ ॥ विधात्रा रचिता या सा ललाटेक्षरमालिकाँ । . न तां मार्जियतुं शकाः स्वशक्त्याप्यितपर्ण्डिताः ॥ १७३ ॥

एवं तयोः प्रवद्तोः सुदृज्यसनसंतर्मदृष्यो मन्थरकः अनैःशंनैस्तं प्रदेशमाजगाम । तं दृष्ट्वा लघुपतनको हिरण्यकमाह । अहो न शो-भनमापतितम् । हिरण्यक आह । किं स लुज्धकः समायाति। स

र For the removal of adversity wise men should make such friends as are free from faults (अमला:); he who is without friends in this world does not surmount. / difficulty. For सुद्रोमला: we have सुद्रो जने: wnich gives better sense. र Very cautious, circumspect. इ Imper. 2nd P. Sing. of फून caus.—used in the primitive sense. र Here बिर्क्स means-absence of belief, diffidence. Even intellect is overpowered by fate. t The talents even of the great, who are tied by the snares of the god of death (who are about to die.) and whose minds are enfeebled by fate, go astray from the right path, (that is, they too act like ordinary persons). Even great scholars are not adderwith their own power to wipe off that line of letters which was afflicted by the calamity of his friend.

अग्रह । आस्तां तावलुंब्धकवार्ता । एष मन्यरकः समागच्छिति । तद्-नीतिरैनुष्टितानेन यते वयमप्यस्य कारणाञ्चनं व्यापपदनं यास्यामो यदि स पापात्मा छुब्धकः समागमिष्यति । तद्दे तावत्वसुन्पतिष्या-मि । त्वं पुनर्वितं प्रविश्यात्मानं रक्षयिष्यमि । चित्राङ्गोपि वेगेन दिगेन्तरं यास्यति । एष पुनर्जलचाः स्थले कथं भविष्यतीति व्याकु-लोस्मि । अत्रान्तरे प्रातायं मन्यरकः । हिग्ण्यक आह । भद्र न युक्तमनुष्टितं भवता यद्त्र समायातः । तद्व्योपि दुनतरं गम्यतां याव-दसी लुब्धका न समायाति । मन्यरक आह । भद्र कि कगिमि । न शक्तोमि तक्स्यो मित्रव्यसनाप्रिदांषं सोदुम । तनाहमत्रागतः । अथ-वा साध्विद्मुच्यतं ।

द्यितजनविषयांगो विजवियांगश्च कंन सह्याः स्युः ।

यदि सुमैहोपधकल्पो वयस्यजनमगमा न स्यात ॥ १७४ ॥

एवं तस्य प्रवदंत आकर्णपूरितशरामैनो छुव्धकाण्युपागतः । तं हृष्ट्रा
मूषकेण तह्य स्नायुगाशस्तत्क्षणात्वण्डितः । अत्रान्तरं चित्राङ्गः मत्वरं पृष्ठमवलोकयन्त्रधावितः । लघुपतनको वृक्षमास्त्रः । हिरण्यकश्च
समीपवानं चिलं शैविष्टः । अथामो लुव्धका मृगगमनाद्विषण्यनदनो व्यर्थश्रमस्तं मन्यरकं मन्दंमन्दं स्थलमध्ये गच्छन्तं हृष्टवात ।
अचिन्तयस्त्र । यद्यपि वैरंगो धात्रापहृतस्तथाण्ययं कृमं आहागर्थं

In the first place (नावत) let the news of the hunter's coming be aside. । He has acted against the general rules of conduct. । On his account. The sky. a To another region. अन्यां दिश्ते. व I am uneasy as to jow this water-animal will fare on land. । Heat. । If there be not the society of friends like a very efficacious medicine, who can bear the separation of beloved persons and the loss of wealth? a Who had drawn his bow as far as the ear, whose bow was fully bent. आकर्षप्रितं अस्ति परित परित है.

संपादितः १ तद्यास्यामिषेण में कुटुम्बस्याहारिनैर्दृत्तिर्भविष्यति । एवं विचिन्त्य तं द्भैः संच्छाय धनुषि समारोप्य स्कन्धे कत्वा गृहं प्रति प्रिस्थितः । अवान्तरे तं नीयमानमवलोक्य हिरण्यको दुःलाकुलः पर्यदेवयत् । कष्टं भोः कष्टमापतितम् ।

> एकस्य दुःसस्य न् यावदन्तं गच्छाम्यहं पारमिवार्णवस्य । तावद्वितीयं समुपस्थितं मे . छिदेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ १७५ ॥

यदि तावत्कतान्तेन मे धननाशो विहितस्तन्मार्गश्रीन्तस्य मे विश्रामभूतं मित्रं कस्माद्पहृतम् । अपरमपि मित्रं परं भन्थरकसमं न स्यात् । उक्तं च ।

अभिपत्ता परो लाभो गुह्यस्य कशनं तथा । आपद्विमोक्षणं चैव मित्रस्थैतत्फलत्रयम् ॥ १७६॥

तदस्य पश्चानान्यः सुहन्मे । तिकं ममोपर्यनवरतं व्यसनशरैर्ष-र्षति हुँन्त विधिः । यत आदौ तावद्विननाशस्तृहः पित्वाद्वभौस्ततो -देशत्यागस्ततो मित्रवियोग इति । अथवा स्वरूपमेतत्सर्वेषामेव जन्तूना जीवितधर्मस्य । उकं च ।

Accomplishment. I Having taken or placed on the shoulder. The end (Imperfect of the end of one calamity has befallen us to Before I have gone to the end of one calamity, as if beyond the ocean, another has befallen me. Misfortunes never come single (one calamity, closely follows another). Who had become an object of place to the mind. These three are the fruits derived from a friend, viz. a great benefit in adversity, the confiding of a secret and freedom from calamity. Incessantly, unceasingly. Alas! woe! to Falling off, desertion. The way or mode of life.

ैकायः सानिहितापायः संपदः पदमापदाम् । समागमाः सापगमाः सर्वमृत्याद्भङ्करम् ॥ १ ७७ ॥ तथाच । क्षेत्रे बहारां निपतन्यभीक्ष्ण धनक्षये वर्धति जाठगानिः। आपत्सु वैशाणि समुद्भवन्ति छिद्रेष्वनर्था बहुर्लाभवन्ति ॥ १७८ ॥ अहो साधकं केनापि।

> ³प्राप्ते भये परित्राणं प्रीतिविश्रम्भभाजनम् । केन रत्नमिद्दं सृष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम ॥ १ ९९ :.

अत्रान्तर आंकन्दपरी चित्राङ्कष्यपतनकी तत्रेवं समायाती। अथ हिरण्यक आह । अहो किं वृथाप्रलापिन । नयावदेष मन्थरको हृष्टिगोचरान्न नीयंत तावदस्य माक्षापायश्चिन्त्यतामिति । उक्तं च । ^६व्यसनं शाप्य यो माहात्केवलं परिदेवयेत् ।

कन्दनं वर्धयत्येव तस्यान्तं नाधिगुच्छति ॥ १८० ॥

[.] The body has calamities always at hand; wealth is the abode of miseries; associations or meetings of friends or relatives are followed by separation; everything is perishable even at birth, संनिद्धितापायः संनिद्धिताः अपायाः यस्यः व. सापगमाः = अपगमन महिताः व उत्पादभगर-उत्पाद This verse occurs differently read as :-काय: मनिहिनापाय: मंप-Æ : क्षणभेगरा : । समागमह सापगमा : सर्वपामेव देशिनाम । where क्षणभेगर , means-transitory, lasting for a moment, and the last part सर्वेषमिव देहिना is easy enough. र Strokes repeatedly fol a wound, the fire in the belly increases when there is the lack of wealth and hostilities arise in adversity; (so) misfortunes never come single. वधान for वधन : Who has created this jewel, viz, the two letters मित्र, which protects when a danger arises and which is a receptacle for affection and confidence? प्रांतिविधम्भयाः भाजनम् यः तः अक्षरयाः इये पः तः y Crying aloud (lit. intent on crying.) आर्नेदः परं ययोः. व. ५ . Is not carried beyond the reach of our sight. & He, who after meeting with a calamity, foolishly laments, only increases grief and never goes to its end (is not freed from it tv crving).

ैकेवलं व्यसनस्योक्तं भेषजं नयपण्डितैः । तस्योब्छेदसमारम्भो विषादपरिवर्जनम् ॥ १९८१ ॥

अन्यच । 🕠 🐧

अतीतलाभस्य च रक्षणार्थं भविष्यलाभस्य च संगमार्थम् । आपत्यपन्नस्य च मोक्षणार्थं यन्मन्त्र्यतेसौ परमो हि मन्त्रः ॥ १८२ ॥

तच्छुत्वा वायस आह । भो ययेवं तत्कियतां मैंद्वचः । एष चि-बाङ्गोस्य मार्गे गत्वा, किंचित्यत्वलमासाय तस्य तीरे निश्चेतंनो भूत्वा पत्तु । अहमप्यस्य शिरिस समारुह्य मन्दैश्वञ्चप्रहरिः शिर उल्लेखियामि येनासौ लुट्धकोषुं मृतं मत्वा मम चञ्चपर्हरत्यत्यये-न मन्थरकं भूमौ क्षिप्त्वा मृगार्थे धावति । अञ्चानते त्वया दर्भ-मयबन्धनवेष्टनाँनि खण्डनीयानि येनासौ मन्थरको हुततरं पत्वलं प्रविशति । चित्राद्वः प्राह । भो भद्रोयं दृष्टो मन्त्रस्वयां । नृतं — मन्थरको मुको मन्तव्यः । उकं च ।

> ⁹'सिद्धिं वा यदि वासिद्धिं चिनोन्साहो निवेदयेत । • प्रथमं सर्वजन्तूनां प्राज्ञो वेचि न चेतरः ॥ १८३ ॥

The only effective remedy against a calamity prescribed by those versed in morality, is to begin to undo it and to give up feeling sorry for it. . That is said to be a great or effective counsel which is made use of in protecting a gain already obtained, in securing a future profit and in releasing a person from calamities which have acted up to; follow my auvice. 2 Going along the road taken by him. Shall scratch or peck. By the evidence of my pecking, by being convinced that he is dead by the fact of my scratching him. . The snares which are made of darbha grass and by which he is tied or bound. < Capi. tal is the remedy that you have suggested. & Should be considered as already freed. to A wise man (alone) knows that the state of the mind of all creatures indicates beforehand whether an action will succeed or fail, and no other (person)

• तदेवं कियताम् । तथानुष्ठिते स लुब्धकस्तर्थेवं मार्गास्सवन्ववं ल-तीरस्थं चित्रावं वायुससैनाथमद्गुक्षीत् । तं दृष्ट्वा सर्वतमना व्यक्ति-न्त्रयतः । नूनं गशेवेदनया वराकोयं दृगो । मत्वायुःशेषजीिवतः । नारा त्रोटियत्वा कथमप्येगद्यनान्तरं प्रविधा यावन्त्रतः । तद्वश्योयं मे कच्छपः सुयन्त्रितन्वातः । तदेनमि तावद्गुद्धामीत्यवधार्य कच्छपं भृतले प्रक्षिण्य मृगमुपाद्रवंतः । अत्रान्तरे हिरण्यंकन वज्रोपमदंष्टा-प्रहारेण तद्वभवष्टनं तन्क्षणात्वण्डशः कतम् । मन्यरकोपि तृणमध्या-निष्कम्य पत्न्वलं अविधः । चित्राद्वीप्यपानस्यीपि तस्योत्थाय वाय-सेन सह दुतं प्रनष्टः । अत्रान्तरे विलक्षां विष्यद्रपरा निवृत्तो लुब्ध-को यावत्यश्यित तावत्कच्छपापि गतः । तत्रश्च तत्रोपविश्येमं श्लो-कमपठतः।

श्रीते। बन्धनमप्ययं गुरुमृगस्तावन्वया मे हतः संप्राप्तः कमठः म चापि नियतं नष्टस्तवादेशतः । कुत्कामोत्र वने अमामि शिशुकैन्यकः समं भार्यया यत्स्वामित्र कतं कतान्त कुरुरे तत्रीपि सज्जोस्म्यहम्॥१८४॥ एवं बेहुविधं विलप्य स्वगृहं गतः । अथ तस्मिन्द्ररीभूतं सर्वेषि के काक्रकर्म्यमगावृवः परमानन्द्रभौती मिलित्वा परस्परमालिङ्कस्

A pond or lake situated near the road. Accompanied with the crow, a This poor deer. & Remaining alive as his life was not spent. आयु शंपात जीविन पं. त. ५ As soon as he entered. & This tortoise is in my power by reason of his being securely tied. मुयन्त्रिन Abs. noun from मुयन्त्रित P. P. of Ran towards the deer. With the strokes of his teeth resembling (उपम) adamant (in hardness) अन्तपम-बन्ध्य उप-मा यासां ता: वजापमा: (देश.) व. ९ Was cut to pieces. १० Even before he (the hunter) could approach him (the deer). Abashed and sad. 17 Oh lord, god of death, as soon as this big deer was caught in my snares, it has been snatched away by you; even the tortoise which was seized has undoubtedly been losf by your orders; I wander in this forest parehed with hunger and abandoned by my children as ? well as by my wife; do what you have not done yet, I am ready ever for that. 12 Enjoying great happiness. It wise भजंतीति. उप.

पुनैर्जातानिकारमैनो मन्यमानास्तदेव सरः प्राप्य महासुखेन सुभा-वितेगोष्ठीविनोदं कुर्वन्तः कालं नयन्ति स्म । एवं ज्ञात्वा विवेकिना मित्रसंग्रहः कार्यः । तथा मित्रेण सहाव्याजेन वर्तितः यम् । उक्तं च ।

भी मित्राणि करोत्यत्र कौटिल्येन न वर्तते । स दुःखं न पराभूतेः प्रामोति हि कथंचन ॥ १८५ ॥ समामं चेदं मित्रसंप्राप्त्यभिधानं द्वितीयं तन्त्रम् ॥

र As if born again. र Themselves. This plural is against rules. It ought to have been आन्मानं which is the reading of other editions. र Diversion produced from conversation. गाउचा विनोदं पं.त. र Without day hypocrisy, frankly. It who makes friends in this world and does not act towards them crookedly, never meets with the pain of mortification (पराम्ते:). र Thus or here ends this Second Part or Series called भित्रसंग्रामि or Acquisition of Friends.

अथ

तृतीयतन्त्रम् ।

ृ अथेडमारभ्यते काकीलूँकीयं नाम तृतीयं तक्तं यस्णयमादिमः स्टोकः।

> ैन विश्वसेत्पूर्वविरोधितस्य शत्रोश्च मित्रत्वमुपागतस्य । 'दृष्धां गुहां तथ्य उत्तृकपूर्णां काकप्रणीतेन हृताशनेन ॥ १ ॥

तवथानुशृयते ।

अस्ति दाक्षिणात्ये जनपदे महिलागेष्यं नाम नगरम। नस्य ममी-पेनेकस्य मनाश्योतिष्नतर्रपत्रच्छन्ये महान्यप्रीधपादपस्तिष्ठति। तत्र च मध्वणी नाम वायसगजानेककार्कपरिवारः प्रतिवसति स्म । स

The natural enmity between the crow and the owl. २ ne should not place confidence in a man who has been on enemical terms before, and also in an enemy who has been enemy ene

तत्र विह्निदुर्गरेकेनः सुपरिजनः कालं नयति । अथान्योरिमेर्दनो नामोलूकराजोसंख्योलूकैपरिवृतो गिरिगृहाँदुर्गाश्रयः प्रतिवसति स्म । स च रात्रावागत्य इस्य त्ययोधस्य समेन्नात्वरिश्चरित । यं कवि-द्वायसमासादयति तं व्यापादयति । एवं नित्यार्भिगर्मनाच्छने श्लै-स्नज्ययोधपादपदुर्गं निर्वार्थसं रूतम् । अथवा भवत्येवम् । यतः ।

ें उपेक्षेत शबुं स्वं प्रचरनं यहच्छ्या । रोगं वालस्यसंयुक्तः स शनैस्तेन हन्यते ॥ २ ॥ तथा चा रजातमात्रं न यः शबुं व्याधि च प्रशमं नयेत् । महाबलोपि तेनैव वृद्धिं प्राप्य स हन्यते ॥ ३ ॥

अथान्येपुः स वायसराजः सर्वान्सचिवानाहूय पोवाच । भो उत्केटस्नावदस्माकं शत्रुरुवमसंपैनश्च काँठाविनित्यमेव निशांगिमे समेत्य व्यापादनं कराति। तत्कथमस्य प्रतिविधानिध्यम्। वयं नावदात्री न पश्यामा न च तस्य दुर्गं विजानीमो येन गत्वा पद्रुर्गाः। तद्रज्ञ किं युज्यने संधिविष्रहयानासनसंश्रयद्वैधीभावानामेकतमस्य कियमाणस्य।-अथ ने प्रोचुः। युक्तमभिहितं देवेन यदेषं प्रश्नः कतः। उक्तं चन्न

र Who had constructed a fort to live in. विहिता दुर्गर-चना यन. ब. र The destroyer of an enemy अरे: मर्दन:. प. त. ३ See अनुक्रकाकपरिवार: above. ? Residing in a fort-like mountain cave, गिरिमहा एवं दर्ग: तस्मिन आवया यस्य. ब. ६ Round about. & By daily or frequent visits. . That fort-like nest made on the banian tree. ८ Void of crows. निर्मता: वायसा यरमात. ब. . He, who being overtaken by sloth, accidentally neglects his enemy wandering about, or a disease, ... that is growing, is gradually destroyed by him or it. to He, who, though very powerful does not destroy his enemy or a disease as soon as he or it manifests himself or itself, is destroyed by that enemy or disease when he or it? grows strong, महाबल:-महत् वल प्रस्य, ब. २२ One day and notthe next day. 17 Furious or dangerous. 12 Endowed with industry, or industrious. 14 Knowing the right time to plan an undertaking-here of course-the plan of attacking . the crows. 14 On the approach of night. 13. To act against. or retaliate. 30 So that we can go and strike (bient, vize the owls). 16 These have been explained fully in notes . to Tantra I which see.

'अप्टेनाप्ति बक्तव्यं सचिवेनात्र किंचन ।

प्टेंच त्वरितं पथ्यं वाच्यं च त्रियमत्रियम् ॥ ४ ॥

यो नै प्टा हितं बूते परिणामें सुखासहम् ।

मन्त्री च त्रियवका च केवलं स रिपुः स्मृत ॥ ५ ॥

अत्रियस्य च पथ्यस्य वका श्रोता च दुर्लभः ॥ ६ ॥

तर्सादेकान्तमासाय मन्त्रः कार्यो महीपते ।

येन तस्य वयं कुर्मो नियमं कारणंश्तृथा ॥ १॥

अथ तस्यान्वयमैताः पञ्च सचिवाः । तयथा नामानि । उँज्जीवी संजीव्यनुजीवी प्रजीवी चिरंजीवी च । स तेषामादौ ताबदुर्ज्जीविनं पृष्टद्वान् । भद्र एवं स्थिते किं मन्यते भवान । स आह । राजन् बलबता सह वियहो न कार्यः । यतः स बलवान्कालिक्दा च तस्मात्संधयः । उक्तं च ।

A-minister-hould give counsel (lit. speak anything) even unasked, and when consulted he should at once speak out anything whether favourable or otherwise. > He, who being asked, does not advise something that is salutary in the end, and he, who being a minister talks sweetly (that is, says such things as are likely to please his master), is said to be a bitter enemy. a It is very easy, oh hing, to find such persons as always speak what is pleasing, who speaks of what is unpleasant but salutary, is very rare. v Therefore, oh king, having retired to a solitary place, let a consultation be held, so that we may arrange or plan its execution and attain the end. 4 Hereditary. 4 Their names are as under. . All these names signify almost the same thing. c Such being the case; under such circumstances. & Leading an attack at the proper time.

वलीयि प्रणमतां काले प्रहरतामि ।
संपदो नापगच्छन्ति प्रतीप इव निम्नगाः ॥ ८ ॥
सत्यादचो धार्मिकश्वायों भ्रातृसंघातवान्ब्रेति ।
अनेकविजयी चैव संधेयः स रिपुर्भवेत् ॥ ९ ॥
वैसंधिः कार्योप्यनार्येण विज्ञाय प्राणसंशयम् ।
प्राणैः संरक्षितैः सर्वं यूतो भवति रक्षितम् ॥ १० ॥

योनेक्युद्धविजयी स तेन विशेषात्संधेयः। उक्तं च।

प्रभनेकयुद्धविजयी संधानं यस्य गच्छति । तत्त्रभावेरः तस्याशु वशमायान्त्यरातयः ॥ ११ ॥ ^६संधिमिच्छेत्समेनापि संदिग्धो विजयो युधि । न हि सांशयिकं कुर्यादित्युवाच बृहस्पतिः ॥ १२ ॥

The prosperity of those, who bow down before. the strong and strike at the right time, does not go away from them as rivers do not flow back or against the current For प्रतीप we have प्रतीपम् in the same sense. प्रतीप is derived from yfa against and my water and means against water, that is, against the current or course of &c. निम्नगा from निम्न (adj.) low, deep and ग from गम and therefore, literally means-that which goes or flows low or deep. ? That enemy, who is very truthful, pious, having a number of relatives &c. powerful and who has saired successes in various ways, deserves to be made peace with. सत्पादच. स. त. ३ Peace should be made even with an ignoble person knowing that there is danger to life. since when life is protected, everything else becomes protected. v Specially, especially. Lenemies soon come under . the power of him who makes friends with one who is victorious in many battles owing to his prowess. One . should wish to make peace even with one who is his equal. for victory in battle is doubtful. No dangerous or doubtful thing should be undertaken; so says Brihaspati..

संदिग्धो विजयो नित्यं यूतेनापि हि युद्धचतम् । उपमानितयाद्वर्धं तस्मायुद्धं समाच्छेत् ॥ १३ ॥ असंदेशानो मानान्धः समेनापि हतो भृशम् । आमकुम्भ इवान्येन करोत्युभयसंक्षयम् ॥ १४ ॥ अमकुम्भ इवान्येन करोत्युभयसंक्षयम् ॥ १४ ॥ समं शक्तिमता युद्धमशकस्य हि मृत्यवे । इपन्कुम्भमिवाभिन्वा तावनिष्ठति शक्तिमान् ॥ १५ ॥ भृमिर्मित्रं हिरण्यं च वित्रहस्य फलत्रयम् । नास्त्येकमि ययपा वित्रहं न समान्धेत् ॥ १६ ॥ सननाखुविलं सिंहः पाषाणशक्ति। कुलम् । अप्रोति नन्धभद्गं हि फलं वा मृषको भवेत ॥ १७ ॥ किसान् स्थात्कलं यत्र पृष्टं युद्धं च केवलम् । न हि तत्स्वयमुत्यायं कर्तव्यं च कथंचन ॥ १८ ॥

Wictory is always doubtful, therefore one should fight even by means of gambling; after the first three remedies are tried, war should be made. उपायात्रतय are three remedies out of the four (साम peace, दान bribery, भद sowing dissensions and zwg war) generally used in dealing with an enemy. R A person blinded by pride and not making peace even with his equal, being ea-ily killed, causes the destruction of both, as one unburnt earthen jar does by coming in contact with another. ? Fight with a powerful person causes the destruction of the weak; (for) a powerful man having broken (destroyed) another, like a stone-jar remains itself unbroken. a Acquisition of territory, friend and gold are the three fruits of war, if even one of these is not to be obtained no war should be declared. 4 A lion digging the hole of a motise filled with pieces of stone, has his claws broken; or if a fruit is at all obtained, it will be a mouse only. A No quarrel should be raked up and war made in which there is no substantial fruit but only fighting.

पञ्चतन्त्रे ।

जैलीयसी समाकान्तो वैतसी वृत्तिमाश्रयेत् । बाञ्चलश्रंशिनीं लक्ष्मीं न भौजंगीं कदा्चन ॥ १९ ॥ कुर्वन्हि वैतसीं वृत्तिं प्राप्नोति महतीं श्रियम् । भुजंगवृत्तिः प्राप्नोति वर्धमेव हि केवलम् ॥ २० ॥ वैद्यूमसंकोचमास्थाय प्रहागनिष मर्थयेत् । कालेकाले च मतिमानुनिष्ठेत्कष्णसर्पवत् ॥ २१ ॥ आगतं विग्रहं हृष्ट्या सुसाम्ना प्रशमं नयेत् । विजयस्य हानित्यत्वाद्रभसा न समुत्यतेत् ॥ २२ ॥

तथा च। "बिलिन्सिंसह योद्धव्यमिति नास्ति निद्र्शनम्। प्रतिवातं न हि घनः कढाचिद्रुपम्पति ॥ २३ ॥

lle, who is over-taken by a powerful person, should resort to the condition of a cane (which bends down) and never to that of a serpent, if he wishes to have unfailing prosperity. [A serpent expands his hood and so becomes more terrible than otherwise l. भीजंगा is an adjective from मुजग and वैतृसी from वेतस a reed, a cane. ? He, who assumes the condition of a reed. obtains great wealth; while he, who assumes that of a serpent, meets with nothing but death, a One should even bear blows by assuming the contraction of a tortoise (that is by shrinking back before a powerful enemy.); n wise man should rise up (lift up his head) at times (that is at favourable times), like the black serpent. Another edition reads this verse as follows :- कोम संकोच-मास्थाय...त् । आगते विषहं मन्या समाम्ना प्रश्नमं नयेत् ॥ The latter half means-having seen that hostility has arisen, one should nut it down with peaceful means. v Having seen hostility arisen, one should settle it down by beaueful remedies and should never rashly attack an enemy by reason of the uncertainty of victory (that is, as one is not sure of always getting victory in battle). 4 There is no scriptural authority that one should fight with a powerful person; a. cloud never goes against the current of wind.

्षवमुज्जिवी साममन्त्रं संधिकारकं विज्ञाना । अर्थ तर्रेष्ट्रस्या गिजीविनेपाह । यह त्वाभिप्रायं श्रोतुमिच्छामि । सं आह । देव न मितरप्रतिभाति युच्छत्रणा सह संधानं कियत । उक्तं च ।

शेञ्चणा न हि संदश्यात्मुश्टिष्टेनापि संधिना । सुतप्तमपि पानीयं शमयुग्येव पावकम ॥ २४ ॥ अपरं च म कृरो लुब्धो धर्मरहित[ै]ः । तत्त्वया विशेषाँदसंधेयः । सत्यधर्मविद्दीनेन न संदश्यात्कथंचन । सुसंधितोध्यमाधुन्वाद्चिगद्याति विश्विष्याम ॥ २५ ॥

तस्मानेन योद्धव्यमिति में निश्चयः । उर्के च ।

ँकूरो लुब्धोलसोसस्यः प्रमादी भीरुरस्थिरः । मृदो ग्वेधावमन्ता च सुखोच्छेयो भवेदिपुः ॥ २६ ॥

अप्रं प्राभृतास्तेन वयम । तयदि संधानं करिष्यथ तक्र्योपि काकविनाशं करिष्यति । उक्तं च ।

Counsel for a acc-making. a Calculated to bring about peaco. & Advised; lit. requested. In Sanskrit any thing said by the inferiors to their superiors is called a fanfa; while what the superiors say to their inferiors is a नियान, आजा. This of course is due to rules of formality. a Peace whould be (is) male & One should never enter into an___ alliance with the elemy even by a well-formed peace, water though greatly heated does certainly extinguish fire. Godless, impious. . Should not be made peace with for . this special reason. & One should not make peace with fac who is destitute of truth and religion (or it may mean true religion), because though tied down by firm allance, he will soon change on account of his evil disposition. As enemy who is cruel, avaricious, lazy, untruthful, careless, timid, unsteady, foolish and despiser of warriors, can be easily crushed. मुख्येखन-सु-· बोन डच्छेपः तः तः

.

चतुर्थोपायसाध्ये तु शत्रौ सान्त्वमपिकया ।
स्वयमान्व्वरं प्राज्ञः कोम्भसा परिश्रिञ्चले ॥ २७ ॥
श्रीमवाद्गः सकोपस्य तस्य प्रत्युत दीपकाः ।
स्वतप्रस्येव सहसा सर्पिषस्तोयविन्दवः ॥ २८ ॥
यद्गेतद्वदित देवो रिपुर्वलवास्तुद्य्यकारणम् । उक्तं च ।
श्रमाणाभ्यधिकस्यापि महत्सन्त्वमधिष्ठितः ।
पदं मूर्षि समाधने केसरी मनदन्तिनः ॥ २९ ॥
अत्साहश्रःकिसंपन्नो हन्याच्छत्रं लघुर्गुरुम ।
यथा कण्ठीरवा नागं भारद्वाजाः प्रचक्षते ॥ ३० ॥
मायया शत्रवो वध्या अधिकाः स्युर्वलेन ये ।
यथा स्वीरूपमास्थाय हता भीमन कीन्वृकाः ॥ ३३ ॥

Offering terms of peace to an enemy, who can be won over by the fourth remedy (viz. the fourth of the four सामन. दान भट and दण्ड) is a bad means; what wise man will sprinkle water over a person whose body is covered-with the perspiration of fever? स्वयमानज्वर-स्वयमानः ज्वर:. क. २ Talking of peace to one who is angry excites him the more (instead of pacifying him) as drops of water thrown suddenly into the ghee which is greatly boiled, agitate it greatly, was lit. on the contrary. ? Groundless, without reason. & The lion possessed of great strength places his foot (baw) on the head of an intoxicated elephant who is bigger in dimensions. भमाणाभ्यभिक. त. त. ५ Even a weak person possessed of the power of energy will kill a powerful one, as is told by the Bháradrajas that Kanthirara (the lion.) killed Naga (the elephant). & Those enemies Who are superior in strength, should be destroyed by means of deceit (नाय-या); as the Kichukas were killed by Bhima who assumed: the form of his wife (Draupadi). The death of Kichaka, who sought to spoil the chastity of Draupadi while at the court of Viráta is an incident well-known to many.

तथा च । मृत्योतिबोयदण्डस्य राज्ञो यान्ति वशं द्विषः ।
सर्वसहित् मध्यन्ते तृणाय रिपवश्च तम् ॥ ३२ ॥
न जातु शमनं यस्य तेजस्तेजस्वितेजसाम् ।
बृथाजातेन किं तेन मातुर्योवनहारिणा ॥ ३३ ॥
या लक्ष्मीनांनुलिमाङ्गी वैरिशोणितकुङ्कुमैः ।
कान्तापि मनसः प्रीतिं न सा धने मनस्विनाम् ॥ ३४ ॥
रिपुरकेन समिका तत्वीनिश्राम्बुभिस्तथा ।
न भूमिर्यस्य भूपस्य का श्लाषा तस्य स्त्रीविते ॥ ३५ ॥
एवं संजीवी वियहमैन्त्रं विज्ञापयामाम । अथ तैन्छुत्वानुर्जीविनमाह । भद्र त्वमिष स्वाभित्रायं वद् । स आह । देव दृष्टः स वर्लाधिको निर्मर्यादंश्च । तत्र तन न संधिनं वियहो युक्तः । केवलं यान्वर्महै स्यात । उन्हे च ।

r Enomies are easily subdued by that king whose punishment (septre) is very terrible like that of Death; while they (enemies) consider him, who bears every thing, as insignificant as grass, उप्रदेह-उप्र ददः यस्य, व. सर्वमह-उप० सर्व सहते इति. तुणाप or तृणपूत मन् is an idiom frequently used in the sense of contempt or scorn. What is the good of the birth of him whose valour (तत्र) is not sufficient to overcome that of the enemies and who, therefore, simply deprives his mother of her youth ? यस्य तंत्र: अवनेत्रसां अमने न (भवति). ३ That glory which is not smeared with the mkuma in the form of the blood of the enemy, does not please the mind of the wise, like a woman who, though handsome, does not please the mind without the red mark of कुकूम on her forehead. अनुनिनाह्ना क पानि धन lit. or bears pleasure. What credit or praise is due to a king for his existence whose land is not wet by the blood of the chemics as well as by the tears flowing down the eyes of their wives? The meaning is, that king is really said to live who sheds his enemies' blood and destroys them in war. तत्वी का रहे रिट. ५ Counsel or advice to declare war. ६ Superior in strength. बलेन अधिक:. त. त. ७ Without any bounds . of propriety. शिगेना मर्यादा यस्य. व. (Marching against, exned tion-the third of the six remedies used in dealing with an enemy.

विलोत्कष्टेन बुद्देन मर्यादारहितन च।
न संभिक्षंत्रहो नैव विना यानं प्रशस्यते ॥ ३६ ॥
विभाकारं भवेषानं भये प्राणार्थरक्षणम् ।
एकमन्यज्जिगीशेश्व यात्रालक्षणमुच्यते ॥ ३० ॥
कार्तिके वाथ चेत्रे बा विजिगीशोः प्रशस्यते ।
यानमुन्कष्टवीर्यस्य शत्रुदेशे न चान्यदा ॥ ३८ ॥
अवस्कन्दप्रदानस्य सर्वे कालाः प्रकीर्तिताः ।
व्यसने विभानस्य शत्रोण्छिदान्तिनस्य च ॥ ३९ ॥
स्वस्थानं सुदृढं कत्वा शूरैश्वामैर्महावलेः ।
परदेशं ततो गच्छेत्प्रणिधिच्याममन्ननः ॥ ४० ॥
आज्ञातवीवधासारतोयमस्यो वजेनु यः ।
परराष्ट्रं न भूयः स स्वगष्टमिण गच्छित ॥ ४१ ॥

[?] Only 377 marching against is suited in the case of him. who is superior in strength, wicked and without the bounds of propriety and neither peace nor war. 7 Marching against (यान) is of two kinds-one that saves life and property at the time of danger and other is said to be the sign of a conqueror going on a holy pilgrimage. दिभाकार-दिभा आकारी य-स्य. ब. पात्रा. ६ The expedition of an eminently powerful conqueror, into the territories of an enemy is said to be the most opportune either in the month of Kartika or Chaitra and not in any other. उत्कृष्टवाये. ब. v All times are preferable for leading an attack or assault, and also in the case of an enemy who is involved in a difficulty and has a weak point or defect (जिंद्र). अवस्कन्दपदान प. त. 4 Having made one's on territory quite secure by means of men who are brave, trustworthy and powerful, one should march against another's country which has already been compied by one's own emissaries, आन=यथार्थ वक्ता true, worthy of confidence. ६ He, who not knowing the roads of a foreign country, the provisions, water and corn, marches against an enemy. does not only reach the enemy's country but does not even .- 4 return home. अज्ञात-सस्य:-अज्ञातानि वीवधासारतीयमस्यानि येन. सः ब. under ग्रहाति after परराई नः

तेने युक्तं कर्तुमपसरणम् । अन्यत्र । तेन युक्तं प्रभो कर्तुं द्वितीयं यानमेन च । न विष्रहो न संधानं बलिना नेन पापिना ॥ ४२ ॥

अपरं कार्रणापेक्षया सरणं कियते बुधैः । उक्तं च । यद्पसरित मेषः कारणं वृत्यहतु मृगपितरितिकोपात्संकुचत्युत्पतिष्णुः । हृद्यनिहितभावा गृढमन्त्रभ्रचागः किमापे विगणयन्तो बुद्धिमन्तः, सहन्ते ॥ ४३ ॥

अन्यच ।

वैलेवन्नं स्पुं हक्षा देशस्यागं करोति यः । युधिष्ठिरु इवाप्नोति पुनर्जीवन्स मेदिनीम ॥ ४४ ॥

• Here the correct reading seems to be तनंपक मयसर्ग. It is not proper for you to return. २ is, therefore, proper, oh lord, for you to the second remedy, viz. of marching against and neither hostility flor peace (संभान-सांभ) because, he (the enemy, viz. owl) is powerful and wicked. यान u-ualy occupies the third place among the six remedies mentioned and already explained; but here the order seems to be changed as यान is said to be the second of the -ix remedies. With the object of accomplishing some thing or end. कारणस्य अपेक्षया व-The reason why a goat retreats (in fighting) is dueto the fact that he wishes to strike the lord of beasts (the lion) contracts his body with the desire of angrily falling upon his prey; talented persons whose motives are concealed in the heart and the operations of whose counsels are secretly planned, endure (some inconvenience) with due deliberations, उत्पत्तिका adj. from उत्पत्त. Of, करिक्ण, इदयनिहित भा-का and गढमेनप्रभारा: are व. निगणयन्त considering. Here I take किसूपि as the object of सहन्त. 4 He who having seen a powerful enemy, leaves his own country, obtains it again if he lives as did Udhishthira. The fact of Udhishthira having regained his kingdom after living in the forest for 13 years is well-known.

शुध्यतेहं कर्ति कत्वा दुर्बलो यो बलीयसा ।
स तस्य वाश्चित्रेष्ठं कुर्यादात्मनश्च कुलक्षयम् ॥ ४५ ॥ ।
तब्दलवताभियुक्तस्यापसरणसमयोयं न संधिविधहन्य । एव मनुजीविमन्त्रोपसरणस्य । अथैतदाकण्यं प्रजीविनुमाह । भद्र त्वमप्यात्मनोभिप्रायं बद् । स आह । देव मम संधिविधहयाना न्यपि
जीण्येव न प्रतिभौनित विशेषतृश्चासनम् । उक्तं च ।

^६नकः स्वस्थानमासाय गजेन्द्रमपि कर्षति । म एव प्रच्युतः स्थानाच्छुनापि परिभूयते ॥ ४६ ॥ अन्यज्ञ ।

अभियुक्तो बलवता दुर्गे तिष्ठेत्ययत्नवान् । तत्रस्थः सुहदाह्वानं प्रकुर्वीतात्ममुक्तये ॥ ४७ ॥ यो स्पिरागमं श्रुत्वा भयसंत्रस्तमानसः । स्वस्थानं हि त्यजेनत्र न तु भृयो विशेच सः ॥ ४८ ॥ देष्टाविरहितः सर्पो गद्दीनो यथा गजः । स्थानहीनस्तथा गजा गस्यः स्यात्सर्वजन्तुषु ॥ ४९ ॥

That weak person, who fights with a powerful one through the pride of his own strength, does what is desired by him (the enemy) and causes the destruction of his own family. अहं कार्त करवा by doing egotism, that is, through egotism or solf-pride. Attacked. > For retreating. v Do not appear (advisable). . ५ But especially आमन maintaining one's ground. ६ Having reached his own place, a crocodile can draw towards himself even the best of elephants; but that very crocodile when driven from its place, is despised even by a dog. 🔏 Being attacked by a powerful enemy a person should, with all attempts, take his stand in a fortress; and having stationed himself there he should call his friends for his own release. . He, who at hearing the approach of an enemy and being frightened, abandons his own place, will never enter that place again. As a serpent without fangs" and as an elephant without intoxication, so a king deprived of his place, can be attacked by all creatures (lit. is approachable by all). Here all the compounds are... त्र. त.

ैनिजस्थानस्थितीप्येकः शतं योद्धं सहेक्द्रः । बिलेनाविषि शृत्रूणां तस्मात्स्थानं न संत्युजेत् ॥ ५० ॥ तस्माहुर्गं हृद्रं कत्वा वीवधामाग्संबुतम् ॥ प्राकारपरिसायुक्तं यन्त्रादिभिरलंकतम् ॥ ५१ ॥ निष्ठेन्मध्यगतो नित्यं युद्धाय कतनिश्चयः । जीवन्संप्राप्स्यित राज्यं मृत्नो वा स्वर्गमेष्यित ॥ ५२ ॥

अन्यच ।

विक्तिनापि न बाध्यन्ते लघवार्यकसंभयाः ।
प्रभञ्जनविष्क्षेण यथेकस्था महीरुहाः ॥ ५३ ॥
महानप्येकजो वृक्षः सर्वतः सुप्रतिष्ठितः ॥ ५४ ॥
सुमन्द्रेनापि वातेन शुक्यां धृतियतुं यतः ॥ ५४ ॥
एवं मनुष्यमप्येकं शोर्येणापि समन्वितम ।
शक्यं बहिषन्तो मन्यन्ते हिसन्ति च ततः परम ॥ ५५ ॥

[.] Even a single individual when in his own place can afford to fight with one hundred powerful men on the side of the enemy; so a place should not be relinquished. Therefore, having made a fortress strong, with good roads and provisions, and furnished with a rampart and ditch, and endowed with machines and others, one should always remain in its midst with a firm determination to fight; (after doing so) if one lives, one will obtain a kingdom or if one dies, one will obtain heaven. वावधामार मंत्रने मध्यमनः दर्गमध्य**गनः** °वीवधासाराभ्यां संयतं ° (यर्च.). त. त. Exen weak persons, who live together, are not injured even by a powerful enemy ; just as trees, (मशहरा :-- मधा राहन्तीति. ३प) which grow together are not shaken by powerful wind which is adverse or blowing in the opposite direction. A different reading for बाज्यन्त is माध्यन्त which almost means the same. सहस्रत lit means, are accomplished, that is, won or vanquished. प्रवजनाविषक्षण is a क. प्रवजन एव विश्वक chaving an enemy no less than storm itself. र As even a large tree, which grows singly and which is well placed on all sides, can be shaken even by a gentle wind, so enemies consider that person who is single (unassisted) who is possessed of valour, as casily conquerable and then े kill him.' एकज:--एक एव जात .

एवं प्रजीविमन्त्रः । इदमौसनसंज्ञकम् । एतत्समाकर्ण्यं चिरं जीविनमाहः । भद्र त्वमपि स्वाभिप्रायं वदः । सः अहः । देटः षाइ-गुणैयमध्ये ममः संअपन्तिः प्रतिभाति । तस्यानुष्ठानं कार्यम् । उकं च ।

^{*}असहायः समर्थोपि तेजस्वी किं करिष्यति । निर्वाते ज्वलितो बह्रिः स्वयमेव प्रशास्यति ॥ ५६ ॥

तद्त्रैव स्थितेन त्वया कश्चित्समर्थं आश्रयणीयो यो विषत्प्रती-कारं करोति । यदि पुनस्त्वं तव स्थानं त्यक्त्वा प्रयास्यसि तन्कोषि ते बाङ्कात्रेर्णापि सहायत्वं न करिष्यति । उक्तं च ।

वैनानि दहते बह्नेः सखा भविन मारुतः । स एव दीपनाशाय छशे कस्यास्ति गौरवम् ॥ ५० ॥ अथवा नेप एकान्तो यब्दालिनमेकं समाअयेत । लघुनामपि संश्रयो रक्षाये भविति । उक्तं च ।

ैसंघातवान्यथा वेणुर्निविडैर्वेणुभिर्वृतः । - न शक्यते समुच्छेनुं दुर्वलोपि तथा नृपः ॥ ५८ ॥

This is what goes by the name of आसन. Out of the collection of the six remedies. \$ I prefer 1947, that is, taking shelter v What can even a powerful and energetic person, who is without any assistance, do? Fire kindled in a place without air, is extingnished of itself (not being fed or assisted by the wind which is its assistant), असहाय-नास्ति सहाय: यस्य ब Urderstand प्रदेश after निर्वाते. 4 Some powerful person should be resorted to. & Even by words much less in action. " The wind assists (becomes the helper of) the fire that burns forests but that very wind puts out a lamp; who has any respect for the weak? द्वापनाजाय This is an illiomatic use of the Dative. Cf. यतस्ती स्वल्पदःखाये in Pook I and the note thereon. & This is not an exclusive recourse that &c. Just as a bamboo though small yet growing in a collection and surrounded by thicket of bamboos, cannot be cut down, so a king who is weak &c. cannot be destroyed. As संघातवान वेण: expresses the sense of unity निविदेविण्मिर्वतः is superfluous.

अथ ये संहता वृक्षाः सर्वतः सुप्रतिष्ठिता।
ते न रौदानिलेनापि हन्यन्तेन्योन्यसंश्रयात् ॥ ५९ ॥ निक्रान्येकजा वृक्षो बलवानसुप्रतिष्ठितः।
प्रसहा इव वातन शक्यः स्याद्पि मर्दित्मं ॥ ६० ॥
यदि पुनरुनमे संश्रयो भवति तत्किमुच्यते । उक्तं च ।
महाजनस्य संपर्कः कस्य बोलतिकारकः ।
पद्मपत्रस्थितं तोयं धने मकाफलश्रियम् ॥ ६९ ॥

ततः संश्रयं विना न कश्चित्यतीकारो भवति । तत्मात्संश्रयात्कारों विमह इति मेभिपायः । एवं चिर्जाविमन्त्रः । अथवं तेनाभिहिते से मेषुवुणी राजा चिरंतीनं पितृसचिँवं दीर्पीर्थुषं सकलनीतिपारं गतं स्थिरजीविनामानं प्रणम्य पोवाच । तात यदेने मया पृष्टाः साचिवा-स्तावद्त्र स्थितस्यापि तव तत्परीक्षार्थं येन त्वं सकलं श्वत्वा यदुचितं तन्मे समादिशामी । तचयुक्तं भवति तन्समादेश्यम् । स आह । वत्स

In the same way, those trees which are growing together and are well fixed on all sides, are not destroyed even by a strong wind by reason of their mutual assistance or shelter. संहता: P. P. of हन with सम 2 P. रीहा-निल:-रीडभासी अनिलक्ष. क. र Even a large tree, growing singly, strong and well placed, can be forcibly destroyed by the wind. But if shelter is taken with the best of men, then what need we say of the result? that is, the result in that case will be the most desirable in every respect. y To whom is not the contact with the great elevating? Water when it is on the leaf of a lotus, assumes the lustre of a pearl. . So it is my advice that hostility should be declared by taking shelter with a powerful person. & Of a long standing, old. . The minister of (his) father. c Long-lived; of a long life. . The reason why these mini-• sters were asked advice by me in spite of your presence here, was to test you, so that by hearing all, you may advise me to follow that course which you think proper.

सर्वेरप्येत गितिशास्त्रभ्ययमुक्तं साचिवैः । तदुपयुज्यते स्वकाले । पर्नम् द्वेधाभावस्य कालः । उक्तं च ।

अविश्वासं रै।दा तिष्ठेत्संधिना विग्रहेण च र्रे द्वैधीभावं च संश्वित्य पार्श्वे शत्रोबंलीयसः ॥ ६२ ॥ "तच्छत्रुं विश्वास्य विश्वस्तैर्लीमं दर्शयद्भिः सुलेनोच्छियते रिपुः । उक्तं च ।

^६उच्छेयमपि विद्वांसो वर्धयन्त्यरिमेकदा । गुडेन वर्धिनः श्ठेष्मा सुग्वं वृद्धचा निपात्यते ॥ ६३ ॥ तथा च ।

ँस्त्रीणां शर्त्रः कुमित्रस्य पण्यस्त्रीणां विशेषनः । यो भवेदेकभावोत्र न स जीवित मानवः ॥ ६४ ॥

All these ministers have said or advised in conformity with the science of politics-नीतिशासाधयं = नीतिशासस्य आधय: य-रिमन तत (वस्त understood) व. or it may be taken to be an adverbial compound and may be dissolved as नीतिशासस्य आश्रयः यस्मिन कर्मिण यथा तथा. २ The advice given by each is suitable at its proper time. ? Duplicity, treachery. One always remains in doubt or uncertainly by resorting to peace and war; but he can remain in security near a more powerful enemy by having recourse to duplicity, Understand तिश्रेत after बलायसः. अनिधास ad : compound. नास्ति विधासः यस्मिन्कमीण यथा तथा. The reading for the last Pada, viz. पार्भ शत्रीबेलीयस: is पांप शत्री बलायस which means in the case of an enemy who is wicked but powerful. & So those, in whom confidence is reposed, having caused the enemy to confide in them and by holding out some bait, easily destroy him. & Learned men allow an enemy, though fit or liable to be crushed, to grow in strength once for all; asthma allowed to grow by means of malasses is easily cured. . He, who will place implicit faith in women, in an enemy, in a false or wicked friend and especially in harlots, will not live (that is, will be destroyed at the hands of any one of these.). quant a woman who lives on the money or price given to her for her enjoyment by lovers. एकभाव -- एक: (अनन्यसर्शः) भावः यस्य सः, ब.

िछत्यं देवद्विजांनीनामात्मनश्च गुरोस्तथा । एकभावेनोकर्तव्यं शेषं द्विभावमाश्चितेः । पृहपः॥ विको भाव>सदा शस्तो यनीनो भाविनात्मनाम । स्रीलब्धानो न लोकानो विशेषण महीभनाम ॥ ६६ ॥

तहुँधीभावं संशितस्य तव स्वस्थानं वासो भविष्यति लोभाशयां व शबुमुबाटियध्यसि । अपरं यदि किंग्विच्छिदं तस्य पश्यिम तद्गत्वा च्यापादियध्यसि । मेघवर्ण आह । तात स्याविदितः संश्रयस्तस्य । तत्कथं छिदं ज्ञायंत तस्य । स्थिरजीव्याह । वत्स न केवलं स्थानं किद्राण्यपि तस्य प्रकटीकर्रियामि प्रणिधिभिः । उक्तं च ।

___गन्धेन गावः पश्यन्ति वेदैः पश्यन्ति वै द्विजाः । चौरः पश्यन्ति राजानश्रक्षभ्यामिनरे जनाः ॥ ६९ ॥ उक्तं चात्र विषुष्णे ।

ि प्रसीर्थानि निजं पक्षे परपक्षे विशेषतः । - गुप्तेश्वारैर्नृपा वेनि न स दर्गतिमानुष्मत ॥ ६८ ॥

The business of gods, Brahmans, one's self and of the preceptor, should be performed with a devoted mind; as to that of all the rest, it may be done by having recourse to treachery or duplicity, एकनाव - एकभामी भावः, कमे, दिमीव means reduplication and here of course it stands for rett-भाग and as opposed to जनभाग. - Sole devotion is always prejetable in the case of asceties, in the case of those whose soul is purified by meditating on the universal soul, of those who are fond of women and especially of kings. भावितात्मक-भावित: आत्मा यस्य व. : By your enemy's having recourse to avarice. w Will remove, kill. 2nd Fut. of 10 U. with इट्. ५ A weak point, Will make known or bring to light. Cows know (see) things by smell, Brahmans by means of the Vedas. kings by the employment of spies and other people by their tyes? . That king who ascertains the helps of his own party and especially of the enemy by means of secret. emissaries, will never come to grief or will never meet ... th a difficulty.

मेघवेर्ण आहे। तात कानि तीर्थान्युच्यन्ते कितसंख्योंनि च। कीदशा गुमच्ताः । तत्सर्वं निवेषतामिति । म औह । अन विषये भगवता नारदेन ग्रुधिष्ठिरः प्रोकः । यच्छबुरक्षेद्यदश तीर्थानि स्व-पक्षे पञ्चदश । त्रिभिविभिगुंमचरैस्तानि ज्ञेयानि । तैर्ज्ञातैः स्वपक्षः परपक्षश्च वश्यो भवति । उक्तं च नारदेन ग्रुधिष्ठिरं प्रति ।

किञ्चिद्षादशान्येषु स्वपक्षे दशपञ्च च । त्रिभिस्त्रिभिरविज्ञातैर्वेन्मि नीर्थानि चारकैः ॥ ६९ ।

तीर्थशब्देनायुक्तकमांभिधीयते । तयदि तेषां कुँस्मिनं भवति तन्तस्वामिनोभिषाताय । प्रधानं भवति तदृद्धयं स्यादिति । तयथां । मन्त्री पुरोहितः सेनापितर्युक्गांजो दौवारि कोन्तर्वामिकः प्रशास्त्रिकः समाहितृसंनिधातुपदेषुँवापकाः माधनौध्यक्षो गजाध्यकः कोशाध्यक्षा दुर्गपालकर्षालसीमापालपात्कदेशृत्याः । एषां भेदेन द्रायिष्ट्रसाध्येते । स्वपक्षे च देवी जननी कञ्चकी मालिकः शय्यापालकः स्याशः साविस्तिको भिष्णजलवाहकस्ताम्बलवाहकाचायविक्रस्त्रिकेः स्थानिचन्तकश्कन्त्रधर्मे विल्यानिचन्तकश्कन्त्रधर्मे विल्यानिचन्तकश्चन्त्रधर्मे विल्यानिचन्तकश्चन्त्रधर्मे विल्यानिचन्तकश्चन्त्रधर्मे विल्यानः । तथा च ।

[।] How many in number? कति संख्या येपां T. By three secret spies on each side. ? When they are known (Instru. absolute) क्यू जातप. v I hope you will know by employing three secret emissaries that there are eighteen त्रायोंs in the enemy's party and fifteen in one's own. 4 By the word नार्थ is meant an अयक्तकर्मा or an official. a If their actions be bad or evil. . Excellent, capital. & They (the officials) are as under. . The heir apparent to the throne. to A warder or door-keeper. to The superine tendent of the female apartments. 17 The Spiritual guide. A collector of taxes. An introducer of persons at court, an usher. ? The chief justice ? The master of requests. ? The chief of the army. ? The pretector of the fort. ? The receiver-general of taxes. ? Furious. ? Is vanquished or conquered. २२ A florist, a gardner. > २३ A spy. २४ An astrologer or maker of an almanac. २५ A personal attendant or body-guard. ? A quarter-master. ? A harlot, >< Through the enmity among these.

ै वैद्यसांवत्सरिकाचार्याः स्वपक्षेषिकताश्वरा∤। . युथाहितुष्टिकोन्मनाः सर्वं जानन्नि शत्रुषु ॥ ७० ॥

तथा च ।

कत्या कत्यविद्सीर्थरन्तः प्रणिधयः पदम ।
विदाकुर्वन्तु महतस्तलं विदिषदम्भमः ॥ १९॥

एवं मन्त्रिवाक्यमाकण्यात्रान्तरं मेशवर्ण आह । तात अथ किंोनिमित्तमेवंविधं प्राणान्तिकं मदेव वायमोलकानां वैरम । म आह ।
पत्तस कदाचिंद्वंसगुरुकककंगिकलचातकोलुकमगुरुकपातपायविफिर्देपभुतयः सुर्वेषि पद्मिणः समस्य मादेगं मन्त्रयितुमारब्धाः ।
अहो अस्माकं वनतया राजा म च तावच्छिम्बासुन्द्रवामं नः। नाम्माकं कीमीपच्नतां कराति । तिकं तेन वृथास्वामिना या लुब्धकपाशैनित्यं निवध्यमानानां न रक्षां विधने । उकं च ।

भैभो न रक्षिति विजयनार्त्पाडचमानारपैरः सदा । जन्तृत्पार्धिवरुपेण म कतान्ती न संशयः ॥ ५० ॥ भैयदि न स्याजस्पतिः सम्यद्भेता इमाः प्रजाः । अकर्णिभाग पुरुषा विद्यवने ह तेरिव ॥ ५३ ॥

A physician, an astrologer, a preceptor and spics cmployed in one's own party, as also snake charmers and drunkards, know every thing that happens in the enemy's camp. A Let the spies, who know their duty having made an entrance into the enemy's secrets officials (नार्थ:) sound the bottom υ£ of of water is sounded by secrets as the bottom the help of flights of steps leading into the water (नार्थ:). ३ Resulting in the destruction of life. It is a न. भाणानां अन्तः यस्मिन्. a Once on a time. ५ A. cock. ६ Anxiously, excitedly. . Attached to or devoted to god, Vasudeva. & Does not care for us even in the least. & Being caught adj. of अस्मान understood. १० He who does not protect (the subjects) who are terror-striken and are always tormented by others is, no doubt, death itself in the shape of a king. 11 If there be no king to guide these subjects properly, they would be destroyed as a boat without the helmsman sinks in water. कर्णधार the guide of ship-नास्निकर्णधारो यस्या आ. ब.

्षिडमानुरुषो जह्याद्विष्ठां नावमिवार्णवे । अभवकोरमाचार्यमनधीयानमृत्विजम् ॥ ७४ ॥ अरक्षितार् राजानं भार्यां चाप्रियवादिनीम् । यामकामं च गोपालं वनकामं च नापितम् ॥ ७५ ॥

तत्संचिन्त्यांन्यः कश्चिद्राजा विहंगमानां कियतामिति । अथ तैर्भद्राकौरमुलुकमवलोक्य संवेंग्भिहितम् । यदेष उलुको राजास्मा-कं भविष्यति । तदानीयन्तां भृषाभिषेकसंबन्धिनः संभारा इति । अथ साधिते विविधतीर्थोदके प्रगुणीकतेष्टान्त्रशतमूलिकासंघाते प्रदेने सिंहासने वर्तिते समद्वीपवतीधार्त्वीमण्डले प्रस्तारिते व्याघन् चर्मण्यापुरितेषु हेम्कुम्भेषु द्रिष्णु वायपु च सन्जीकतेषु दर्पणादिषु माङ्गल्यवस्तुषु पठत्सु विन्दमुल्येषु वेदोचार्यणपेषु समुदितैमुँखेषु ज्ञा-स्रणेषु गीतपरं युवतीजन आनीतायामप्रमहिष्यां ककालिकायामुलूको न भिषकार्थं याविस्तिहासन उपविशति तावन्कुतोषित्रायसः समायानः न सोचिन्तयत्। अहो किमेष पक्षिमेलापकी महोत्सवश्च। अथ ते पक्षि-णस्तं हृष्ट्वा मिथेंश शोजुः । पक्षिणां मध्ये वायसश्चतुरः श्च्यते। उन्कं च ।

A man should abandon the following six like a broken vessel, in the sea-viz. a preceptor who does not speak or teach, a sacrificial priest who does not continue his study, a king who does not protect, a wife who speaks harshly, a cowherd fond of the village and a barber fond of the forest. यामकाम-भागाय काम: यस्य. ब. २ After due deliberation or consideration. : Of a lovely or beautiful aspect. HE: आकृतः यस्य. व. v Connected with or concerning the coronation of a king. & When the water of the aricus holy places had been procured (सार्भिन). ६ After the collection (संघात) of one hundred and eight roots of trees had been made ready. After the figure of the globe of the earth with its seven islands had been drawn (विति). & Spread. When the golden jars, lamps and musical instruments had been filled respectively with water, oil and wind. The wind-pipes are said to be filled with wind when they are blown with the mouth. to Bards. 12 Engaged in repeat-: ing the Vedas. 17 Collectively, all at once. 12 The oldest or chief queen. av The multitude or assemblage of birds. Among themselves.

नराणां नापितो धूर्तः पक्षिणां चैव वायसः। दृष्टिणां च शृगालस्तु नेनिभक्षस्तगस्विनाम् ॥ ७६ ॥ तदस्यापि वचतं शाह्यम् । उकं च ।

³बहुधा बहुभिः सार्धं चिन्निनाः सुनिरूपिनाः । कथंचित्र विकीयन्ते विद्वद्विश्विन्तिनाः नयाः ॥ ७७ ॥

अथ वायमः समेर्ये तानाह । अहो कि महाजनसमागमोषं परममहोत्सवश्च । ते प्रोचुः । भा नास्ति कश्चिहिहंगानां राजा । तदस्योलुकस्य विहंगराजाभिषेको निरुपितैस्तिष्ठति समस्तपक्षिभिः । तत्त्वमपि मतं देहि । प्रस्तावे समांगतोसि । अश्वमौ कःकां विहस्साहः । अहो न युक्तमेतयन्मगृरहंमकोकिलचकवाकगुकहारितैमारसादिषु पक्षिप्रधानेषु वियमानेषु दिवान्धस्पस्य करालवक्ष्रस्याभिभकः कियते । तन्तिनन्मम मतम । यतः ।

ैवकनामश्रे कर्काक्षा राहश्चापियदर्शनः ।

अकुद्धार्य दिवान्धः स्यान्कुद्धः कंटिंग्भविष्यति ॥ ७८ ॥
तथा च

the barber is the shrewdest of men, the crow of birds, the jackal of all carnivorous animals and the भनिष्ध (an ascetic with white garments) of all saints. र His opin.on should also be taken or asked. र Any design planted in consultation with many people and well examined, generally does not fail, when it is thought of by the learned. र Having met (them). Appointed, fixed, to You have come at an opportune moment or opportunely. A species of parrot. र Blind during day time. Of a terrible look, कराल नवर नवर नवर, र This owl (lit. day-blind) when not angry is crook-nosed, squint-eyed, terrible and of an unphasant a-pect and how much so will be be when angry. The compounds in the first half of the verse are र.

रवभावरौद्दमत्युत्रं कूरमियदर्शनम् । उलूकं नृष्ठिं कत्वा का नः सिद्धिर्भविष्यति ॥ ७९ ॥ अपरं वैनतेये स्वामिनि स्थिते किमेष दिवान्धः स्वामी क्रियते । तद्यपि गुणवान्भवति तथाप्येकस्मिन्स्वामिनि स्थिते नान्यो भूषः । प्रशस्यते ।

अएक एव हिताथीं यस्तेज्ञस्वी पार्थिवो भुवः । पुगान्त इव भास्वन्तो बहवोत्र विपनये ॥ ८० ॥ तत्तस्य नाम्नापि यूयं परेषामगम्या भविष्यथ । उक्तं च । "गुरूणां नाममात्रेषि गृहीते स्वामिसंभवे । द्यानां परतः क्षेमं तत्क्षणादेव जायते ॥ ८० ॥

तथाच।

ब्यपदेशेन महतां सिद्धिः मंजायते परा । । शशिनो व्यपदेशेन वमन्ति शशकाः सुखम ॥ ८२ ॥ त ऊन्नुः । कथमेतत । स आह ।

॥ कथा १ ॥

अस्ति कस्मिश्चिद्वनं चतुर्दन्तो नाम महागजो यूथाधिपः प्रतिव-सित स्म । तत्र कदाचिन्महत्यनावृष्टिः मंजाता प्रभूतवैर्पाणि यावत् ।

What success will be ours or what success can we get by making this owl, which is terrible by nature wern florce, cruci and of an unpleasant look, a king? Even if he (the owl) be full of merits. Is proper or right. Even one king, who is powerful or lustrous, is beneficial to the wind the wanth, while many tend to destruction as the many suns do at the time of the end of the creation. Even at the mere mention of the name of the great, which is that of our lord, before the wicked, some welfare is in a moment produced. Is By the designation of the great, good success is obtained; by calling the moon their lord, the large lived happily (in their own place.) For many years, पावन in the sense of "so long as "—governs the Accusative.

तया तडागईदेपत्वेलसरांसि शोषमुपागतानि । अथ तैः समझ्तगै सं गजराजः प्रोकः । देव पिपासाकुला गजक्लभा मृतप्राया अपरे मृताश्च । तदन्विष्यता कश्चिक्रलाशयो यत्र जलपानेन स्वर्थता कश्चिक्रलाशयो यत्र जलपानेन स्वर्थता कश्चिक्रलाशयो यत्र जलपानेन स्वर्थता वजन्ति । ततिश्चर्यं ध्यात्वा तेनाभिहितम् । अस्ति महाइदो विविक्ते प्रदेशे स्थलमध्यगतः पातालगङ्गाजलेन सदैव पूर्णः । तत्त्र गम्यता-मिति । तथानुष्ठिते पञ्चरात्रमुपर्सपद्धः समामादितस्तैः स इदः । तत्र स्वेच्छया जलमवगाद्यास्तमन्वेलायां निष्कान्ताः । तस्य च इदस्य समन्नाच्छशक्विलीं अमंख्याः सकोमलभूमौ तिष्ठानि । ''ते-पि ममस्तैगपि तेगंजित्तिस्तानो अमिद्धः पिभमाः । वहवः शशका भमपौदेशियोवा विदिताः कचिन्मृताः किच्चिक्रीवैध्या जाताः । अध्ययः गने तिस्मन्न गृथं शशका मोद्देगा गजपादशुणणसमीवामाः केचिक्रमपदा अन्ये जर्जित्तिकलेवना रुपिर्मुते अस्ये हतशिशवो वर्षिपिहितलोक्क्षमाः समस्य मिथा मन्त्रं चकुः । अहो विनष्टा व-यम् । नित्यमवैद्धल्याया । उक्तं च ।

^रहेंगुशत्रपि गजां हिन्ति जिन्नजपि भुजंगमः । हस्नुजपि_ननृषो हिन्ति मानयजपि दुर्जनः ॥ ८३ ॥

तिञ्चिन्यतां कश्चिद्पायः । तत्रेकः प्रोवाच । गम्यतां देशस्यागनः । किमन्यत् । उक्तं च मृतुना व्यासन च ।

१ A deep lake or pool. र A tank. ३ A young elephant. १
Peace of mind. 4 Lonely, solitary. ६ Situated in the middle of land. ६ the Ganga or river flowing under ground. ८ Going mear on approaching it for five nights. ६ Having bathed into. १० A hole, a pit. ११ They, ১৯৯ the pits or holes. १३ With the fact heads and neeks broken. १३ With only life remaining. ११ Whese habitations were trodden down by the fact of the Elephants. तज्ञाह: अंक्या समावाम यंत्री. ३ १६ Coverted with blood. १६ With the eyes filled with tears. इ. १६ An elephant kills merely by touching, a snake merely by smelling, a king merely by laughing and a wicked man even by paying respect.

ृत्यजैदेकं कुलस्यार्थं मामस्यार्थे कुलं त्यजेत् । मामं जनपदसुगर्थं आत्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ॥ ८४ ॥

मनुः।

केंम्यां सस्यपदां नित्यं पशुवृद्धिकरीमि । पित्यं पशुवृद्धिकरीमि । पित्यं नेत्रुपो भूमिमान्मार्थमिवचारयन् ॥ ८५ ॥ अपदर्थे धनं गक्षेद्दारान्दक्षेद्धनैरि । आत्मानं मततं गक्षेद्दारिषि धनैरिषे ॥ ८६ ॥

ततश्चान्यं प्रोचुः । भोः पितृषैर्तामहं स्थानं न शक्यते सहसा त्यकुम् । तिक्वयतां तेषां कते काचिद्विभीषिकी यन्कथमि दैवान समायान्ति । उक्तं र्च । "

> ैनिर्विषेणापि संपेण कर्नव्या महती फटा । विषं भवत् मा वास्तु फटाटांपो भयंकरः ॥ ८० ॥

अथान्ये प्रोचुः । ययेवं ततस्तेषां महद्विभीषिकास्थानमस्ति येन नागमिष्यन्ति । सा च चतुरदूँतायना विभीषिका । यतो विजयद्भत्तो नाम राजास्मत्स्वामी शशकश्चन्द्रमण्डले निवसति तत्येष्यतो कश्चि-न्मिथ्याद्वतो यृथाधिषसँकाशं यैंचन्द्रस्त्वामत्र हद् आगच्छन्तं

one should abandon a single individual for the sake of the family, a family for a village, a village for a country and the earth for one's own sake. A king should abandon for his own sake without any hesitation or thought, the land, (country) though prosperous, (শ্লুম্ব) always yielding corn, and tending to the increase of cattle. अविचा पन "does not mean thoughtlessly. a One should save wealth against the time of difficulty, protect the wife oven at the expense of wealth, and oneself always by sacrificing both wife and wealth. Here the instrumental is used idiomatically in this sense. y Handed down from ancestors or foftfathers. 4 A means of terrifying, a scare-crow. Even that snake who has no poison should expand his hood fully; there may or may not be poison, but the very spreading of the hood is terrible to look at. a Dependent on a clever messenger. स. त. ८ A false or pretended messenger. e To the lord of elephants. to With the message that &c.

निषेधयति यतोस्मत्यरिमहोस्य समन्ताइसिन । पुनमिहिते श्रेद्धयवय-नौत्कदापि निम्नति । अथान्ये शोचुः । यथेनं वृद्धित लम्बकर्णो नाम शशकः । स च वर्चनरैचनाचतुरो इतकर्मजः । स तत्र प्रध्यतामिति । उक्तं च ।

[%] साकागे निःस्पृहो वाग्मी नानाशास्त्रविचक्षणः । परचिचावगन्ना च गर्को दृतः स^{ुदृष्}रेते ॥ ८८ ॥

अन्यच ।

^६यो मृग्वं लीन्यसंपन्नं राजद्वारिकमाचरेत । सिथ्यावादं विशेषेण तस्य कार्यं न सिध्यति ॥ ८९ ॥

तद्दन्विष्यतां ययस्मां समादात्मनां मुह्निमुक्तिः। अथाय्ये प्रोचुः । अश्वस्ये प्रकृतेतत् । नात्यः कश्चिद्पायोस्माकं जीवितस्य । तथेव कियामा । अथ लघ्यकणी गज्यथाधियममीपे निर्ह्मियता गत्यवान्त्यान्त्र । तथेव कियामा । अथ लघ्यकणी गज्यथाधियममीपे निर्ह्मियता गत्यवान्त्य । भो भा दृष्ट्गज किमेवं लीलधी निःशङ्गतयात्र चन्द्रहेद आगच्छिम । तलागन्तव्यं निवर्यवामिति । तद्राकण्यं विस्मितमना गज्ञ आह । भोः कस्त्वम । स आह । अहं विजयद्वो नाम शशक्यान्द्रमण्डले बसामि । माप्रतं भगवता चन्द्रममा तव पार्थ्व प्रहितस्त-स्य वचनस्य अर्द्धैयत्वीत । तद्रलुत्वा म आह । भोः शशक तत्क-थ्य भगवतश्चन्द्रममः संदंशं येन सत्वरं कियते । स आह । भव-थ्य भगवतश्चन्द्रममः संदंशं येन सत्वरं कियते । स आह । भव-

Forbids, prevents. Thinking those words to be reliable. & Very elever in putting words together, very skilful
in composition. I Conversant with the duties of a messenger.
That messenger, who is well-formed, free from any desire, eloquent, and well-versed in various sciences, and
who can know the minds of others, is a desirable one to
a king. HART A. & The business of him, who appoints a
foolish, and greedy royal-porter, and especially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
lies, to do any work, will not succeed. Here specially one who tells
li

तानीतैक्वसे यूथेन सहागच्छता प्रभूताः शशका निपातिताः । तिकं न वेति भवान्यन्मम श्रियहोयम । तयि जीवितेन ते प्रयोजनंनदा केनापि प्रयोजनंनप्यत्र हुदे नागन्तव्यमिति संदेशः । गज आह । अथ क वर्तते भगवान्स्वामी चन्द्रः । स आह । अत्र हुदे सांप्रतं शशकानां भवयूथमैथितानां हतशेषाणां समाश्वासनाय समायात-स्तिष्ठति । अहं पुनस्तवान्तिकं प्रेषितः । गज आह । ययेवं तहश्यमे तं स्वामिनं येन प्रणम्यान्यत्र गच्छामः । शशक आह । भो आ-गच्छ मया सहैकाकी येन दर्शयामि । तथानुष्टिते शशको निशास-मये तं गजं हदतीरं नीत्वा जलमध्य स्थितं चन्द्रविस्वमदर्शयत । आह च । भो एव नः स्वर्गा जलमध्ये समाधिस्थित्वहित तिन्भृतं प्रणम्य सत्वरं वजिति । नो चेत्समाधिभङ्गाद्रयोपि प्रभृतं किन्तं किन्धित । अथ गजोपि त्रस्तमनास्तं प्रणम्य पुनर्गमनाय प्रस्थितः । शशकाश्च तिह्नीदारभ्य सपिवागः सुस्तेन स्वेषु रणनेषु तिष्ठन्ति रस्म । अताहं ववीमि ।

व्यपदेशेन महता सिद्धिः संजायते परा । शशिनो व्यपदेशेन वसन्ति शशकाः सुखम ॥ ९० त

तथा च।

^६क्षुद्रमर्थपतिं प्राप्य न्यायान्वेषणतत्परी । उभावपि क्षयं प्राप्ती पुरा शशकपिञ्जली ॥ ९९ ॥ ते प्रोचः । कथेमतत । स आह ।

॥ कथा २॥

अस्ति कस्मिश्विद्वक्षे पुराहं वसामि । तत्राधस्तान्कोटरे कपिञ्ज-लो नाम चटकैः प्रतिवसति स्म । अथ सदैवास्तमनवेलायामागत-योर्क्ष-गेरनेकसुभाषितगोष्ठचा देवषिज्ञक्षिषिराज्ञिषपुराणचरितकिनिन

v Yesterday. On any business or account. Destroyed by your herd. Engaged in meditation. From that day forward, thenceforward. Formerly a have ard a sparrow, Kepinjala, going to a mean king wishing to seek redress, were both destroyed. A sparrow. The celestial, Brahmancal and royal sages. Old, ancient.

च पर्यटनदृष्टानेककीर्नृहलप्रकथनेन च परमक्षुलम्जुभवतीः काली वजित । अथ कदान्तित्कपित्रजलः प्राणयाद्यर्थमन्येश्वटकैः सहान्यं पकशालिप्रपूर्व देशं गृतः । ततं याविश्वशासमयेषि नायातस्तान्वदृहं मोद्वेगमनास्तद्वियोगेदः सितश्चिनितवान । अहो किमय क-पित्रजलो नायातः । किं केनापि पाशेन बद्ध उतौहोस्वित्केनापि व्यापितः । सर्वथा यदि कुशंली श्वाति तन्मा विना न तिष्ठति । एवं मे चिन्तयती बहून्यहानि व्यतिकान्तानि । ततथ तत्र कोटंगे कदाचिन्व्छीष्रमी नाम शशकोस्तमन्वलायामागत्य प्रविष्टः । मयापि किंग्जलिगशन्वेन न निवारितः । अथान्यस्मित्रहानि किंपजलः शालिभक्षणाद्तीव पावग्तनुः स्वमाश्रयं स्मृत्वौ भूगौष्यवेच समायातः । अथवा माध्वदम् स्यते ।

ंन ताहुरुज्ञायंत सीम्व्यमपि स्वर्गे शरीरिणाम । - इरिट्रेपि हि याहक्स्यात्स्वदंशे स्वपुर गृहे ॥ ९२ ॥

'अथामी कोटगन्तर्गतं शशकं दृष्ट्या भैक्षिपमाह । भी मर्दायमेतहू-हम । बच्छीन्नं निष्कम्यताम । शशक आह । न तंबदं गृहं किंतु ममैब । तिक् मिट्टया परुषाणि जन्मिम । उक्तं च ।

> ^{१९}वार्षाकृपतडागानां देवाळयकुजन्मनामः । - उत्मर्गात्परत**ः स्वा**स्यमापं कर्तुं न शक्यते ॥ ९३ ॥

-तथा च।

By the mention of various curiosities seen in rambling (by us). Full of ripe rice-crop. Grieved at his separation. Or a If he is safe or all right. Going quickly, of quick motion. By reason of the despair of meeting Kapinjala again. That happiness, which people, enjoy in their own country, town and house though poor, is never obtained even in heaven. Revillingly. Speak harsh words. It is not possible to assert one's mastery over a well; a pond, a lake, temple and a tree after they have been once left off or abandoned.

'प्रत्यक्ष यस्य यद्धकं गृहार्य दश वत्सरान्। तत्र भुक्तिः प्रमेरणं स्यात्र साक्षी नाक्षराणि चं.॥ ९४ ॥ वमानुषाणामयं न्यायो मुनिभिः परिकीर्तितः। तिरश्चां च विहंगानां यावच्छिशुसमाश्रयः॥ ९५ ॥

तन्ममैतहृहं न तवेति । किपंजलु आह । भो यदि सैमृतं प्रमाणी-करोषि तदागच्छ मया सह येन स्मृतिपाठकं पृष्ट्वा स यस्य द्दाति स मृह्वातु । तथानृष्टिते मयापि चिन्तितम । किमज भविष्यति । मया द्रष्टव्योयं न्यायः । ततः कौतुकाद्दमपि तावेनु प्रस्थितः । अजान्तरे तीक्ष्णीदंष्ट्रो नामारण्यपार्जाग्स्तयोविवादं श्रुत्वा मार्गासचं नदीतटमा-साय कत्रकुरोपप्यदा निर्मालितेकनयन उर्ध्ववाहुर्धपेरदहृष्ट्रभूनिः श्रीसूर्याभिमुग्वे उमा धर्मदेर्शनामकरात । अहा अारोयं मंमारः क्षणभंगुदाः प्राणाः । स्वप्रमदशः प्रियसमागमः हेर्यकालवन्कुदुम्ब- प्रसिद्धायम् । तद्धर्म मुक्तवा नान्या गतिरम्न । उनं च ।

> ^{९६}यस्य धर्मविर्दानानि दिनान्यायान्ति यान्ति च । स लाहकारभस्त्रेव श्वसचिषि न जीविति ॥ ९६ ॥ ध

Mere possession is a proof of ownership in that case where houses and other things are occupied (enjoyed) for ten years in the presence of the owner. and neither witnesses nor documents (letters or writing). This is the deci-ion laid down by sages in the case of men; while in that of the lower arimals and birds possession lasts only so long as their young ones live therein (that is, in the nest). a Smriti-law." One versed in law, or one who has studied the Smritis. After them (two). & Of sharp or pointed jaws • Dispute, & Lying adjacent to the road. . Who ha! taken Kusa grass in hand. कृत: कुज़ोपपद: यन. ६. १ Who touched the ground with half his foot. 4. 17 With his face towards the god, sun. 3 Religious instruction. 12 Perishing in a moment. 14 Jugglery, delusion. 14 Without. 14 That man, whose days come and go away without the performance of any religious action, does not live though alive, like the bellows of a black-smith.

ैनाच्छादयति कीपीनं न दंशमशकापहम्॥ शुनः पुष्छमिवानर्थं पाण्डित्यं धर्मवर्जिनम् ॥ ९०॥

अन्यव

पुलका इव धान्येषु पृतिका इव पक्षिषु :

मशका इव मर्त्येषु येषां धर्मी न कारणम् ॥ ९८ ॥

श्रेयः पुष्पफलं वृक्षाद्वाः श्रेयो घृतं समृतम् ।

श्रेयस्तैलं च पिण्याकाग्नेयान्धर्मस्तु मानुषात ॥ ९९ ॥
सृष्टा मूत्रपृरीपार्यमाहाराण च कवलम् ।

धर्महीनाः परार्थाय पुरुषाः पश्चा यथा ॥ १०० ॥

स्थैर्यं मर्वेषु कत्यपु शंसन्ति नयपण्डिताः ।

विह्नत्रायपुकस्य धर्मस्य त्वरिना गितः ॥ १०० ॥

मंक्षेपात्कस्य धर्मा जनाः कि विस्तरेण वः ।

परीपकस्य पृष्पाय पाषाय पर्याडनम् ॥ १०० ॥

r Learning without religion is as useless as the tail of a dog which neither covers the secret part nor wards off gnator mosquitos, because it (पादिन्य) cannot remove or cover sin (कीपान). २ Those whose origin does not lie in religion. are , like पुलकाs in corn, पुनिका (a bird) among birds and gnats among mortals : Flowers and fruits are better than or preferable to a tree, clarified butter is said to be preferable to curds, oil to oil-cake and religion to a human being. क्यापालं is समाहारदंद्र. • v Construe (यदाप नरा) परार्थाय मुद्दा । स्मथापि) यदाधर्महानास्तरा ने पक्षव इव मुत्रपुरापार्थ आहाराय च केवलम (भवन्ति) Men, who are created for the sake of spiritual actions, but win are without religion, are like beasts only giving out urine and odure and cating food. Here στ = στη- and στην, therefore, means στηγή the highest good to be secured by following a religious course of conduct. Those who are proficient in politics always praise steadiness or patience in all actions; but the course of religion. which is beset with many obstacles, is very speedy. & Bridly de we describe to you, oh people, your religion, what is the use of prolixity? Obligations conferred on others lead to merit, while the persecution of others leads to sin.

ै.श्रूयंता धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैवावधार्यताम् । आत्मनः प्रतिकृलानि परेषां न समाचरेत् ॥ १०३ ॥

अथ तस्य ता धर्मदेशनमं श्रुत्वा शशक आहं । भोः किषजल एष नदीतीरे तपस्वी धर्मवादी तिष्ठति । तदेनं पृच्छावः । किषजल आहं । नतु स्वभावतीयमस्माकं शत्रुभृतः । तहूरे स्थित्वा पृच्छावः । कदाचिदस्य वतवैकल्यं संपत्स्यते । ततो दूरस्यौ ताबूचतुः । भोस्त-पस्विन्धमेदेशक आवयोविवादो वर्तते । तद्धमेशीस्रद्वारेणास्माकं निर्णयं देहि । यो हीनवादी स ते भक्ष्य इति । स आहं । भद्भौ मां मैवं वदतः । निवृनोहं नैरकमार्गाद्धिसाकर्मणः अहिसैव धर्ममार्गः। उक्तं च ।

'अहिंसापूर्वको धर्मो यरंमात्सद्भिरुदाहतः।

यूकमत्कुणदंशादींस्तरमानानिष रक्षयेत्॥ १०४॥

'हिंसकान्येव भूतानि यो हिनस्ति स निर्धृणः'

स याति नरकं धोर् किं पुनर्यः शुभानि चं॥ १०५॥

एते ये याज्ञिका अपि यज्ञकर्मणि पश्चन्द्रान्ति ते मूर्त्ताः । परमीर्थं

र Let the essence of religion be heard, and being heard be carefully attended to; one may do what is unfavourable to himself and not that which is so (unfavourable) to others. आत्मनः प्रतिकृत्यानि समापरेत् परेषां न समाकरेत्. र An ascetic who preaches religion. र By nature. र Deficiency. According to the presepts laid down in law. ६ Making a defective statement. ७ The action of killing which is a way to hell. Here नरकपाने is an adjective of हिसाकमेण:. ८ As the absence of killing is said by the good to be the foremost thing in religion, one should abstain from killing even such creatures asp louse, bug, gnat and others. ९ He, who kills even those creatures which are carnivorous, is said to be cruel and goes to have horrible hell, much more, therefore, does he who kills those which are innocent (क्यानि). कि पुत: means how much more, or how much less? १० The real essence or truth.

श्रुतेनं जानन्ति । तत्र किलैतदुकं यदुजैर्यष्टव्यम् । अंजा बीह्रयस्ता-बत्समबार्षिकाः कथ्यन्ते न पुनः पशुविशेषाः । उकं च ।

> ैवृक्षािश्वित्त्वां पशुन्हत्त्वा कत्वा रुधिरकर्दमम् । यथेवं गैम्यते स्वर्गे नरकं केन गम्यते ॥ १०६ ॥

तन्नाहं भक्षयिष्यामि जयपराजयनिर्णयं करिष्यामि । परं वृद्धोहं
दूरान्न यैथावच्छुणोमि । एवं ज्ञद्भवा समीपवर्तिनौ भून्वा विवौदं
बदतं येन मे विज्ञानपरमार्थं विवादं वदनः पैग्तंन विरुध्यते। उक्तं च।

भानाद्वा यदि वा लांभान्कोधाद्वा यदि वा भयात् । यो न्यायमन्यथा ब्रुत स याति नन्कंनरः ।, १०७ ॥

त्थाच।

^९एँकमश्वानृते हन्ति दश हन्ति गवानृते । - शतं कृज्यानृते हन्ति सहस्रं पुरुषानृते ॥ १०८ ॥ ^{१°}उपविष्टः सभामध्ये यो न वक्ति स्कुटं वचः । - तस्माहृरण स त्याज्यो न्याया वी कीर्तयेदृतम् ॥ १०९ ॥

By Aja (she-goats) is to be understood ifffr a kind of rice. And not the animals www. If by cutting down trees, killing animals and shedding blood (lit. making a mud of blood) one can go to heaven, what is there - by doing which one can go to hell ? that is, these are enough to take one to hell. v Correctly, rightly. & The cause or point in dispute. & While I am deciding your case, the truth of which is known. . Heaven, heavenly bliss. 97944 मुक्तं = प्रम् ं That man, who either through pride, avarice, anger or fear, decides a case wrongly or unjustly, goes to hell. . He, who makes a false statement with respectate a horse, is said to kill one creature, he who does so with respect to cows, kills ten, he who does so with respect to a daughter, kills a hundred and he who Goss so with respect to man, kills a thousand. to He, who ested on the judgment seat, does not speak out his decision nor gives a true judgment, should be abandoned from a distance. अतं truth. Understand न before कीतेयेत.

तस्माहिशैब्धैर्भूत्वा कैर्णोपान्ते निवेषताम् । कि बहुना । तेन श्चद्रेण तूर्णं विश्वासि तावुभौ यथा बुद्धिविहीनौ तौ संज्ञाताबङ्कवर्तिनौ । ततश्च तेनापि सैमकालमेकः पादान्तेनाकान्तोर्म्यो दंष्टाकैकचेन । ततो गतपाणौ तौ भक्षिताविति । अतोइं बवीमि ।

क्षुद्रमर्थपतिं प्राप्य न्यायान्वेषणतत्परी । उभावपि क्षयं प्राप्ती पुरा शशकपिञ्जली ॥ ११० ॥

तद्भवन्तोप्येवं दिवान्धमर्थपितमासाय राज्यंन्धाः शशकपिंजलमार्गेण यास्यनि । एवं ज्ञात्वा यदुचितं तद्विधेयम् । अथ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा साध्वनेनाभिहितमित्युक्त्वा भूयोपि पार्थिवीर्थं समेत्य
मन्त्रयिष्याम इति बुवाणाः सर्वे यथाभिमेतं जग्मुः । केवलमविशेष्टो
भद्रौसनोपविद्योभिषेकार्थं दिवान्धः ककालिकया सहस्तं । अश्र देः नाभिहितम् । कैंः कोत्र । भोः किमयापिन कियते मेभिषेकः । अथ ककालिकयाभिहितम् । भद्र कतोयं विद्यस्तं ,क्किन । गतास्ते विहगा यथेप्सितासु दिश्च । केवलमेक एवायं वायसः केनापि हेर्तुना
तिष्ठति । तदुत्तिष्ठ येन त्वां स्वाश्ययं प्रापयिष्यामि । तच्छुत्वा स सविषादं वायसमाह । भो दुष्टात्मन किं मया तेपकतं यद्वाज्याभिषको
मे विद्वितः । तद्वप्रभृति सान्वयमीवयोवेरम् । उक्तं च ।

^{1६} रोहते सायकैर्विद्धं वनं परशुना हतम् । वाचा दुरुक्तं वीभत्सं न संरोहति वाक्क्षतमः॥ १९१ ॥

र For विश्वस्थान र Near the ear, that is, by coming close to me. ? Quickly. Y So that they became destitute of talent and went quite close to him. A tonce. & Was seized under the paw. & With the saw-like jaws. & Being blind or unable to see during night. & Will go by the way gone by Sasaka and Pinjala; that is, meet with the same fate. १० This goes with मेम्ब्रियम् ११ As each pleased or liked. १२ Seated on a spkudid seat. ११ Who is there? १४ For some purpose or motive. १५ Togother with the retinue. १६ A forest pierced by arrows and cute down by an axe grows (again); but the wound caused by words which are abusive and obscene is never healed. विशेष चित्रसेत = वाचा धर्म. नि.

इत्येवमभिधाय ककालिकया सह स्वाभयं गतः । अथ भयस्या-कुलो वायसो व्यक्तिन्त्यत् । अहो अकारणवैरस्यसादयेता मया किं-स्याहतम् । उक्तं च ।

भदेशैकालज्ञमनायितिक्षमं
यदिनियं लाघवकारि चात्मनः।
योत्राज्ञवित्कारणवर्जितं वचो
न तद्वचः स्याद्विषमेव तद्ववेतः॥ ११२ ॥
बेलोपपजोपि हि बुद्धिमालगः
परं नपेत्र स्वयमेव वैरिनाम ।
भिषद्धमास्नीति विचिन्त्य भक्षपेत् ।
अकारणात्को हि विचक्षणो विषम् ॥ ११३ ॥

एवमुक्त्वा कुक्रोपि स्वभवनं पित प्रायात् । तहस्स एवमस्माभिः सह वैरं कैशिकानामन्वयागतम् । मेघवर्ण आह् । तात तद्वं गते-स्माभिः किं कियते । स आह । वस्म एवं गतेपि पाहुण्याद्पर्धः स्थूँलोभिषायोस्ति । तमझीकत्य स्वयमेवाहं तिह्वज्ञयीय यास्यामि रिष्टुन्वञ्चयित्वा व्धिप्यामि । उक्तं च ।

र Bringing upon, incurring. Instru. of आवादयन Pre. P. of सद with आ caus. र The words uttered by one, in which there is no consideration of place and time, which are not good for the future, which are unfleasant, which bring meanness on one, and in which no object is secured, are not so (words) but are poison itself. अदंशकाल में = न दंशकाल में न त. दंशकालों मानानीति उप. अनायतिकानं = भागतिकानं त. त. कारणविज्ञतं त. त. र A talcuted map though possessed of strength, should not make an enemy of another of his own accord; for what wise man will eat poison without any reason, thinking that he has got an antidote against it (poison)? Y Hereditary. A Such being the case. A Other than the usual six. According to the rule of thumb. & For his conquest or for conquering him.

बहुबुद्धिसमुपेताः सुविज्ञाना बलोत्कटान् । शक्ता वश्वयितुं धूर्ता बाह्मणं, छागलादिव ॥ ११४ ॥ मेषवर्षा आह । कथमेतत् । सोबवीत् ।

॥ कथा ३॥

अस्ति कस्मिश्चिद्धिष्ठाने मिगशर्मा नाम ब्राह्मणः कृत्मिहैं मन्परिग्रहः प्रतिवस्ति स्म । स कदाचिन्माधमासे सौन्यानिले प्रवाति मेषाच्छादिते गगने मन्द्रमन्दं वर्षति पर्जन्ये पशुप्रार्थनार्थं कंखिष्ठान्मान्तरं गतः कश्चियजमानो याचितः । भो यंजमान आगामिन्याम-माबास्याया यक्ष्यामि यक्षम् । तयर्जनार्थं पशुमेकं समर्पय । अथ्येतः नार्ताव पीवरतनुः पशुः प्रदनः।सोपि समर्थसं पशुमितश्चेतश्चे गच्छनं । विकाय स्कन्धे केला सन्वरं पुराभिमुषं प्रतस्थे । अथ्य तस्य गच्छतो मार्गे वयो पूर्ताः शुद्धामकण्ठाः संमुष्ता वभूदः । तैस्ताहर्शं पीवरतनुं पशुं स्कन्धे कतमालोक्य मिथोभिहितम् । भो अस्य पृशोभिक्षणाद्येतनीयो हिमपाता व्यथ्यता नीयते । तदेनं वञ्चयित्वास्य सकाशाहृह्यते । अथ्य तेषामेकंतमो वेषपिन्वेतनं विधाय संमुखो मून

र Those, who are possessed of great talent, and are very wise, are able to deceive even the powerful, as did the rogues in the following story deprive a Brahman of his goat. र Who had taken upon himself the 'vow of keeping up the sacred fire. र While a gentle breeze was blowing. Y The owner of a certain house. Coming or ensuing. Y For sacrificing. Y Fat-bodied. त्यारा तन्यस्य. त. ८ Here there sevidently a mistake. समर्थ ought to be समर्थ which is the reading of another edition. Y Going here and there, that is, active. Yo This is an idiomatic way of saying समर्थ प्रवार पर मिशाय. १६ Belonging to this day, to-day's. १६ Albe falling down of frost will be rendered useless, that is, we shall not suffer from the effect of frost by eating this yearn goat. १६ One of many—because they were three. १४ Having changed his dress, that is, having assumed a disguise.

त्वापरमार्गेण नमाहिताप्रिमूचे। भो भो बालाप्रहाप्रिन् किमेवं जनिक-रुद्धं हास्यकार्यमनुष्ठीयने यदेष सारमेयोपवित्र स्कन्धापिरुढो नी-यते। उक्तं च।

> ^४श्वानकुर्क्कुटचाण्डालाः समस्पर्शाः प्रकीर्तिताः । रासभोष्टी विशेषेण तस्मानान्नैव संस्पृशेत् ॥ ११५ ॥

ततश्च तेन कोपाविधेनाभिहितम् । अहो किमन्धो भवान्यत्यध्यं सारमेयैत्वेन प्रतिपाद्यासि । स आह् । बन्हन् न कोपः कार्यः । य-धेच्छं गम्पताम् । अथ याविकि चिद्वनान्तरं गच्छति ताविद्वतियो धू-र्तः संमुखमभ्युपेत्य तमुवाच । भो बन्हन् कष्टं कष्टम । ययपि बहु-भोयं मृतवन्सैस्तथापि स्कन्ध आगेपयितुमशक्यः । उक्तं च ।

°र्तिर्यञ्चं मानुषं वाषि यो मृतं संस्प्रशेत्कुधीः । षञ्चगट्येन शृद्धिः स्यानस्य चान्द्रायणेन वा ॥ ११६ ॥

अथासी सकोममाह । भाः किमन्धां भवान्यत्तरां मृतवत्सं वद-सि । सोवर्वात । भगवन मा कोपं कुरु ाँ अज्ञानान्मयाभिहितम् ।

The Brahmana who kept the sacred fire. 7 A foolish Agnihotrin. बालभामी अग्रिटीची. क. ३ A ridiculous action. ४ A dog, a cock and a Chindala are declared to be of equal touch (that is, their touch is equally contaminating), and especially an ass and a camel; therefore, one should never touch them. समस्पर्जाः वः ममाः स्पर्जाः शंखां. ५ that a goat is a dog. & As he proceeded a little, forward in the woods A dead calf. That foolish person who touches either a lower animal or a human being that is dead, will be purified either by Panchagavya or by the vow called Chandrayana. Chándrayana is a religious observance regulated according to the waxing and waning of the moon. In it the daily consumption of food is reduced from fifteen mouthfuls to nothing during the dark fortnight; and then increased in the same manner during . the bright fortnight. प्याच्य-Five products of the eow, taken collectively. They are :-- मृत्रः गोमयः क्षार, दि and आज्य-

तत्त्वमात्मन उचितेन् समीचरेति । अथ यावत्स्तोकं वनान्तरं गच्छ-ति तावचृतीयो धृर्तः संमुखमुपेत्य तमुवाच । भो अथुक्तमेतयदासमं स्कन्धारुढं नयसि तन्यज्यतामेषः । उक्तं च ।

> ⁸यः स्पृशेदासभं मर्त्यो ज्ञानाद्ज्ञानतोथवा । सचैलं स्नानमुद्धिष्टं तस्य पापपशान्तये ॥ ११७ ॥

तत्त्यजैनं यावत्कोपि न पश्यिति । अथासी तं पशुं राक्षसं मन्य-माना भयाद्भूमी प्रक्षिप्य स्वगृहमुद्दिश्यै पलायितुं पारब्धः । ततस्तेपि त्रयो मिलित्वा पशुमादाय यथेच्छं भक्षितुमारब्धाः । अनोहं ब्रवीमि ।

बहुबुद्धिसमुर्पेताः सुंविज्ञाना बलोत्कटान् । शक्ता वञ्चयितुं धूर्ता बाह्मणं छागलादिव ॥ ११८ ॥ अथवा साध्विदमुच्यते ।

^{प्र}अभिनवमेवकविनयैः प्राघृर्णोकैर्विलामिनीरुदितैः । धूर्तजनवचननिकरैरिह कश्चिद्वत्र्चितो नास्ति ॥ ११**९ँ**॥

तद्त्रास्ति किंचिद्वक्तव्यमेव । तद्वधीय यथोकमनुष्ठीयँताम् । स आह । तिर्हे समादिश । तबादेशी नान्यथा कार्यः । स्थिरजीव्याह । बत्स आकर्णय तिर्हे सामादीनितिकस्य यो मया पञ्चम उपायो नि-रूपितः । तन्मां विपक्षभुतं कत्वातिनिष्ठस्वचनैर्भत्सर्यं । यथा विप-

र Act as you think proper. र That man who touches an asseither knowingly or unknowingly, has a संस्त (with the garment on) bathing prescribed to him for the removal of the sin र द्वरहासिया = स्वाहाभिग्राम । र There is no body in this world that is not deceived by the modesty of new servants, by the words of guests, by the cries of amorous harlots and the expressions made use of by roguish persons. Having attentively considered it. ६ Will not be disobyed. • Considering me to have become your enemy. • Scold, upbraid.

क्षत्राणिधीनां प्रत्येयो भवित तथा समाहतरूँ धिरैरालिष्य गां न्यग्रोध-स्याधः प्रक्षिप्य गृम्यतां पर्वतमृष्यमूकं प्रति । तत्र भ्रापरिवारस्तिष्ठं या-बद्हं सपत्नान्सुप्रणीतेन विधिना विश्वासाधिमुखान्छत्वा छतार्थी ज्ञातदुर्गमध्यो दिव्हो तानन्धतां प्राप्तास्त्वां नीत्वा व्यापाद्यिष्यामि । ज्ञातं मया सम्यक् । नान्यथा सिद्धिरस्ति । मत्वेक्षस्व । यता दुर्गमे-तद्भसाररहितं केवलं वधाय भवित । उक्तं च ।

^६अपसारसमायुक्तं नयज्ञैर्दुर्गभुच्यते । अपसारपरित्यक्तं दुर्गव्याजनं बन्धनम् ॥ १२० ॥ ^{*}न च त्वयास्मदर्थं खपा कार्या । उक्तं च ।

्अपि.प्राणसमानिधान्पालिताँलालिकानिषः। *भृत्वान्युद्धे समुत्पन्ने पश्येन्स्लानामिव स्नजम् ॥ १२१ ॥

तथा च।

ैप्राणवद्रक्षेयुद्धत्यान्स्वकार्यमिव पापयेत ।

• सदैकदिवसस्यार्थे यत्र स्याच्छत्रुमंबमः ॥ १२२ ॥

तत्त्वया नात्र विषय निषयनीयोहम । इत्युक्त्वा नेन सह शुष्कै-

The emissaries of the enemy may be convinced that &c. ? With the blood brought together or collected. Having made them confident about my being a deserter from your camp by a well-planned action. y Having known the interior of the fort. Escape or way to escape. & Those who are conversant with politics say that that is a fort which has a way to escape, while that which has no means of escape is a prison in the shape of a fort. " Nor should you show any pity for me. & When a war arises one should look upon one's servants, though dear as life itself, protected and fondled, as upon a faded garland of flowers. Tone should always protect one's servants as life itself and entertain them as one's own business, against that day on which there is an encounter with the enersy. For स्वकार्यमिव another edition reads स्वकार्यमपि which means one should also promote one's business. to Vain or useless, and hence pretended (quarrel).

कलहं कर्तुमारन्धः । अथान्ये ते तस्य भृत्याः स्थिरजीविनयुच्छृहुलं-वाचा जल्पन्तमर्वेलोक्य तस्य वधायोयता मेघवर्णेनामिहिताः । अ-हो निवर्गन्नं यृयम् । अहमेवास्य शञ्जपक्षगातिनो दुरात्मनः स्वयं निर्मेहं करिष्यामिं । इत्यभिधाय तस्योपिर समारुश्च लघुचन्चुमहौरे-स्तं निहत्य रुधिरेण प्रावित्वा यूर्थोभिभेतं सपरिजनो गतः । अज्ञा-नतेर ककालिकया द्विपत्पणिधिभृतया सर्वं तद्मात्यव्यसनं मेघवर्ण-स्य गमनं चालूकराजाय निवेदितम् । यनवारिः संप्रति कापि भीतो भीतपरिवरिश्च प्रचलितः । उलुकोपि तदाकण्यास्तमनवेलायां सा-मात्यपरिजनो वायसवधार्थं प्रचलितः । प्राह च । यदहो त्वर्यतां स्वर्यनाम् । भीतः शत्रः पलायनपरः पण्यैर्लभ्यते । उक्तं च ।

शत्रोः भचलने छिद्रमेकमन्यत्र संश्रये ।
कुर्वाणो जायने वश्यो व्ययन्वे राजसेविनाम् ॥ १२३ ॥
न च च्छिदं विना शत्रुर्देवानामि सिध्यति ।
छिदं शकेण संप्राप्य दिनेर्गमी विदारितः ॥ १२४ ॥
एवं ब्रुवाणाः समन्तानं न्ययोधपाद्यमाह्नदे स्वयनाः स्वयन्यो

यावन कश्चिद्वायसा दृश्यते तावच्छाखायसमारूढो हृष्टमनाः स्तूयमानो वैन्दिभिरुक्तकराज एतदुवाच । अही ज्ञायता तेषां मार्गः । यन्कृतमे-न मार्गेण ते प्रनष्टाः काकाः । तन यावदुर्गं समाश्चयन्ति तावदेव पृष्ठतो गत्वा व्यापाया भवन्ति । उक्तं च ।

Note unrestrained words. The Chastisement, punishment. As he wished or intended. Who was or acted as the spy of the enemies (the owls). Whose retinue is frightened at the words of the enemies (the owls). Whose retinue is frightened at the words of the enemies (performed in a former existence) to find an enemy timid and intent on flight. One opportunity for attack is the removal of the enemy from one place and taking shelter in another; and he who moves from his place when the servants, of the king are bewild red, is subdued.
An enemy cannot be conquered without the discourcy of his weak point (freq over by Gods; S'akratore open the fætus of Ditiafter having found a cole (weak point). to Having surrounded it from below. The royal bards. The Royal bards. The Royal bards.

ैबृत्तिमप्याश्रितः शञ्चरवध्यः स्याज्ञिगीषुणा ।
किं पुनः संश्रितो दुर्गं सामय्या परया युतर्ग् ॥ १२५ ॥
अथास्मिन्यस्तावे स्थिरजीवी मन्दंमन्दं शब्दमकरोत् । तच्छुत्वा
से सर्वेप्युलूकास्तस्य वधार्थं प्रजग्मः । अथ तेनोक्तम् । अहा अहं
स्थरजीविनामः मेघवर्णस्य मन्त्रा मेघवर्णनेदशीमवस्थानीतः ।त्रिक् वेदयध्वमात्मनः स्वामिन । तेन सह बृह् वक्तव्यमस्ति । अथ तैनि-वेदिते स उल्लकराजा विस्मयसमाविष्टस्तरसकाशं गत्वा प्रोबाच । भोः किमेता दशां गतस्त्वम् । तत्कथ्यताम् । स्थिरजीव्याह देव भू-यताम् । अतीतदिने म दुरात्मा मेघवर्णो युष्मद्यापादिनप्रभृतवायसा-न्दृष्ट्वा युष्माकपुपरि कोपशोकप्रस्तो युद्धार्थं भ्रव्वलिव आमीत । ततो मेथाभिहितकः । स्वामिन् न युक्तं भवतस्तदुपरि गन्तुम । उक्तं च ।

हिनवलो विरोध

• वन भूतिकामो मनसापि वाञ्छेत ।

न वध्यते वेतसवृत्तिरव

व्यक्तं प्रणाशो हि पतंगवृत्तेः ॥ १२६ ॥

तनस्योपवदानेन संधिर्विधातुं युक्तः । उक्तं च ।

बलवन्तं रिपुं हृद्द्वा सर्वस्वमपि बुद्धिमान् ।

दन्त्वा परक्षयेत्याणानक्षितैसीर्धनं पनः ॥ १२७ ॥

र An enemy who has taken shelter even beyond a sonce cannot be killed by one desirous of conquering; much lest, therefore, can be be killed who has taken shelter in a fort furnished with good provisions (of food). र Opportunity. र Full of wonder or amazement. r Last day, yesterday. Construe this with मुद्धार &c. ६ One who is deficient in strength should never, if he wishes his welfare, wish even in his mind to be on hostile terms with the powerful. He who assumes the humility of a reed, is never killed, while the destruction of him who acts like the moth, is said evident. देतवाचा:—व. देतवाये वृष्यियः प्रत्यावि to be similarly dissolved. • By the offers of gifts. < Having seen that the enemy is powerful, a wise man should save his life by giving him everything; that (life) heing saved wealth is again obtained. ते रक्षिते: Instru. absolute.

तन्छुत्वा तेन दुर्जनप्रकोपितेन त्वत्यक्षपातिनं माँमशङ्कमानेनाहमीहशीमवस्यां नीतः। तत्तव पादाः सांप्रतं ये शर्रणम् । किं बहुना
बिक्तमेन । यावदर्गः प्रचलितुं शक्नोमि तावन्वां तस्याश्यये नीत्वा सर्ववायसक्षयं विधास्यामि । अथारिमर्दन एतदाकण्यं पितृपैतामेहान्सचिवानेकत्र स्थान आकार्यं तैः सह मन्त्रितवान् । रक्ताक्षः क्रूराक्षो
दीनाक्षो वक्रनास एते तस्य चत्वा्रः सचिवाः । तत आदौ रक्ताक्षं
पृष्टवान् । भद्र तावदेष तस्य रिपोर्मन्त्री मम हस्तगतः। तिकं क्रियताम् । स आह । देव एष तस्यायो मन्त्री ययपि वेलामुहूर्तगुणिन
दुर्जनोक्तेन वाक्येन वियोजितस्तद्प्यस्य वाक्यं श्रोतव्यं यतो न
सदैव विग्रहासंकेन भूभुना भाव्यम् । उक्तं च ।

केषक्षयो न निद्रा च न विलासेषु च स्पृहा । विष्रहासकचिनानां न रितः कापि जायते ॥ १२८ ॥ तस्मादस्य द्वारेण तेन सह साम्ना वर्तितन्यम् । उकं च । "सामादिदण्डपर्यन्तो नयः शोकः स्वयंभुवा । तेषां दण्डस्तु पापायांस्तं पश्चाद्विनियोजयेत् ॥ १२९ ॥ तथा च ।

ैंसामसिद्धानि कार्याणि विकृतिं यान्ति न किञ्चित् । सज्जनानां मनांसीव भवन्ति प्रमुदे सदा ॥ १३० ॥

Ruspecting me to be a partisan of yours. Ro that your majesty (your Majesty's feet) is now my recourse. a Handed down from forefathers, hereditary, y Having called. First, in the first place. & Having the property οf time and auspicious moment. Estranged, alienated. Always gievn to war & When the minds of kings are intent on hostility, their treasure is wasted, they get no repose, have no desire for sports and find no pleasure any where. विमहा--ना--व. विमहेषु आसकानि विचानि येवां. १० The self-born (Brahma.) has said that policy has peace for its beginning and war for its end; but war or punishment is the worst of them, and one should make use of it after all the rest have failed, to Business accomplished by means of peace is never spoiled, and like the minds of the good it always produces great delight. प्रमुद्दे भ-बन्ति 🚅 प्रमुद्दं जनयंति.

ैसामसाध्येषु कार्येषु यो दण्डं योजयेद्वुधः । स पिने शर्कराशाम्ये पटोलं कटुकं पिनेतृं॥ १३१ ॥ यत्केचिन्नैवं वदन्ति यच्छत्रवी दण्डसाध्याः स्युनं सामसाध्यास्त-दृष्ययुक्तम् । उक्तं च ।

ैपर्णशब्दमि श्रुत्वा त्रस्यन्ति हरिणाश्च ये । तेपि साम्नात्र वध्यन्ते लुब्धकैः पश्य सर्वदा ॥ १३२ ॥ अन्यत्र ।

³ शत्रोरुच्छेदनार्थाय न सान्मोस्त्यन्यदीषधम् । हेमन्ते हिमपौतेन पद्मिनी किं न दह्यते ॥ १२३॥

्रतपृद्धिमद्वचः प्रमाणं तत्संधानाय वधीय वाँ स्पिः साम प्रयो-कव्यं यतो नीतावय्यकम ।

^थरानैः श्नेदुर्द्रान्येष पादी भूतानुकम्पया । अहा जैलुचरः प्राणी वकः परमधार्मिकः ॥ १३४ ॥

एवं तस्याभितायं बुद्धा कृगक्षमाह । भद्र नवाभित्रायमपि भोतु-मिच्छामि । एवंविधे कत्ये समुपेस्थिनं कि सम कत्यं भवति । स आह । देव नेन निर्मापेवेरिणा यन्मामत्रयोजनं नन्मम न भाति । सर्कं च । •

That wise man, who employs punishment as the means to accomplish a thing fit to be accomplished by peace, is like a person who drinks quies to remove bile that can be made to subside by means of sugar. परोल is कड पदवल in Marathi. र See! that those deer, which are frightened even at the sound of leaves of trees, are killed by hunters by means of peace. : For the extirpation of an enemy there is no remedy so good as peace; is not the lotus plant scorched in winter by the falling down of frost? The heron wades gently through water through compassion for the creatures (lest they might be trodden unhis foot) oh bethe water-animal heron, is very pious or lighteous. This of course is said ironically since the heron by going gently deludes the poor fishes and seizes them. & When such an affair has arisen. Enemy by mature. • It does not recommend itself to me ; I don't approve of it.

ैचतुर्थोपायसाध्ये तु शत्रौ सान्त्वमपिकया ।
स्वेयमानम्बरं प्राज्ञः कोम्भसा परिषित्र्चित ॥ १३५ ॥
तक्रेदसाध्यो दुष्टोपि रिपुर्भवित । उक्तं च ।
अपि वीर्योत्कटः शत्रुर्यतो भेदेन सिध्यति ।
तस्मान्नेदः प्रयोक्तव्यः शत्रूणां विजिगीषुणा ॥ १३६ ॥
असाध्यं शत्रुमालोक्य दायादं तस्य भेद्येत् ।
राज्यकामं समर्थं च यथा रामो विभीषणम् ॥ १३७ ॥
कूटलेस्यैर्धनोत्सर्गेर्दूषयेच्छत्रुपक्षजम् ।
प्रधानपुरुषं यद्दद्विष्णुगुनेन गक्षसः ॥ १३८ ॥
भेदयेच बतः राज्य दुर्भयमपि विनतः ।
यतः स्रवेन भज्येत प्रणीत्कीर्णसुद्दारुवत् ॥ १३९ ॥

एवं ज्ञात्वा विवेकिना शत्रुसाधनाय भेदः प्रयोक्तव्यः । मुर्गे वन नि जिनीषुर्गुणयुक्तोपि शत्रुभेदानव वश्यो भवति । उक्ते च । कि

ँअत्यच्छेनाविरुद्धेन सुवृत्तेनानिचारणा । अन्तर्भिनेन संपार्न मौक्तिकेनापि बन्धनम् ॥ १४० ॥

When an enemy is to be won by means of the fourth remedy—punishment, the employment of peace is an evil means; what wise preson will sprinkle water over a person who has got perspiration after fever : To be won over by uz already explained. 3 Since even a powerful enemy . is conquered by means of ar, it should be employed by him who is desirous of conquering his enemies ? Having seen an enemy hard to subdue, one should seduce his (enemy's) enemy, who is desirous of getting a kingdom and who is able, just as Râma seduced Bibhishana (from Ravana). One should bring into disrepute the chief person on the side of the enemy by means of false writings and-money freely distributed, just as Vishnugupta (Chânakya) did in the case of Rakshasa. जानपक्षणं—जानपक्षे जातं. ६ A king slidtal. seduce the army (of the enemy) though difficult to , be seduced, by means of money, since it can then be easily separated from him like a good timber eaten through by worms. . For translation see Tantra I.

तयदि मम मतमनुष्ठीयते तदा स्वपक्षे भेदो रैक्यः परपक्षे प्रयो-कव्यः । एवं तस्याभिप्रायं विदित्वा दीमाक्षमाह । भद्र अत्र विषये तव कोभिप्रायः। स आह । देव मम सामभेदौ द्वाविष न प्रतिभासेते यतो न साम्रा न न्व भेदेन तथा शत्रुः सिध्यति यथीपपद्रानेकुच्ध उ-पप्रदानेन विश्वास्य वध्यः स्यात् । उक्तं च ।

कोभाविद्यो नरं विनं वीक्ष्ते न स चापदम ।
दुःषं पश्यित मार्जारं यता न लकुटाइतिम ॥ १४१ ॥
श्रुं वाञ्छाविद्याताय बुद्धियुक्तो महीपितः ।
साम्यं नयति सीम्यंन यथवार्षि महाद्यिः ॥ १४२ ॥
अपि स्यात्मितृहा वैरा सोपि दानिक्लोफितः ।
गत्वा विश्वासभावं स शत्रोगत्मानमप्यंते ॥ १४३ ॥
दुर्गस्या अपि वध्यन्तं शत्रवो दानमंश्रयात ।
स्वल्पमंम्भव्दानन कैवर्नेस्निमयो यथा ॥ १४४ ॥

अपरं यच्छत्रोहपप्रदानं वर्जयन्तिं तद्य्ययुक्तं यत उपप्रदानव्यी-जाच्छीतुर्निर्मूलतां याति । उक्तं च ।

ु उच्छेयमपि विद्वांमा वर्धयन्त्यरिमेकदा । गुडेन_वर्धिद्वः श्टेष्टमा यता निःशपना बजेत ॥ १४५ ॥

Should not be allowed to take place. Seduced by bribes. A person overtaken by avarice sees only the wealth and not the calamity that fallows it; since a cat sees only the milk and not the stroke of the cudgel. 2 A etalented king satisfies his enemy to remove his desire by mild means, just as the ocean does the fire (बाइब). ५ If an enemy be the killer even of the father, he too being allured by bribes and having placed confidence, will deliver himself to the enemy of his own accord. & Even those enemies, who are in difficult places, are killed by having recourse to bribery, as fishes are (killed) by giving a Price bit of flesh Avoid, evade. With or under the pretext of a gift or tribute. Learned men once allow an enemy, though likely to be destroyed, to grow in strength, since asthma increased by means of treacle, is entirely cured.

एवं तद्वचनमाकर्ण्यं वकनासमूचे। भो निवेषतामात्मनोभिप्रायः। स आह । देव किं वदामि यन्त्रयाणामन्ये पा मध्यानैकेनापि नीति-शास्त्रांश्यमाभिहितं यतोशकानाभिते ता मभेदोपप्रदानोपायाः शका-ना पुनः शत्रुविषये दण्ड एव । उक्तं च ।

³दण्डं मुक्त्वा नृपो योन्यानुपायान्योजयंद्रिपोः । स तं भीतमिव ज्ञात्वा स्वेरं तं प्रति धावति ॥१४६ ॥ ^४अपरं सामादिभिर्या लक्ष्मीर्भूभुजा दण्डं विना सा लक्ष्मीश्चिरं न श्रभवति । उक्तं च ।

> "अकटना पौरुषं या श्रीविकासिन्यपि किं तया। जरह्ननोपि चाश्राति दैनादुपगतं तृणम् ॥ १४७ ॥ "मनसा सर्वलोकानां लक्ष्मीर्हस्तगतेन हि । कर्मणोद्दामदण्डानामेन स्यादशनर्तिनी ॥ १४८ ॥ "दुर्लमा स्नीव चिनेन लक्ष्मीः संसेव्यनेलसैंः"। पण्यस्त्रीनोयतेश्वेन युद्धे नीर्यधनप्रदेः ॥ १४९ ॥

Was said something with respect to the science of politics ? Since these remedies such as prace &c. are for the weak. a That enemy, with respect to whom a king employs all the other remedies except punishment, having thought him to be afraid, runs against him unrestrained. Y Besides that prosperity of kings which is obtained by means of peace &c does not become firm without दण्ड (punishment). What is the use of that wealth though splendid which is obtained without manly efforts; even an old ox eats the grass which is obtained by chance (without exertions). A Mentally (nominally) of course wealth is in the hands of all, but in reality it is said to be in the power of those only whose punishment is very severe. कर्नुग indeed, in reality, उदामदण्डानां-ब. उदामी दण्डी येथां, बजावातनी-वंजे बर्तते इति उप. " Wealth is enjoyed by the lazy only in sk: mind like a woman difficult of access (private woman); while it is enjoyed like a harlot by those who are industrious and who give away wealth in battle in the shape of valour. उपत means ready, active. वार्यभन. क.

करीटमणिखित्रेषु मूर्धसूनानरश्मिषु । नादन्ता द्विषतां पादं पुरुषः श्रियमश्चते ॥ १५० ॥ हैलाकष्टस्कुरत्वद्गद्गीमांशुपरिषित्रजरे । भीमत्करिकराकारेगहार्यन्ते भुजैः श्रियः ॥ १५१ ॥ पराकमपरामर्पवशीकर्तारपोस्त्वमौ । लक्ष्मीरन्याङ्गुमैव स्वयं गृहकुरुम्त्रिनी ॥ १५२ ॥ श्राकोः श्रियं मदोत्थार्या मेंहीं वृत्ति समाश्चितः । कच्चवेहण भूनजीत दुर्विनीतामिव स्त्रियम ॥ १५३ ॥

एवं चतुर्थे वकनासमन्त्रो दण्डसाध्यः । ततस्त्रस्यापि वचः समा-'कण्यं श्राकारकणं मुद्दासीनं वृद्धसचिवमाह । भो अभिधीयतामात्म-'नोभित्रायः । स आह । देव अवध्योयं विशेषानव पक्षाँश्रयः शर-णागतश्च । तदेशं स्वदुर्गे नीत्वा संमानय । ततोनेनार्थसरेण शत्रवो व्यापादनीयाः स्युः । उक्तं च ।

A man does not obtain wealth without placing his foot on the heads of the enemies variegated with the lusture of head-ornaments and having rays issuing upwards. क्रिराट-मिनिनेप त. त. उत्तानग्रमप-व. उताना रश्यया येषां. Wealth is obtained by those arms which resemble the trunks of elephants and which are reddish brown by the shining rays issuing from glittering swords drawn in hasto, हेल्राक्रष्टरफ्रत an adjective of खदू-खदूदीनाण्. प. त. श्रीमतुकारिकराकारः-व. श्रीमनां करिणां कराणामिय आकारा येषां तैः. 🧕 The wealth of the enemy subdued by the force of valour. becomes one's own wife of her own accord, although she be sleeping on the lap of others (though she belong to • others"). v He, who is ever industrious, should enjoy the wealth of the enemy by having recourse to the conduct of The lion, by foreibly seizing her by the hair like an immedest woman. To be accomplished by having recourse to war. Who was indifferent or neutral. Who has taken shelter with your party. < With this as the leader or the foremost person.

मत्स्यो मत्स्यमुपादने ज्ञातिज्ञातिमसंशयम् । रावणोच्छिनये रामो विभीषणमपूज्यत् ॥ १५४ ॥

अपरमस्य वधान्महापातकमस्ति । उक्तं च ।

वैदत्सु दैन्यं शरणागतेषु बहुपहारेषु भयेन युक्ताः । द्याविहीनाः प्रहरन्ति येत्र ते रौरवादीनि निषेवयन्ति ॥ १५५ ॥

अपरं च ।

³ दक्षिणादिसमृद्धस्य वाजिमेधस्य यत्फलम् । तत्फलं लभते सम्यग्यो रक्षेच्छरणागतम् ॥ ३५६ ॥

एवं पञ्चमः प्राकारकर्णस्य मन्त्रः । अथ तस्य तद्दाकर्ण्य स्वय-मिरमर्दनोभिहितवान् । भो ममाप्ययमभित्रायः । एष तावत्कपर्दा न भवति । मद्र्थे स्वामिना तिरस्कतः । तयुज्यते स्वे दुर्गे नेतुम् । युक्तमुक्तं प्राकारकर्णन । यदि पुनरेष त्यज्यते हन्यते वा ततः कत-झनादोषो भवति । तथा च ।

र One fish seizes another which is undoubtedly of his own kind; Rama honoured Bibbishana for the extirpation of Ravama. र Those who mercilessly strike those, who are uttering words of hupility, who have submitted themselves to them and who are filled with fear by having received various strokes, go to the hells such as Raurava and others. The reading for the 2nd pâda is कृतीपकार्य भये सूचे ना which means those who have obliged them both in adversity and prosperity. This gives a better sense than the reading in the text. र He, who protects him well who has made a submission to him, obtains that fruit which is derived from a horse-sacrifice in which plentiful Dakshina is given away. Dakshina is money given away to Brihmans and others by way of charity. As to this crow, viz., Sthirajivin.

्रबहाने च सुरापे च चौरे भन्नवते शठे । निष्कतिर्विहिता सद्भिः कतन्ने नास्ति निष्कृतिः ॥ १५७ ॥ तथा च

सैत्कतार्श्वै कतार्थाश्व कतज्ञा न भवन्ति ये ।
मृतानामिप नो काकास्तेषां मांसानि भुत्रजते ॥ १५८ ॥
तस्मादस्याहं संमानं करिष्याधि । तच्छुत्वा वकनास आह । देव
न युक्तमेतच्छत्रुपक्षपातिनां दुर्गदर्शनम । उक्तं च ।

अज्ञाताः पुरुषा यस्य प्रविशानि महीपतेः
दुर्गं तस्य न संदेहः प्रविशन्ति हुनं द्विषः ॥ १५९ ॥
तच्छुस्वारिमर्दन आह । भो न युक्तमुक्तं भवता । दुर्गं दुर्गमिति
कानग्पवादायम । श्रुगणां तु स्वभुजवीयर्पंत्रज्ञर दुर्गम । उक्तं च ।
धिस्य स्थान्महजं वीर्यं हन्यते स तु नाग्भिः ।

यस्य स्थात्महण वाय हत्यत न यु नागाना । मणिदीपस्य नीमापि वायुवीधयते,शिखाम ॥ १६० ॥ व्युनीश्रयोपि कालेन नाशं याम्यति । उक्तं च ।

Atoucment is prescribed by the wise to him who kills a Brahmana, to a drunkard, to a thief, to one who breaks rogue, but none to him a to and who is ungrateful. ब्राग्नर्ग दन्ताति-ब्रग्नस्त, मर्गा पिवर्ताति 💳 अरधा:-उप. भगवत. व. र The crows do not eat the flesh after death of such persons, as being obliged by others and being happy, do not feel grateful to those who have obliged them. कृतार्था. ब. : It is not proper to show the fortress to those who are the partisans of the enemy. There is no doubt that when strangers (अज्ञाता: प्रह्मा:) enter the fort of a king, the enemies also find entrance into it very soon. To hake much of a fort is the business of cowards. The cage in the form of the might of one's own arms. विभुजनायमन पंजर कमें. . He, who has inborn valour, is not killed by his enemies; even a strong gust of wind does not extinguish the flame of a jewel-lamp. माणिदीय क्रिकमें मिणिरेव the jewel itself serving the purpose of light by its lustre. ८ He whose shelter is a fortress. दुर्गमेव आध्वो यस्य. क

स्थानं त्रिकूटं परिला समुद्रो रक्षांसि योधा धनदश्च विनम् । शास्त्रं च यस्योशनसा प्रणीतं स रावणः कालवशाद्विपनः ॥ १६३ ॥

इन्युक्त्वा तमुवाच । भैः स्थिरजीविन् मया त्वं तावत्यसिर्ग्हासंम-वेनापि रक्षितो गृहीतश्च । तदागम्स्तो मे दुर्गम् । तत्र च यनव कु-कोचितं तत्कुरुष्व । सोप्यन्तर्विहस्य तमुवाच । भोः स्थिरजीविनः किमितिबहुना व्यर्थप्रलपनेन । मदीयकुलीनतो फलेन ज्ञास्यित भ-बान् । तच्छत्वा वकनासः प्रोवाच । भो विनष्टं कुलमस्माकम् ।

> सा सा संपयन बुद्धिः सा मिनः मा च भावना । सहायास्तादृशा ज्ञया यादृशी भविनन्यना ॥ १६२ ॥

कौशिकानां राजदोषेणै विनाशः समागतः । तःकस्य कथ्यते 🖡 उक्तं च ।

> ^६दोषमार्चो जनः कत्स्नं पार्थिवाय निवेदयेत । यदा स्यादोषवान्भूषस्तदा कस्तं निषेधयेत् ॥)'६३ ।!

एवं तमनादृत्य स्थिरजीविनमादाय स्वदुर्गमानः साद्गेलुकपतिः । स्थिरजीव्यपि तदुर्गविषमतामालोक्य स्वचिनचिन्नयत् । एतदुर्ग

Even that Ravana, whose place of residence was the Trikuta mountain, whose rampart was the sea, whose soldiers were the demons, whose wealth was defived from Rubera, and whose royal policy was composed by Usanas (Sukra), perished in the course of time, i. e., when the right time approached. Even against the advice of my followers or ministers. What need has Sthirajivin to multiply words in vain? As is the fate of a person, so is his talent, such is his mind, so are his thoughts and such are his companions or assistants. By a mistake or fault on the part of the king. A person, who is in distress should lay all his, griefs before his king; but when the king himself is guilty of a crime, who will prevent him from so being? a Unevenness, difficulty of ingress or egress.

ताबयथोकं दुर्गविषमं परमसीरं नास्ति । तदन्तमृत्युपौशवद्धा मम् वसे संजाताः । येन मन्त्रिणा वकनासेन स्वस्वामं मा प्रति स्थिरजीवी वष्यतामित्युकस्तत एषामुलूकानां मध्ये नीतिज्ञार्यं हिनेश्व । अन्ये तु मृहतमाः स्वामिनाः सह। अथ त उलूकास्तेनोल्कगतिनोक्ताः । यदहो स्थिरजीविनो भद्रतर आश्यः समर्पणीय इति । स्थिरजीवी तच्छुत्वा व्यचिन्तयत् । मया तावदंषां वधोषायश्चिन्तितव्यः। नतः स मया मध्य- स्थितेन न भविष्यन्येतिषे यतः सावधाना भविष्यन्ति । तदेतदुर्गद्वारमा- स्थामि येनात्र स्थितोभिनेतं करोमि । तत्रश्चालुकभूषमाह । देव त- वैतयुक्तम् । परमहमपि नीतिज्ञां हिनश्च । ययपि तन्वानुर्गकः शुचि-स्थापि स्वदुर्गमध्ये न वासा ममार्हः । तद्रहमत्रैव दुर्गहारं स्थितः स्वामिकसेवां करिष्यामि । तथानुष्टिने वकनामः स्ववगीयानाहृत्यः भिक्तसेवां करिष्यामि । तथानुष्टिने वकनामः स्ववगीयानाहृत्यः भिवाच । भा एतावर्त्कालं यावदेतदुर्गं कुशलं चाम्माकं भूपतेरभूत् । परि संप्रत्यन्यं पर्धतैमाश्चित्य वयं सर्वेन्यदर्गं मंश्रयामः । उक्तं च ।

ैअनागर्त येः कुरुते स शोभते स शोचने ये। न करीत्यनागतमः। वर्नेत्र संस्थस्य समागता जरा

• बिकस्य वाणी न कडापि नः भ्रुता ॥ १६४ ॥

ते प्रोचुः । कथमतत् । संज्ञवीत् ।

ा कथा ४॥

ें कर्सिनिबद्धनप्रदेशं सैग्नेंबेगे नाम सिंहः प्रतिवसति स्म । स कदाचिद्धितश्चेतश्च परिश्रमन्धुःअसो न किचित्सस्वमाससाद् । तत-

Weak, feeble. 7 Tied by the bonds of death. 2 With respect to me. 2 Together with the lord. 4 That will not be accomplished when I am in the middle 4 Attached to truth. 4 In the fort belonging to you at For so a long time, up to this time. 4 He, who provides for what is to come, is a becoming person, while he who does not do so, comes to frief; old age came on me while I lived in this forest, still I never heard the works of a cave before. 3 Of sharp nails attiff natiff quet.

श्वास्तमनसमये महतीं गुहामासाय प्रविश्य चिन्तितवान् । नृतमेतस्यां गुहायां रात्रो केनचित्सन्तेनागन्तव्यम् । तिनिष्ठाते भूत्वा तिष्ठामि । एवं तस्य तत्र स्थितस्याधिपुच्छा नाम तत्स्वामी लोपाशंकः
समायातः । स यावत्यश्यति तावित्सिहपद्रपद्धतिगृहाग् प्रविष्टा भवति
न च निष्कान्ता । ततश्चाचिन्तयत । अहो विनहोस्मि । नृतमस्यामन्तर्गतेन सिंहन भाव्यम् । तिकं करोमि । कथं यास्मामि । एवं
विचिन्त्य द्वारस्यः फूर्ल्कर्नुमाग्व्धः "। अहो विल्त रे । इति प्रोच्य भूयोष्यभाषत । भोः कि न वित्स यन्त्रया सहैकः समय्धर्मोस्ति ।
मया त्वं वक्तव्यो बाह्यात्समायातेन त्वयाप्यहमाकारणीयः । तयिद्व
मो नाह्यसि ततोहं द्वित्यां गुहा यास्यामि । सिंहोपि तच्छुत्वा
चिन्तितवान् । नृतमेषा गुहा समार्यातम्याद्वानं सदा करोति । सायम्
मद्भयान्न किंचिर्वे । अथवा साध्विदमुच्यते ।

भैयसंत्रस्तमनसां हस्तपादादिकाः कियाः (' प्रवर्तन्ते न वाणी च वेपथुश्चाधिको भवेत ॥ १६५ ॥

तदहमप्याह्वानं करोमि येन प्रविश्य मम भोज्यता यास्यतीति । एवं संप्रधार्य तस्याह्वानमकरोत । अथ सिंहराब्देन सा गुहा प्रति-रवशर्तसंपूर्णान्यानिष दूरस्थानसत्त्वांस्त्रासयामासः । क्रोपाशकोपि प्रकायनपर इमं श्लोकमपठत् ।

> अनागतं यः कुरुतं स शोभते स शाचतं यो न करोत्यनागतम् । वनेत्रसंस्थस्य समागता जगः

बिलस्य वाणी न कदापि नः श्रुता ॥ १६६ ॥ "

्षं मत्वा मया सह गम्यताम् । एवमभिधाय सपरिजनी वकना-सोन्यं देशं गतः ।

A jackal. The marks of a lion's foothrinks. To howl.
A covenant or agreement, Should be accosted. Calling
out to. The actions of the hands and feet of those who are
frightened at heart, do not proceed and also the speech is
stopped, while the tremour of limbs increases. C. Filled with
hundreds of echoes or reverberations.

अप्य वक्रनासे गते स्थिरजीव्यपि प्रहृष्टमना व्यक्तिन्तयत् । अहो कल्याणमस्माकपुपस्थितम् । तदेते मृदतमाः सुवध्या मे संजाताः । उक्तं च ।

> ैन दीर्क्ट्रशिनो यस्य मन्त्रिणः स्युर्महीपतेः । कमायाना धुवं तन्य न चिरात्स्यात्पश्कियः ॥ १६७ ॥

अहो साध्विदमुच्यंत ।

मित्रिक्षा हि रिपवः संभाव्यास्त विचक्षणैः ।
ये सन्तं नयमुरमृत्य सेवन्ते प्रतिलोमतः ॥ १६८ ॥
एवं विचिन्य स्वकुलाय वनकाष्टिकामकैकां दिनं प्रति प्रक्षिपति
गुहापदीपनार्थम । न च ते मूर्त्या उल्का ज्यानितृ यदंग कुलायमसमदद्रश्वोतर्गृष्यं वृद्धिं नयति । अथवा साध्विदमुच्यते ।

कतान्तपाशवद्धानां देवोपहतचेतसाम् । बुद्धयः कुब्जगामिन्यां भवन्ति महतामपि ॥ १६९ ॥

बुध्यकुष्टुक्तानिस्ता नवास सरवासात । । १६ ॥ । अथ प्रभूतकाष्ट्रमां के कायव्याजेन रचित दुर्गद्वारे सूर्योद्ये संजातेद्व्यता प्रात्तपृष्ट्रकेषु स्थिरजीव्यृष्यमुक्तं गत्वा सेपवर्णमाह । स्वामिन दाहसाध्या कतामा से रिपृगृहा । तत्मर्वपिवारः समस्यै-किका वनकाष्टिका व्वलन्ता पाने गृहीत्वा तत्र गृहादारेम्मत्कुलाये प्रक्षिपतु येन • मर्क्शावृणां कुम्भीपाकनरकन्यीया भवति । तच्युत्वा । प्रदृष्टो सेपवर्ण आह । तात तत्कथ्यात्मवृनान्तम । चिगादृष्टोभि । स

१ Oh joy! good fortune has smiled upon us. २ The destruction of that king, whose hereditary ministers are not provident, will surely take place very soon. १ Thoses who having abandoned the proper and just course of conduct, follow the reverse of it (पतिनामत सर्वत) should be looked upon by wise persons as enemies in the form of ministers, पतिनामत: in the opposite or contrary way. v Nest. ६ For the purpose of setting the cave on fire. ६ For burnings up a The talents even of the great, when fastened by the snares of the god of death (about to die and laving the intellect warped by fate, go astray or follow a grooked or wrong path. v Having a large heap of sticks, प्रभूत: काष्ट्रमेशार प्रयुत्त है. ६ Fit to be destroyed by fire, १० Each one holding a burning stick in his beak. ११ The state of falling into the hell called क्रीयाक.

जाइ। वत्स नायं कालो वक्तव्येस्य यतः कदाः चित्तस्य रिपोः कश्चि-स्मणिधिः समागमनं निवेदिगिष्यति । ततो ज्ञानादतोप्यपसरणमन्यज्ञ कुर्वन्ति । तत्त्वर्यतां त्वर्यताम् । उक्तं च ।

^४शीष्ठरूपे समुत्पन्ने विलम्बयति यो नरः ? तत्कृत्ये देवता तस्य कोपाद्विग्नं प्रयच्छति ॥ १७० ॥ तथा च

पस्य यस्य हि कार्यस्य सफलस्य विशेषतः। क्षित्रमकियमाणस्य कालः पिबति तदसम् ॥ १७१ ॥

तहुहायातस्ते हतर्शंत्रोः सर्वं सविस्तैं निध्यांकुलतर्या कथिस्थामि । अथासौ गदाकर्य्य सपरिजन एकैका ज्वलन्ती वनकाष्टिकां
चञ्च्ययेण गृहीत्वा तहुहाद्वारं प्राप्य स्थिरजीविकुलाये प्रक्षिप्तवान् ।
ततस्ते सर्वे दिवान्धा वकनासमन्त्रिवाक्यं स्मरन्तो द्वारस्यावृतत्वीद्निःसरन्तो गुहामध्ये कुम्भीपाकस्यापायमापन्ना भृताश्च । एवं श्रवूजिःशपनां नीत्वा भृयोपि मेघवर्णस्तमेव न्ययोधपादपद्र्णं गतः प्रमुदितमनाः सुखोपविष्टः सभामध्ये स्थिरजीविनमपृच्छत्। यनात त्वया
कथं शर्त्रुगतेनैतावत्कालो नीतः । तद्व कौतुकमस्माकं वर्तते । तत्कस्थताम् । स आह । अगामिकलवाच्छयैव कष्टम्पि सुवद्धिनं हायते ।
उकं च

you (here). ? From here. ? When anything to be done quickly has arisen, if a man delays its execution. the deity being angry places an obstacle in its way. afth, p-y lit a speedy action. Time sucks away the juice of every action and especially of that which is to be attended with fruit, when it is not done speedily. E When your enemies are tilled a At length, in detail. Without any distraction of the mind. Remembering the words of the counseler, Var krandsa. ? Not being able to go out by reason of the door being blocked up. ? Subjected to the injuries to be experienced in Kumbhipika (a kind of hell in which the wicked are baked like the potter's vessels.) ? Gone among the elemies. ?? Even misdries when experienced with the desire of a prospective fruit are not felt (to be such.)

श्किनापि सता जनेन विदुषा कालान्तरभेक्षिणा बस्तव्यं सलु बजापातविषये श्चद्रेषि पापे जने। द्वीव्ययकरेण भूममंलिनेनायासपुकेन ,कि भीमेनातिबलेन मत्स्यभवनेपुषा न संषटिताः॥ १७२ ॥

तथा च।

कार्यस्यापेक्षया भुक्तं विषमप्यमृतायते । सर्वेषां प्राणिनां यत्र नात्र कार्या विचारणा ॥ १७३ ॥ अन्यज्ञ ।

 शैनिर्द्धि वाञ्छयता जनेन विदुषा नजो निगृह्य स्वकं सन्त्वोत्साहवतापि दैवगतिषु स्थैयं प्रकार्यं कमात । देवेन्द्रुद्भविणोपमैर्नदृगुणैरभ्याचिनां भातृभिः कि क्रिष्टः सुचिंगं विराटभवनं पूर्वं न धर्मात्मजः ॥ १ ४४॥

तथा चं।

. Even though a person be powerful and learned, he should reside witha very mean and wicked sinner as hard as the stroke of adamant, in expectation of better days to come; did not the powerful Bhima with hands occupied in holding the laddle, dirtied with smoke and tired, bake cakes in the house of Virata? The latter half of the verse alludes to the facta. the Pandavas living incognite at the house of Virata, the king of Matsyapura, दर्वाच्यपकरण-व. दर्ज्या व्ययो करा यस्य. ३ Where even poison drunk with the desire of accomplishing some object is turned into nectar in the case of all creatures, no hesitation is to be made there as to whether the poison should be taken or not. a A man, who wishes to-accomplish some object, though wise and full of lustre and energy, having restrained his own might, quietly assume patience did not the son of Dharma (Yama) formerly suffer miseries for a long time in the house of Virata, although he was highly honoured by his brothers resembling the god of gods in wealth and full of many virtues?

ैह्रपेणांप्रतिमेन यौवनगुणैः श्रेष्ठे कुले जम्मना गन्तव्यानि दिनानि देववशतो भूयो धनं बाञ्छता । सैरन्ध्रीति विगर्हिता युवतिभिः साक्षेपमाज्ञाभया-द्रौपया किल मत्स्यराजभवने घृष्टं न किं पुन्यनम्॥१७५॥॥ तत्स एव नीतिज्ञो भवति योपमानमपि सहित्वा कार्यं साधयति । उक्तं च ।

. महत्वमेतन्महतां नयालंकारधारिणाम् । न मुञ्चन्ति यदारम्भं प्राप्तेपि व्यमनोदये ॥ १७६ ॥

तथा च।

अप्रारम्यते न सन्तु विद्यभयेन निचैः प्रारम्य विद्यविहता विरमन्ति मध्याः । विद्यौः सहस्वगुणितैरपि हन्यमानाः प्रारब्धमुत्तमगुणा न परित्यजन्ति ॥ १७७७ ॥

मेघवर्ण आह । तत्कतं निष्कण्टैकं मं राज्यं शत्रुनिःशेषता नियता स्वया । अथवा युक्तमेतन्त्रयवादिनाम् । उक्तं च ।

not Draupadi although endowed with comparable beauty, youth and brith in a noble family, rub sandle in the house of Virata, notwithstanding she was revilingly called (सेरन्ध्रा) a maid-servant by young females, for fear of violating the order of her husband who had to pass few days incognito with the desire of regaining his prosperity? बाञ्जना I do not know how this can be connected with array, ? This is the greatness of the great who possess ornament in the shape of wisdom, viz., they do not leave off what is once begun even though a calamity befall them, नयालंकार--कर्म, नय एवं अलंकार, ३ The mean do not begin anything through the fear of meeting with obstacles, the middling having begun anything, stop when interrupted, by difficulties; while the best do not leave of what is once begun, although they are encountered by thousands of difficulties. For सहस्राणित there is another reading which is पुन: पुनर्पि again and again, repeatedly, v Free from danger or void of foes. करक literally means a thorn and hence anything that is an object of danger &c. 4 Annihilating.

क्रणरीषं चामिशेषं शत्रुशेषं तैथव च।
 पुनःपुनः प्रवर्षन्ते तस्माच्छेषं न धारयेत् ॥ १७८ ॥
 तन्नास्ति त्वस्मोन्यो मन्त्री बुद्धिमान्येन शत्रंमोक्षणं विनापि
 स्बुद्धया शत्रके हताः । अथवा माध्वित्रमुच्यते ।
 शिक्षेहितास्तु रिप्रवो न हता भवन्ति
 प्रज्ञाहताश्च नितरां सुहता भवन्ति ।
 शस्त्रं निहन्ति पुरुषस्य शरोग्मेकं
 प्रज्ञा कुलं च विभवं च यशश्च हन्ति ॥ १७९ ॥

्रियरजीव्याह । म वेवत्रतापभावायं भतिव्यद्वुद्धिम्रुचकः । वर्षं थनर्मकोः कृत्यानुष्ठानमात्राः । उक्तं च ।

ैप्रसरिति मनः कार्याग्म्भे हृदीभविति स्पृहां स्वयमुपनयस्त्रथांन्मन्त्रो न गच्छाति विष्नुवम् । फलति सकलं कृत्यं चिनं समुस्रतिमभुते

भवित च रिनः श्टाच्ये कर्त्ये नरस्य भविष्यतः ॥ १८० ॥ तनव-भविष्यतो विषक्षस्य भवित्रकाति बुद्धिविर्धयसिन हातं स्या । ये विर्काभवित्त पुरुपाणां भविष्यतामभविष्यतां च व्यवहा-रादेव जानन्ति । उक्तं च ।

The remnant of a debt, of fire and of an enemy, increases over and over again; therefore, one should never leave any -remainder. ? Even without discharging a single weapon. ? Those enemies, who are killed with weapons, are not really filled, but those who are destroyed by wisdom are said to be entirely killed; becauses a weapon destroys only the body, while wisdom de-troys the family, wealth and fame of a person. w What you say is due to your majesty's glory indicating future prosperity; as to ourselves, we are only dumb agents of actions. When a man is sure prosper, his mind expands at the beginning of any work, his desire becomes firm, his counsel itself brings about the accomplishment of objects and never fails, his every undertaking is crowned with fruition, his mind attains to elevation and he has love produced in him for praiseworthy deeds. Here भविषेतः = विश्विमागस्य. ६ Destiny. • The errors of judgment committed by your enemy. « Wise, prudent franka " जानतीनि = विद्याः. ९ Course of action, conduct in general.

ेबाञ्छैब सूचयति पूर्वतरं भविष्यंः पुंसोन्यजन्मसुकतं यदिवेतर्**च ।** विज्ञायते शिशुरजातकलापचिद्धः प्रत्यक्षपदेरपरन्सरसः कलापी ।(५४) ॥

तयस्य विधिः संग्रैको भवति स त्वमिव बुद्धिसंपन्नो भवति । उक्तं च ।

नै देवा यष्टिमादाय रक्षानि पशुपालवत ।
यं तु वर्षितुमिच्छनि बुद्ध्या संयेष्णयनि तम् ॥ १८२ ॥
भैन देवाः शलमाद्मय निम्ननि रिपुवन्कुधा ।
यं तु हिंसितुमिच्छनि बुद्ध्या विश्लेषयनि तम् ॥ १८३ ॥
भैद्धौ कळुषभूतायां विनाशे पर्युपस्थिते ।
अनयो नयसंकाशो इदयान्नापसर्पति ॥ १८४ ॥

तथा तव रिपोः संजातो बुद्धिविश्लेषः ॥

॥ ^६समाप्तं चेदं काकोलूकीयं नाम तृतीयं तन्त्रम् ॥

र This verse is exactly equal to verse 80 except in the 2nd line, where for पूना पदः यतन्त करन्या गा This verse has प्रान्य करमू कर्न विद्वतरण । which means the merit or otherwise of a man in another birth, and in the 4th line fore-र्यक्त. Here we have परंगक पर: which means by backward steps. र Favourable. र The gods do not look after men like cow-herds with sticks in their hands; but they endow him whom they wish to raise to prosperity with talent. Y The gods do not strike with weapons like enemies anguly (him whom they are displeased with) but they make him whom they wish to destroy, destitute of talent. Y When the talent is clouded and when destruction is at hand, inequity resembling equity never leaves the mild.

And thus (here) ends this Third Tantra named Kakolükiya (war between crows and owls).